

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

II. HÜSREV PERVİZ DÖNEMİNDE İRAN
(M.S.590-628)

Yüksek Lisans Tezi

KAMALUDDİN FAİZİ

İstanbul - 2019

T.C.
İSTANBUL MEDENİYET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

II. HÜSREV PERVİZ DÖNEMİNDE İRAN
(M.S.590-628)

Yüksek Lisans Tezi

KAMALUDDİN FAİZİ

DANIŞMAN

PROF. DR. TURHAN KAÇAR

İstanbul - 2019

BİLDİRİM

Hazırladığım Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “II. Hüsrev Perviz döneminde İran (590-628) adlı çalışmanın, bütün aşamalarında bilimsel ve akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak çalıştığımı ve çalışmada kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, tez çalışma esnasında Enstitün yazım kılavuzuna uygun olarak davranıldığımı taahhüt ederim.

Kamalludin Faizi

25/07/2019

İMZA SAYTASI

Kamaluddin Faizi tarafından hazırlanan II. Hürriyet Perde başlıklı bu yüksek lisans/doktora tezi, Tarih: Anabilim/bilim Dalında hazırlanmış ve jüriimiz tarafından kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İMZA

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Türhan Kacıoğlu

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Üyeler:

Prof. Dr. Bircel Kızılkapışoğlu

Kurumu: İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Fatma Durgun

Kurumu: İstanbul Medeniyet Üniversitesi

Kurumu:

Kurumu:

Tez Savınma Tarihi: .../...../2019

ÖZET

II. HÜSREV PERVİZ DÖNEMİNDE İRAN (592-628)

Kamaluddin Faizi

Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Eestitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Eskiçağ Tarihi
Bilim Dalı

Danışman: Prof.Dr.Turhan Kaçar
İstanbul - 2019

“ II. Hüsrev Perviz döneminde İran M.S. 590-628 ” adlı bu çalışmada, İran’da ortaya çıkan bir takım iç ve dış siyasi ve tarihi olaylar incelenmektedir. Bu tezin temel argümanı II. Hüsrev Perviz döneminde ortaya çıkan kanlı çatışmaların ve sorunların onun hırs ve bencilliğinin Sasani Devletini nasıl bir duruma bıraktığıdır. II. Hüsrev’in hükümdarlığının başında Behram Çubin’in ayaklanması da dahil olmak üzere pek çok ayaklanma, Sasani Devleti’nin temelini sarsmıştı. Halbuki İran’ın o dönemde her şeyden evval huzur ve barışa ihtiyacı varken, II. Hüsrev kendi hırs ve benliği sebebiyle Bizans İmparatorluğuyla olan kanlı savaşlarına devam etti. II. Hüsrev doğru bir zamanda Bizans İmparatorluğu ile barış yapabilirdi. Ama hırs ve bencilliğinden dolayı bu fırsatı kaçırdı. II. Hüsrev’in Bizans ve diğer komşularıyla yaptığı kanlı savaşları İran’ın hazinesini tüketmişti. Öte yandan halk üzerindeki ağır vergiler ve Zerdüşt dinini yanında çeşitli dinlerin ve yeni fikirlerin yayılmasına karşı propagandalar İran halkını kendisinden uzaklaştırmıştı. Böylece Sasani Devleti gün geçtikçe eski gücünü ve cazibesini kaybediyordu. II. Hüsrev’in hükümdarlığının daha başlarında ortaya çıkan bu olaylar zinciri İran topraklarının II. Hüsrev’den birkaç yıl sonra Araplar tarafından feth edilmesiyle sonuçlandı.

Anahtar Kelimeler: II. Hüsrev Perviz’in hükümdarlığı, Sasaniler ve Araplar, Sasani-Bizans savaşları, II. Hüsrev’in sonu.

ABSTRACT
IRAN DURING THE REIGN OF KHOSRAU PERVIZ II (590-628)

Kamaluddin Faizi

Master Thesis, Social Sciences Institute, Department of History, Old age History
Department

Danışman: Prof.Dr.Turhan Kaçar

İstanbul – 2019

In this thesis, titled “Iran during the reign of Khosrau Perviz II M.S. 590-628”, the internal and external history and political events of Iran during the reign of Khosrau are examined. On the one hand, the bloody clashes and problems that emerged during Khosrau Perviz II's reign due to his selfish ambition and egoism left Iran and the Sasanid reign in a very difficult situation. At the beginning of Khosrau II's reign, many insurrections, including the rebellion of Bahram Chobin, shook the foundation of the Sassanid reign. However, Khosrau Perviz II continued his bloody battles with the Byzantine Empire because of his own ambition and selfishness. Whilst Iran at that time, had a need for peace Khosrau could have made peace with the Byzantine Empire at the right time, but he disregarded this opportunity as a result of his ambition and selfishness. His bloody battles with neighboring states and societies had consumed Iran's treasures. While on the other hand, heavy taxes on his people and propaganda against the spread of the Zoroastrian religion resulted in a self-imposed expulsion upon himself from the Iranian people. Thus the Sassanid government was losing its traditional power and attractiveness. After these reasons that emerged in the last years of Khosrau's reign, Iran was sooner conquered by Arabs.

Key Words: Khosrau Perviz II. Reign, Sassanids and Arabs, Sassanid Byzantines wars and the end of the Khosrau II.

ÖNSÖZ

Antikçağ'da İran topraklarında ortaya çıkan dördüncü büyük hanedan olan Sasaniler bu bölgede Pers İmparatorluğu'ndan sonra kurulan en büyük İmparatorluk olarak İran tarihinin önemli bir aşamasını ifade etmektedir. Bu çalışma Sasani hükümdarı II. Hüsrev Perviz dönemi (M.S. 590-628) yıllar arasında İran topraklarında ortaya çıkan bir takım iç ve dış siyasi ve tarihi olayları tarihsel olarak dönemlere ayırarak incelenmek istenmiştir.

Bu Çalışma konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın hazırlanma sürecinin her aşamasında değerli zengin bilgilerini, benimle paylaşan, kendisine ne zaman danışsam bana değerli zamanını esirgemeyerek her fırsatta yardımcı olan değerli hocam Sayın Prof. Dr. Turhan KAÇAR'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca, her zaman yanımda olan bütün zorluklara karşı dimdik durmayı öğreten, bana güvenen benimle gurur duyan, desteklerini esirgemeyen bu hayattaki en büyük şansım olan aileme sonsuz teşekkürlerimi bildiririm.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ.	1
A. ÇALIŞMANIN KONUSU	1
B. SASANİ-BİZANS İLİŞKİLERİ.	3
C. ÇALIŞMANIN AMACI	6
D. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ	7
E. KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	7

BİRİNCİ BÖLÜM

II. HÜSREV'DAN ÖNCE İRAN DÜNYASI

1.1- GİRİŞ.	11
1.2- IV. Hürmüz'ün Hükümdarlığı (M.S. 579-590)	12
1.3- Behram Çubin'in Devlete Karşı Ayaklanması.....	14

1.4-	II. Hüsrev Perviz'in Tahta Çıkışı (M.S. 590).....	17
1.5-	II. Hüsrev Perviz'in Bizans'tan Yardım İstemesi	21
1.6-	VI. Behram Çubin'in Hükümdarlığı (M.S. 590-591).....	23
1.7-	Bendevisi ile Bistam'ın Behram Çubin'e Karşı Ayaklanması.....	25
1.8-	II. Hüsrev Perviz'in İran'a Saldırısı ve Behram Çubin'in Sonu	25
1.9-	II. Hüsrev Perviz'in Tekrar Tahta Çıkışı ve Babasının Katillerinden İntikam Alışı.....	30
1.10-	Mauricius'un öldürülmesi ve Oğlunun Sasani İmparatorluğu'na Sığınması.	32

İKİNCİ BÖLÜM

II. HÜSREV PARVİZ DÖNEMİNDE SASANİLER VE ARAP DÜNYASI

2.1-	GİRİŞ.....	34
2.2-	Hire Emirliği'nin İranlılarla ve Araplar Arasındaki Konumu ve Önemi	36
2.3-	Hire'nin Siyasi Hayatı.....	38
2.3-1.	Hire Emirliği'nin Koruluşu.....	38
2.3-2.	Lahmi Hanedanı'nın Hire'deki Yönetimi.....	40
2.4-	II. Hüsrev Perviz ile Nu'man b. Münzir'in Siyasi İlişkisi ve Lahmi Hanedanı'nın Sonu	45
2.4-1.	Zu Kar Savaşı	50

2.5-	Hız. Peygamber'in İıran hükümdarı II. Hüsrev Perviz'e Mektubu	53
2.6-	İıranlılar ve Yemen	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SASANI-BİZANS SAVAŞLARI (M.S. 602-628)

3.1-	GİRİŞ.....	61
3.2-	Siyasi Duruma bir Bakış.....	62
3.3-	II. Hüsrev Perviz ile İmparator Mauricius Dönemi (590-602).....	64
3.4-	İmparator Phocas'ın Tahta �ıkıőı ve Sasani-Bizans Savaşlarının Başlangıcı (602-610).....	66
3.5-	İmparator Heraclius'un Tahta Ge�iőı ve Bizans-İıran İlişkileri (M.S.610-628)....	68
3.6-	Sasanilerin Bizanslılara �st�nl�ğ� ve Kudüs'un Fethi.....	69
3.6-1	Anadolu ve Mısır'ın Sasaniler Tarafından Ele Geçirilmesi.....	70
3.6-2	Bizans İmparatorluğu'nun Direniőı ve Sasanilere �st�nl�ğ�.....	73
3.7-	II. Hüsrev Perviz'in Sonu	77
3.8-	Sasani-Bizans Savaşlarının Sonuçları.....	80
	SONUÇ	82
	BİBLİYOGRAFYA	85
	ÖZGEÇMİŞ.....	95

KISALTMALAR

a.e.	: Aynı eser
a.g.e	: Adı geçen eser
a.g.t.	: Adı geçen tez
a.g.m.	: Adı geçen Mekala
b.	: Bin, ibn
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
ed.	: Editor
Hz.	: Hazreti
H.	: Hicri
M.Ö.	: Milattan önce
M.S.	: Milattan sonra
M.	: Miladi
N.	: Numara
s.	: Sayfa
trc.	: Tercüme

GİRİŞ

A. ÇALIŞMANIN KONUSU

Antikçağ'da İran topraklarında ortaya çıkan dördüncü büyük hanedan olan Sasaniler bu bölgede Pers İmparatorluğu'ndan sonra kurulan en büyük İmparatorluk olarak İran tarihinin önemli bir aşamasını ifade etmektedir. Pek çok yönden Pers medeniyetinden etkilenen Sasani İmparatorluğu, İran'ın Müslümanlar tarafından fethedilmesinden önce İran'ın son büyük hükümdarlık dönemini oluşturmaktadır.

Bu çalışma, İran'ın Araplar tarafından fethedilmesinden önce, Sasani İmparatorluğu'na son büyük ve görkemli dönemini yaşatan II. Hüsrev Perviz'in saltanat yıllarını M.S. 590-628 konu almaktadır. Bu dönemde İran toprakları çok büyük ölçüde genişletilmiştir. Hatta bu toprak genişliği eski İran hükümdarlığı Akhamenidler döneminde olduğu gibi bir coğrafyaya ulaşmıştır. Ancak bu güç ve görkeme rağmen, Sasani hükümdarlığı II. Hüsrev'in kişisel bencilliği ve İran topraklarında uyguladığı yanlış politikalar büyük ve telafi edilemez zararlara yol açmıştır. Bu sorunlar, İran hükümetini çok büyük iç karışıklılar ile karşı karşıya bırakmıştır. Dolayısıyla çalışmada II. Hüsrev'in oğlu Kubad'ın ayaklanması ile bir iç savaşı getiren ve nihayetinde II. Hüsrev'in tahttan indirilmesine sebep olan bu idari problemleri ile genel olarak dönemin incelenmesi hedeflenmektedir.

Üç ana bölüm halinde ele alınan çalışmanın birinci bölümünde II. Hüsrev Perviz'in hükümdarlığının ilk yıllarında karşılaştığı sorunlar ve iç politika incelenmiştir. Bu ilk dönem, II. Hüsrev Perviz'in babası IV. Hüzmüz'ün saltanat döneminin son yıllarında yaşanan birtakım siyasi olayların da etkisini taşımaktadır. IV. Hüzmüz'ün hükümdarlığını tanımayan Sasani komutanı Behram Çubin'in ayaklanmasının; IV. Hüzmüz'ün ölümünün ardından tahta geçen II. Hüsrev'in döneminde de devam etmesi II. Hüsrev'in devlet yönetiminde önemli role sahip bürokrat, komutan ve aristokratlardan şüphe etmesine yol açmıştır. II. Hüsrev'in, Behram Çubin'in ayaklanmasının ardından

Bistam'ın ayaklanması ile karşı karşıya kalması, hükümdarlığı sırasında izlediği politikaları etkileyen en temel etkenlerden biridir ve bu bölümün ana temasını oluşturmaktadır.

İkinci bölümde, II. Hüsrev Perviz'in Araplarla olan siyasi ilişkileri incelenmiştir. Bu bölümün başında, Hire isminin anlamı açıklanmış; Hire Emirliği'nin iki hükümet arasındaki önemi ve konumu tartışılmıştır. Son olarak bölümün ana temasını oluşturan, Hire'deki yönetici hanedan Münzir'in II. Hüsrev tarafından M.S. 602 yılında Tay Kabilesi ile değiştirilmesinin sebep olduğu Zu Kar savaşı ve İran üzerinde ortaya çıkardığı etkiler incelenmiştir. İkinci bölümün sonunda da Hz. Peygamber'in İran hükümdarı II. Hüsrev Perviz'e Mektubu ve İranlılar ve Yemen altında olan başlıkta İran ile Araplar arasındaki ilişkileri İslam döneminde de olduğu ele alınmıştır.

Üçüncü bölüm M.S. 602-628 yılları arasında Sasani ve Bizans İmparatorlukları arasında meydana gelen çatışmaları incelemektedir. İki İmparatorluk, Bizans İmparatoru Mauricius'un, II. Hüsrev'in tahtını yeniden ele geçirmesine yardımcı olmasının ardından bir süreliğine barış içinde yaşamışsa da; M.S. 602 yılında bir ayaklanma ile İmparator Mauricius'u tahttan indirip yerine geçen İmparator Phocas zamanında çatışmalar yeniden başlamıştır. II. Hüsrev'in bu dönemdeki askeri başarıları, Sasani İmparatorluğu'nun eski Akhemenid İmparatorluğu'nun sahip olduğu sınırlara genişlemesini sağlamıştır. Ancak süregelen savaşların ikinci aşamasında Bizans, Sasanilere karşı askeri üstünlük sağlamıştır. Bizans ile yapılan savaşlar, İran içerisinde bir takım iç isyanlara ve II. Hüsrev'in oğlu Kubad tarafından tahttan indirilerek yargılanmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla bu bölümün sonunda, Bizans-Sasani savaşlarının her iki İmparatorluk için de hem insan kaynağı hem de maddi kaynak açısından zayıflamasına ve İran'ın birkaç yıl sonra Müslümanlar tarafından fethedilmesine zemin hazırladığı tartışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise, ele alınan konunun değerlendirilmesi yapılmıştır.

Sasani-Bizans ilişkileri

Çalışmamızın bu kısmında 3. yüzyılın başlarında kurulan Sasani Devleti ile Bizans İmparatorluğu arasındaki ilişkileri ve Sasani Devletinin Bizans İmparatorluğuna karşı olan politikasını ve antik çağda bu iki süper gücün birbirleriyle çatışmalarını ve iki devlet arasındaki temel problemleri kısa bir şekilde değerlendirmeye çalışacağız.

Sasani Devleti ile Bizans İmparatorluğu yakalaşık dört asırdan fazla Anadolu'nun doğusunda birbirleriyle düşman olmalarına rağmen bu iki devlet birbirlerini eşitliğini kabul ederek uzun yıllar sınır komşu olarak yan yana yaşamışlar. İran'ın eski bir tarihe sahip olması ve bu tarih boyunca Roma İmparatorluğunu Akdeniz bölgesinin sınırlarının ötesine bakmaya teşvik etmiştir. Geç antik çağda bu ilgi daha da artmıştır. Böylece bir taraftan Roma ve Bizans İmparatorluğu ile diğer yandan Sasaniler arasındaki ilişkilere bakıldığında Sasani-Bizans arasındaki ilişkiler her zaman istikrarlı bir şekilde gitmemiştir. Bu iki devlet arasındaki siyasi, tarihi ilişkiler bazen barış anlaşmaları ile dostça olsa bazen da düşmanca bir birbirleriyle şiddetli bir şekilde çatışma halinde olmuşlardır. Bu nedenle bu konu ile ilgili pek çok araştırmacılar bu iki süper güç arasındaki ilişkiler ile ilgili birçok araştırma yapmışlardır.

Sasani Devleti kendi döneminde Roma İmparatorluğu gibi devlet açısından düzenli ve merkezi bir devlet olarak İran coğrafyasında hüküm sürdüğü bilinmektedir. Sasani Devleti Mezopotamya topraklarına uzanan güçlü ve zengin devletlerden biri ve kendi döneminde siyasi ve sosyal, kültürel açıdan çağdaş Roma İmparatorluğu ile hemen hemen aynı sıradaydı. Hatta bu iki süper güce “iki göz gibi dünya iki ışık olarak tanımlanmıştır”.¹

İran coğrafyasında beş asra yakın bölgeye hâkim olan Part Devleti'nin son hükümdarı IV. Ardavan'ın (Artabanus'u) hükümdarlığını M.S. 224 yılında son vererek Part devleti'nin sahip olduğu toprakları ele alan Sasani Devleti'nin kurucusu I. Ardeşir o dönemde Roma İmparatorluğu'nun içinde ortaya çıkan sorunlar ve zor durumda

¹ Turhan Kaçar, “Dünyaya İki Işık” Geç Antikçağ'da İran ve Roma, s. 53, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Sayı: 61, Ankara 2012, s.157.

olduğunu fırsat bilerek İran topraklarını genişletmeye karar almıştı.² İslam dinini ortaya çıkmasından önce İran topraklarında kendilerini İran'ın eski Pers İmparatorluğu Akhamenidlerin varisi olarak gören ve İran topraklarında son büyük ve görkemli devleti yaşatan Sasani Devleti I. Ardeşir tarafından kurulmasından bir kaç yıl sonra, Akhamenidler döneminde Romalılar tarafından ele geçirilen İran topraklarının tekrar alıp eski güç ve görkemini getirebilmek için Roma İmparatorluğuna karşı savaş açmıştır.³ Böylece Sasaniler ile Romalılar arasındaki ilişkiler hükümdarlığının ilk yıllarında ortaya çıkan bu sorunlardan dolayı Sasani-Roma ilişkilerinin bozulmasına neden olmuştur.⁴

I. Ardeşir, İran topraklarında Sasani Devletinin temelini atıp ve bölgede bütün kontrolü ele almasından sonra İran topraklarını genişletme hedefi onu Roma İmparatoru Alexander Severus ile M.S. 222-235 yıllar arasında iki devleti karşı karşıya getirmişti. Ancak Roma İmparatoru Alexander Severus'un öldürülmesiyle Roma İmparatorluğunda ortaya çıkan elli yıllık bir iç krizi ya da (askeri monarşi) olarak adlandırılan dönem Roma İmparatorluğunu büyük felaketlere sürüklemiştir. Sasani Devleti Roma'da çıkan bu krizden faydalanarak Roma İmparatorluğuna ait olan topraklar üzerine yürümeye özellikle Anadolu ve Mezopotamya'ya ait olan stratejik kentleri ele geçirmeyi başardı. Böylece I. Ardeşir de M.S. 240 yılında ölmesinin ardından oğlu I. Şapur Sasani tahtına geçerek Roma İmparatorluğu arasında cereyan eden savaşlarına devam ettirdi.⁵

Sasani-Bizans İmparatorlukları arasındaki siyasi ve sosyal ilişkiler açısından önemli dönemlerden diğer biri de, Hüsrev Anuşirvan'ın M.S. 531-579 yıllarda Sasani Devletinin başına gelerek yeni reformleri ele alması ve Sasani hükümdarı Hüsrev Anuşirvan'ın ele aldığı bu reformlar Roma İmparatorluğu karşısında daha güçlü bir şekilde durmasına yardım etmiştir. Sasani Devleti yönetimi sırasında komşuları ile özellikle de Roma İmparatorluğu ile olan uzun savaşlarda sınır bölgesinde geniş kapsamlı savunma hattı Mezopotamya'ya ait kentleri ele geçip bu bölgede topluluğuna ilişkin

² Josef Wiesehofer, *Antik Pers Tarihi*, Mehmet Ali İnci (Cev), İstanbul: Telos Yayıncılık, 2003, s.219.

³ Emine Bilgiç, *M.S. III. Yüzyıl Roma-Sasani İhtilaflarına İlişkin Bir Değerlendirme: Pers Kralı I. Şapur'un Roma İmparatoru Valerianus'u Esir Alması*, Mediterranean Journal of Humanities, Akdeniz Üniversitesi, 2012, 25-34, s. 27.

⁴ İlhami Tekin Cinemre, *Geç Antik çağda Savaş ve Barış: II. Constantius ve II. Şapur*, tarih okulu dergisi Mart 2016.yıl 9, Sayı XXV, ss. 697-718, s. 702.

⁵ Turhan Kaçar, a.g.m., s.157.

gelişmiş ve etkili bir devlet olduğunu görebiliyoruz. Bu nedenle Hüsrev Anuşirvan ile Roma İmparatoru Iustinianus dönemi Sasani-Bizans ilişkiler açısından en önemli ve belirleyici bir dönem olarak İran ve Roma tarihi açısından da büyük önem arz etmektedir.⁶

II. Hüsrev Perviz döneminde de Sasaniler ile Bizanslılar arasındaki ilişkilere bakıldığında M.S. 590 yılında yapılan barış anlaşmasından sonra Bizans sınırlarında ikamet eden Gassaniler tarafından bir kaç defa Sasani topraklarına baskınlarda bulunmasına rağmen iki devlet arasındaki ilişkiler bozulmamıştır. Ancak M.S. 602 de Bizans İmparatoru Mauricius'un Balkan topraklarında savaşmaya giden Bizans komutanı Phocas tarafından bütün ailesiyle öldürülmesinden sonra II. Hüsrev bu olayı bahane ederek Bizans İmparatorluğuna karşı savaş ilan ediyor ve böylece iki devlet arasındaki ilişkiler tekrar bozulmuş oluyor. Ancak Sasaniler ile Bizanslılar arasındaki cereyan eden uzun savaşlar sırasında Bizans İmparatoru Heraclius'un elde ettiği zaferlerden sonra Sasaniler kayb ettikleri güç ve görkeme bir daha kavuşamadılar ve Sasani hükümdarı II. Hüsrev'den sonra Sasani tahtına on beş yıl içerisinde tam dokuz hükümdar çıkmıştır. Bunlar arasında iki kadın ve başka bir taraftan Behram Çubin'den sonra Sasani hanedanına mensub olmayan hırslı bir Sasani komutanının de Sasani tahtına çıkmasına neden olmuştur. II. Hüsrev'in oğlu II. Kubad'ın Sasani tahtında sadece bir yıl hüküm sürmesinin ardından küçük yaşta oğlu Sasani tahtına çıkmıştır. Yukarıda bahs ettiğimiz gibi Sasani hanedanına mensub olmayan ikinci kişi M.S. 630 yılında II. Hüsrev'in en önemli komutanı Şahrvaraz II. Kubad'ın oğlu Ardeşiri öldürerek Sasani tahtını çıkmıştır.⁷

Sasaniler ile Bizanslılar arasındaki cereyan eden bu uzun savaşlar iki devleti de her açıdan çok zayıflatmıştı. Bu bitmeyen savaşların sonunda Sasani Devleti yeni gelecek bir tehdit karşısında durabilecek bir güce sahip değildi. Böylece Güney Arabistan'da ortaya çıkan yeni din Mekke'yi feth ederek Sasani-Bizans İmparatorluklarını tehdit etmeye başlamıştı. Müslümanların ilk önce Bizans İmparatorluğu olan savaşta Anadolu kentlerini ele aldıktan sonra yönlerini doğuya çevirerek M.S. 642 yılında İran'a girerek

⁶ Gene R Garthwaite The Persians, Black well Publishing LTD. Oxford 2005, s.108.

⁷ Gene R. Gurthwaite, a.g.e., s.102.

İran topraklarında hüküm süren Sasani Devletine son verdiler ve böylece İran toprakları Müslümanların eline geçmiş oldu.⁸

Çalışmamızın bu kısmında Sasaniler ile Bizanslılar arasındaki siyasi ilişkilerinin temel sebebini kısa bir şekilde üzerinde durmak gerekirse, bu iki devlet arasındaki cereyen eden çatışmaların genel sebebi ise toprak ve bu toprak meselesi özellikle Ermanistan ve Mezopotamya üzerindeki egemenliğin yarısı ve bu iki devlet arasında ister istemez bazen savaş halini kendisine alıyordu. Başka bir taraftan Sasani-Bizans arasındaki iktisadi ilişkileri ise her iki devlet Doğu Batı ticaret yollarını ele geçirme arzusunu taşıyorlardı.⁹ Bu ticaret ilişkileri zaman zaman iki devlet arasında ortaya çıkan sorunlardan dolayı sözleşme ile tekrar bu ticari ilişkiler sağlanıyordu. Sasani Devleti'nin sınırlarından geçen ipek yol ticareti ekonomi açısından Sasani Devletine büyük karlar elde etmesine neden oluyordu. Ayrıca bu durum Bizans İmparatorluğunu çok rahatsız ediyordu. Çünkü Bizanslılar o dönemlerde doğu ürünleri kullanıyordu ve bu ipek yolunu ele geçirmek için her yolu denedilerse de bu ticaret yolunun konturlünü ele geçiremediler ve bu iki süper güç arasında olan bu rekabet ister istemez iki devleti uzun yıllar karşı karşıya getirdi.¹⁰

B. ÇALIŞMANIN AMACI

Çalışmanın amacı, II. Hüsrev Perviz döneminde Sasani İmparatorluğu'nda izlenen iç ve dış politikanın, İran coğrafyası üzerindeki etkisini tarihsel olarak incelemektir. Hem İran hem de İslam tarihi açısından önemli gelişmelerin yaşandığı II. Hüsrev Perviz döneminde İran'ı ele alan müstakil bir çalışmanın yapılmamış olması da bu çalışmanın yapılma sebebidir. Konu, ağırlıklı olarak İran'da yayınlanmış eserlerden yararlanılarak incelenmiştir. Farsça kaynakların yanı sıra İngilizce ve Arapça'dan Farsça'ya çevirilmiş eserlerden ve Türkçe eserler, makaleler, tezler ve bildirilerden de yararlanılmıştır.

⁸ Turhan Kaçar, a.g.m., 175.

⁹ Bernard Lewis, iki Bin Yıllık ortadoğu tarihi (çev), Selen Y. Koy, Ankara 2005, s.49-62.

¹⁰ Gürhan Bahadır, Anadolu'da Bizans-Sasani Etkilesimi (IV.-VII. Yüzyıllar), *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 6/1 Winter 2011, p. 707-726, Turkey, s. 722. 107.

C. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışma, dokümantasyon metoduna dayanmaktadır. II. Hüsrev Perviz döneminde İran hakkında bilgi veren kaynaklar bir araya toplanmış ve değerlendirilmiştir. Yazılı kaynaklara dayanan incelemenin yapılabilmesi için, kütüphane ve internet ortamında bulunan belgeler ile Farsça ve Türkçe kitap, makale, sempozyum bildirileri ve tezlerden yararlanılmıştır.

D. KAYNAKLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu çalışmamızda faydalandığımız kaynaklar, genel itibarıyla İran araştırmacı ve yazarların eserlerinden oluşmaktadır. Ayrıca konu ile ilgili İngilizce ve Türkçe araştırmalardan da faydalanılmıştır. Çalışma esnasında faydalanılan kaynakların başında Taberi'nin *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*¹¹ adıyla bilinen eseri gelmektedir. Taberi bu eserinde, Sasani İmparatorluğu'na oldukça geniş bir yer ayırmıştır. İslam ve dünya tarihinin de en eski ve en değerli eserlerinden biri kabul edilen eser, iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, yaratılıştan başlayarak peygamberler'in ve eski hükümdarların hayatlarını ele almaktadır. İkinci bölümde ise, Sasani İmparatorluğu ve Sasani hükümdarları hakkında bilgi verilmektedir. Bu bölümde ayrıca II. Hüsrev Perviz dönemine dair de geniş bilgi verilmektedir. Arapça yazılan ve başka pek çok dile tercümesi yapılan bu eserin Farsça ve Türkçe dillerine yapılan çevirilerinden ilgili yerlerde yararlanılmıştır.

Çalışmamıza yarar sağlayan diğer bir kaynak ve Sasani hükümdarlığını anlatan İran tarihinin en önemli kaynaklarından biri olan Ebu Hanifa Ahmed İbn Dawood B. Dinouri'nin, *Haber Al-Tawal* eseridir.¹² Dinouri'nin bu eseri üç bölümden oluşmaktadır. Eserin birinci bölümünde, Taberi'de olduğu gibi peygamberler'den bahsedilmektedir.

¹¹ Taberi, *Milletler ve Hükümdarlar Tarih-i, C.III*, Zakir Kadiri (trc.) Yayın-Milli Eğitim, Basımevi, İstanbul 1991.

¹² Dinawari Abu Hanife Ahmed b. Dawood. *Haber Al-Tawal*. M. Mahmoud Damgani (trc.). İntişarat-i Naserni, Tahran: 1366.

Ancak temel bazı farklılıklar da bulunmaktadır. Taberi'nin eseri rivayetlere dayanırken Dinouri, eserini kombinasyonuna ya da kıyas şeklinde olan bir yönteme dayanarak yazmıştır. Çalışmamızda İran tarihinin en önemli eserlerinden biri kabul edilen Dinouri'nin eserinin, Camşit'ten başlayarak Sasani İmparatorluğu'nun çöküşüne kadar İran hükümdarları ve Behram Çubin hakkında bilgi verdiği ikinci bölümü ile İslam tarihi, Araplar ve İranlılar arasındaki çatışmaları anlattığı üçüncü bölümlerinden faydalanılmıştır.

Yararlanılan bir diğer kaynak, Arapça yazılmış en eski kaynaklardan biri olan *Yakubi Tarihi'dir*. Bu eser, H.S. üçüncü yüzyılın ortasına kadar dünya tarihinin bir özeti sayılmaktadır. İki ciltten oluşan eser, yaratılıştan başlayarak dünya hükümdarları hakkında geniş bilgi vermektedir. Perslere ayrılan bölümde, İran kültürü ve eski İran tarihi detaylı bir şekilde anlatılmış, ayrıca Sasani İmparatorluğu tarihi ve devlet yapısı ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu yönüyle Sasani İmparatorluğu hakkında bilgi veren en eski ve en önemli İslam kaynaklarından biri olan Yakubi Tarihi de çalışmamızda kullanılan kaynakların başında gelmektedir.

Çalışmamıza yarar sağlayan diğer önemli kaynaklardan biri de Danimarkalı oryantalist ve İran filoloğu olan Arthur Emanuel Christensen tarafından kaleme alınan *İran Dar zaman Sasainian (Sasaniler döneminde İran)* adlı eseridir.¹³ Christiensen, I. Ardeşir'den itibaren Sasaniler'in çöküşüne kadar olan dönemin siyasi ve kültürel tarihini on bölüm halinde incelemiştir. Ayrıca, Sasani İmparatorluğu'nun kuruluşu ve komşusu ve rakibi Bizans devleti ile olan ilişkilerini anlatan bölümleri oldukça nettir. Bu sebeple Christiensen'in Sasani İmparatorluğu'nun iç ve dış siyasi durumunu ele aldığını söylemek mümkündür. Çalışmamızda özellikle Sasani İmparatorluğu'nun idari teşkilatı ve siyasi tarihi; Bizans devleti ve Araplar ile olan ilişkilerin incelenmesi bağlamında, Christiensen'in eserinden faydalanılmaktadır.

¹³ Arthur Emanuel Christensen, *İran Dar Zaman Sasanian*, Raşid Yasimi (trc.), İntişarat Maharet, Tahran: 1385.

Çalışmamızda faydalandığımız diğer önemli kaynaklardan biri Turaj Daryaee'nin *Sasani Persia The Rise and fall of an Empire*, adlı eseridir.¹⁴ Turaj Daryaee bu eserinde Sasani hükümdarlığının M.S. 244'te I. Ardeşir tarafından kurulmasından Sasanilerin son hükümdarı III. Yazgerd'e kadar olan, yani başlangıtan çöküşe kadar olan süreci siyasi ve sosyal olarak incelemekte ve daha sonra bölgeye hakim olan Arapların yaklaşık bir asır İran'da bir hükümet kurma çabasını ele almaktadır. Dolayısıyla, çalışmamız için de çok önemli bir kaynaktır.

Yedi cilt halinde yayınlanan, *The Cambridge History of Iran*,¹⁵ İran tarihini en eski dönemlerden günümüze kadar coğrafi ve tarihi olarak incelemektedir. Öncelikle İran'ın siyasi tarihi hakkında bilgi verilmekte ve sanat ve sanatın dünya medeniyeti üzerindeki etkileri ele alınmaktadır. Eserde ayrıca, İran medeniyetinin dini, felsefi, ekonomik, bilimsel, sanatsal, coğrafi ve ekolojik yönleri de incelenmiştir.

Yaklaşık bin yıllık bir dönemi kapsayan "Selçuklular, Parthlar ve Sasanlar dönemi" başlıklı iki Cilt, iki bölüm ve dokuz alt bölümden oluşuyor. İlk bölüm, bu cildin editörü Ehsan Yarshater'ın Sassani öncesi İran gelenekleri ve sosyal durumu, dini törenler ve eski İran'ın kültürel ilişkileri hakkında ayrıntılı bilgiler verdiği dört bölümden oluşmaktadır. "Siyasi Tarih" başlıklı ilk bölüm, Selçuklular, Partiler ve Sasanlar'ın siyasal tarihi, isimlerin ikinci kısmı, İran'ın anlatı tarihinin üçüncü kısmı ve İran ile komşuları arasındaki ilişkilerin dördüncü kısmı ile ilgilidir.

Çalışmamızda, konu ile ilgili tezlerden de faydalanılmıştır. Bunların başında Engin Öztürk'ün *Bizans İmparatorluğu devrinde Anadolu'da Ermeniler (330 –641)*¹⁶ başlıklı yüksek lisans tezi gelmektedir. E. Öztürk'ün çalışmasının özellikle Sasani İmparatorluğu'nun Bizans Devleti ile ilişkileri ve iki devlet arasındaki savaşlar hakkında verdiği bilgilerden faydalanılmıştır. Ayrıca Mahmut Esmer'in *İslam Fethine Kadar Hire*

¹⁴ Touraj Daryaee, *Sasanian Persian The Rise and fall of an Empire*, I.B.Tauris London New York 2009.

¹⁵ Ehsan Yarshater, *The Cambridge History of Iran*, Vol. 3(1), ed., Cambridge University Press, Fourth printing, Cambridge, 2006.

¹⁶ Engin Öztürk, *Bizans İmparatorluğu Devrinde Anadolu'da Ermeniler (330 –641)*, Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İzmir / 2017.

*Şehrinin Arap Kùltüründeki Yeri ve önemi*¹⁷ başlıklı tezi, II. Hüsrev Perviz'in Hire Emirliği ile olan ilişkisinin ele alınması bağlamında faydalanılan araştırmalardan olmuştur.

¹⁷ Mahmut Esmer, *İslam Fethine Kadar Hire Şehri'nin Arap Kùltüründeki Yeri ve önemi*, İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul-2017.

BİRİNCİ BÖLÜM

II. HÜSREV'DAN ÖNCE İRAN DÜNYASI

1.1- Giriş

Sasani hükümdarı II. Hüsrev Perviz'in dönemi kuşkusuz İran tarihinin en önemli dönemlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu dönemde gerçekleşen olaylar ve bunlar hakkındaki görüşleri incelemek için, öncelikle II. Hüsrev'in babası IV. Hüzmüz'ün hükümdarlığının son yıllarında yaşanan siyasal olayların ortaya konulması gerekmektedir. Dolayısıyla bu bölümde, IV. Hüzmüz döneminin son yıllarında isyan eden Behram Çubin'in, II. Hüsrev'in tahta çıktığı M.S. 590 yılında yeniden isyan etmesi ve bunun nedenleri incelenmiştir. Bölümün ana temasını ise, II. Hüsrev'in saltanatının ilk yıllarında genel olarak İran içerisinde ortaya çıkan sorunlar ve Behram Çubin'in isyanı üzerine II. Hüsrev'in Bizans'tan yardım istemesi ile babasının ölümüne karışan Bistam ve Bendavi'den intikam alması oluşturmaktadır.

Tezimizin bu bölümünde, II. Hüsrev Perviz ve genel olarak M.S. 6. yüzyılın sonlarında İran'da cereyan eden olayların tarihsel belge ve kaynaklara dayanarak incelenmesi amaçlanmaktadır.

1.2- IV. Hürmüz'ün Hükümdarlığı (M. S. 579-590)

IV. Hürmüz, Sasani İmparatorluğu'nun yirmi üçüncü hükümdarıdır. Babası Hüsrev Anuşirvan annesi ise Batı Türk kağanının kızı Fakim'dir. Bu evlilikten doğan IV. Hürmüz, Babası Anuşirvan'dan sonra M.S. 576-590 tahta geçmiştir. İranlılar tarafından, IV. Hürmüz'e "Türk Zade" Türkçe anlamında ise "Türk evladı, Türkten doğma" lakabı takılmıştır.¹⁸ IV. Hürmüz, babası Hüsrev Anuşirvan'dan sonra Sasani hükümdarları arasında adil, doğru ve dürüst bir hükümdar olarak anılmaktadır.¹⁹ IV. Hürmüz taç giymeden evvel İran siyaseti için bir takım tedbirleri hayata geçirdi. Aslında Hüsrev Anuşirvan'ın politikasının devamı sayılıyordu. IV. Hürmüz'e göre, yüksek rütbeli aristokratların bastırılması gerekiyordu. Ancak aristokratlarla mücadele etmekte zorlanan Hüsrev Anuşirvan, ülkeye barış ve huzur gelmesi için tahtı oğluna devretti.²⁰ IV. Hürmüz'ün daha ilk yıllarında aristokratlarla karşı karşıya gelmesi Sasani İmparatorluk yönetiminin devrilmesine yol açacak olayları da beraberinde getirecekti. Genç hükümdar ve devletin etkili aristokratları arasındaki düşmanlık, Hüsrev Anuşirvan'ın son yıllarına dayanıyordu. IV. Hürmüz, tahta çıktıktan bir süre sonra, eski anlaşmazlıklar yeniden gündeme geldi. Babası döneminde kendisine ve babasına iyi davranmayan devlet adamlarına karşı ciddi bir şekilde bazı tertibleri ele aldı.²¹

IV. Hürmüz ve devletin ileri gelenleri arasındaki bu düşmanca ilişkiye ek olarak, babası Hüsrev Anuşirvan'ın politikasını devam ettirmediğinden, aynı anda pek çok sınırdaki savaş hali vardı. Yönetiminin ilk yıllarında IV. Hürmüz, Bizans İmparatorluğu ile olan düşmanlığı ön plana çıkarmıştı. Geleneksel diplomatik uygulamanın aksine, IV. Hürmüz Sasani İmparatorluğu'nun başına geçtiğini Constantinopolis'e iletmediği gibi

¹⁸ Ridvan Öztürk, "Afganistandaki Eski Türk İdareleri ve Bunların Özbek Şairlerinin Kimlik Algılamalarındaki Yeri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 37, (Bahar - 2015), s. 204. Hüssein Zarrinkoob, a.g.e., s. 506.

¹⁹ İbn Asir, *Haber İran az Al-Kamil*, M. İbrahim Bastan Parizi (trc.), İntişarat-i Naşri ilim, Tahran, 1385, s. 100

²⁰ Kolensinkov A, *İran Dar Astane Yoruş Taziyan*, M.Rafiq Yahia-ei (trc.), Tarhan: İntişarat-i Aga, 2537, s.103-104

²¹ Abd Al-Malik b Muhammed b. İsmail, Salabi Nişabouri, *Tarih Salabi*, C.1, M.Fezaili (trc.), Tahran: Naşr-i Nukre,1368, s. 411.

hükümdarlığının sonuna kadar Bizans İmparatorluğu ile savaflara devam etti. Hâlbuki Hüsrev Anuşirvan Iustinianus ile yaptığı “*Sonsuz Barış*” anlaşması ile Sasani-Bizans savaflarını sona erdirmişlerdi. Ancak bu barış uzun sürmedi ve iki İmparatorun halefleri çeşitli sebeplerle savaşı sürdürdüler.²²

Hüsrev Anuşirvan ile Roma İmparatoru Iustinianus arasında yapılan “*Sonsuz Barış*” anlaşması bu iki devlete gelen yeni İmparatorlar arasında ortadan kaldırıldı. Mauricius, Iustinianus döneminde Roman’ın en başarılı komutanlarından biri sayılıyordu. Bu iki devlet arasında olan anlaşmanın ortadan kalkmasıyla M.S. 579 yılında büyük bir ordu tertib ederek İran sınırlarını tehdid etmeye başlamıştı.

Mauricius, M.S. 581 yılında Doğu Roma şehirlerine saldıran İran ordularını yenilgiye uğrattıktan sonra; Doğu Roma İmparatorluğu’nda çıkan taht kavgası sebebiyle İran savaşını bırakıp Constantinopolis’e döndü ve ölen Roma İmparatoru’nun kızıyla evlenerek Roma tahtına çıktı.

Mauricius tahtta çıktıktan sonra, İran ile olan savafla geri döndü. Mauricius’un dönüşünden sonra, Sasaniler başarılı bir şekilde ilerlemeye başlamışlardı. Bu iki devlet arasında cereyan eden savafla Roma komutanlarından Philippicus Mauricius’un yeğeni İran ordusu tarafından yeniliğe uğramasıyla birlikte Roma İmparatoru tarafından onun yerine Heraclius adında bir diğerkomutan bu savaşı devam ettirmek için Mezopotamyaya komutan olarak tain edilmişti.²³

Böylece, IV. Hürmüz’ün hükümdarlığı döneminde İran her taraftan düşmanlarla çevrilmişti. Türkler IV. Hürmüz’e karşı İran’ın doğu sınırlarında savafl açmışlardı. Diğerk bir rivayete göre de Türkler’in büyük hükümdarı Şabe, hükümdarlığının on birinci yılında üç yüz bin askerle İran sınırları üzerine yürümüştü. Şabe, Badğhiz ile Herat’a kadar ilerlemişti ve Aynı zamanda Roma hükümdarı da seksen bin asker ile İran sınırına yönelmişti. Hazar hükümdarı da büyük bir ordu ile Bab ve El-Ebvab’a (*Demir Kapı*) kadar ilerleyerek yağma ve tahribat hareketine başlamıştı. Araplar’dan Abbas Ahvel

²² Kolensinkov A, a.g.e., s. 114-121.

²³ Muhammed Cevad Maşkur, *İran Dar Had Bastan*, Tahran: İntişarat Aşrefi 1363, s. 452-453.

(*Şaşı gözlü Abbas*) ve Amr Azrak adında iki adam Fırat boylarında yaşayan Araplarla birlikte Sevad ahalisine baskınlarda bulunuyorlardı. İran'a karşı çevirme ve akın hareketleri o dereceyi bulmuştu ki, İran'a "*delik deşik bir elek*" adını takmışlardı. Yani bu demek ki, İran'a her taraftan girilebilen ve maksada erişilen bir ülke olarak bakıyorlardı. Böylece düşmanlar İran'ı her yönden çevirmiş bulunuyorlardı. Ek olarak Bizans ordusunun müteakip istilaları herhangi bir hükümeti çöküşün eşiğine getiriyordu. Bu saldırıların yanı sıra İran'ın iç sorunları da devletin zayıflamasına sebep oluyordu.

IV. Hürmüz'ün hükümdarlığının başında esen rüzgâr, yavaş yavaş tüm Sasani güçlerini sarsan korkunç fırtınalara dönüşmüştü. Bu durum aslında, IV. Hürmüz'ün hatasıydı. Bizans İmparatorluğu'nu karşısına almıştı. Nitekim IV. Hürmüz'ün tahttan indirilmesi ve bir sonraki hükümdarın belirlenmesinde Bizans İmparatorluğu ile yapılan savaşların etkili olduğu görülmektedir.²⁴

1.3- Behram Çubin'in Devlete Karşı Ayaklanması

Behram Çubin Rey'de doğmuştu ve bu kentin önde gelenleri arasında yer aldığı gibi; Sasani İmparatorluğu'nun da önde gelen komutanlarından biriydi. Kaynaklar, Sasani İmparatorluğu'nun komutanlarından özellikle Behram Gur ve Behram Çubin'in cesaret ve yiğitliğinden bahsetmektedir. İran'ın doğu sınırlarını tehdit eden Türklere karşı verilecek savaşta, IV. Hürmüz'e devletin önde gelenleri komutanın Behram Çubin'e verilmesi tavsiyesini vermişler ve Behram Çubin doğu sınırına gönderilmiştir.²⁵ Behram Çubin, Türklere karşı büyük başarılar elde etmiş ve büyük miktarda ganimet elde ederek üç yüz deveyi İran'ın başkenti Ktesiphon'a göndermiştir. IV. Hürmüz de bu zaferin anısına babasından kalan hazinenin bir kısmını fakir fukaraya dağıtmış ve zaferi tüm ülkede duyurmuştu. Ancak zaferi destan haline gelen Behram'ın bu başarısı IV.

²⁴ Muhammed b. Cerir Taberi, *Tarihi Taberi, cilt-II*, Abulqasim Payında (trc.), Tahran: İntişarat-i Bunyad Farhangi İran, 1352, s.726

²⁵ Belaami, *Tarih Name Taberi, Cilt.II*, Muhammed Roşan (trc.), Tahran: İntişarat-i Suruş, 1389, s. 763.

Hürmüz'ü rahatsız etmiş ve Behram'ı küçük düşürmek için onu Bizans İmparatorluğu'na karşı savaşa göndermiştir.²⁶

Türklerle yaptığı savaşta büyük zaferler elde eden Behram Çubin, Aras Nehri yakınlarında yapılan savaşta Bizans ordularına yenilmişti. IV. Hürmüz, daha önceki başarıları sebebiyle kıskandığı Behram Çubin'in bu yenilgisini bir fırsat olarak değerlendirmiş ve hakaret ederek onu komutanlıktan azletmiştir.

IV. Hürmüz'ün bu hakaretleri karşısında Behram Çubin'in askerleri isyan ederek Ktesiphon'a yürümüşlerdir. Bu suretle IV. Hürmüz'ün hareketlerinden dolayı dargın olduklarını açığa vurarak, Oğlu II. Hüsrev Perviz'in tahta çıkmasını talep etmişlerdir. Behram'ın, devlete karşı ayaklanmasının sebebi belkide hükümetin büyükleri ve merkezi hükümetin zayıflığı ve IV. Hürmüz ile devletin önde gelenleri arasında devam eden mücadele Behram'a isyanının başarıya ulaşacağı doğru zamanın geldiğini düşündürmüş olabilir. Behram Çubin, Partlar'ın soyundan geliyordu ve Türklerle olan savaşı kazanması onun hırslanmasına yol açmıştı. Bu arada IV. Hürmüz, Behram'a karşı aşağılayıcı davranışlarıyla ona devlete karşı ayaklanması için bir zemin ayarlamıştı.²⁷ Öte yandan IV. Hürmüz yüksek rütbeli askerlerin maaşlarının onda birini kesmişti ve bu durum aristokrat ve devlet ileri gelenleri ile arasında devam eden mücadelenin sebeplerinden birini oluşturmuştu. Böyle bir durumu fırsat bilen Behram Çubin, devlet ileri gelenleri ve aristokratların desteğini arkasına aldı.²⁸ IV. Hürmüz, bir mektup yazarak onunla birlikte bir tane bayan elbisesini Behram Çubin'e hediye olarak gönderdi. Behram bu hediyeyi alırken çok öfkeleni ve hediye olarak gelen bayan elbisesini giyerek komutanlarını kendi otağına çağırdı ve onlara hükümdardan kendisine gelen hediyeyi gösterdikten sonra komutanlar da Behram'a yapılan bu hakaret karşısında IV. Hürmüz'ü tahttan indiriyorlar.²⁹ IV. Hürmüz'ün, bu saygısızlığı ve kıskançlığı Behram Çubin gibi başarılı ve iyi bir komutanı kendisinden uzaklaştırmıştı ve

²⁶ Dinawari Abu Hanife Ahmed bin Daood, *Haber Al-Tawal*, M. Mahmoud Damgani (trc.), Tahran: İntişarat-i Nasirni, 1366, s.110-112.

²⁷ Richard N. Frye, *The Political History of İran under The Sasanians*, in Ehsan Yarshater, ed., *Cambridge History of İran*, Vol. 3(1), Cambridge, 1983 s. 163-164.

²⁸ Kolensinkov A, a.g.e., s. 199.

²⁹ Belaami, a.g.e., s. 751.

Behram'ın askerlerinin üzerinde olan büyük etkisi onu tahtı ele geçirme düşüncesine itmişti. Behram'ın IV. Hürmüz ile paylaşmadığı zenginliği, tahtı ele geçirmek üzere giriştiği isyanın kaynağını oluşturdu.³⁰

IV. Hürmüz, Behram'ın ayaklanma haberini alınca bir mektup göndererek Behram'ın askerlerinden özür diledi. Ancak Behram bu özrü kabul etmediği gibi, IV. Hürmüz'e bir bıçak göndererek savaş ilanında bulundu. Bunun üzerine IV. Hürmüz de savaş hazırlıklarına başladı. Behram ayrıca Türklerle anlaştı ve Rey'e gitti.³¹

IV. Hürmüz'ün yakınlarından bazıları da onlara bu hususta yardım ediyorlardı. Ancak II. Hüsrev Perviz, o dönemlerde babasından korkarak Azerbaycan'a kaçmıştı. Orada Merzuban ve İspehbedlerden birçoğu onun etrafında toplanarak M.S. 590 de onu hükümdar ilan etmişlerdi. Ktesiphon'da bulunan devlet büyükleri harekete geçerek IV. Hürmüz'ü tahttan indirdikten sonra iki gözünü oyup çıkarmışlardı. Fakat günah saydıkları için öldürmekten vazgeçmişlerdi. Ktesiphon'da IV.Hürmüz'e karşı harekete geçenler arasında Perviz'in dayıları Bendavi ile Bistam da bulunuyordu. II. Hüsrev Perviz, bunu haber aldıktan sonra, kendisine itaat edenlerle birlikte başkente gitmek üzere Azerbeycan'dan ayrıldı ve amacı Behram'dan önce başkente varmaktı. Nihayet Ktesiphon'a gelerek hükümetin idaresini eline geçirdi ve Behram'a karşı da bazı hazırlıklar yaptı.³² Behram Çubin, IV. Hürmüz ile oğlu'nun ilişkisini bozmak için II. Hüsrev adına sikke bastırmıştı ve bazı tüccarlar vasıtasıyla bu sikkelerin IV. Hürmüz'e ulaşmasını sağlamıştı. Babasından korkan II. Hüsrev Perviz bu sebeple Azerbaycan'a kaçmak zorunda kalmıştı.³³

IV. Hürmüz, II. Hüsrev'in dayıları olan Bistam ve Bendavi'yi çağırarak II. Hüsrev ve onun adına basılan sikkeleri sormuş; haberleri olmadığını söylemelerine rağmen onları

³⁰ Malekzadeh Beyani, Some Research regarding the coins of Bahram Choubin 35-60, Dar Barei Sikkai Behram Çubin, S. 35-60, *Berasiai Tarihi Mücele Pojoyiş Tarihi*, (No: 56 T. X. şumare 1, Nisan - Mayıs 1975) s: 56.59.

³¹ Ahmet b. Yaqub Yaqubi, *Tarihi Yaqubi* , CII, Muhammed Ayati (trc.), Tahran: İntişarat Bangal, 1342, s. 206.

³² Taberi, *Miletler ve Hükümdarlar Tarih-i, C.III. a.g.e.*, s. 1173.1176

³³Abulhassan Ali b. Hussein Masoudi, *Muravic al- Zahab ve Maden El-Cevahir CI*, Abulqasem Payinde (trc.), Tahran: İntişarat Bangal, 1344, s. 266.

hapse atmıştı.³⁴ Ancak hapisten kaçan Bistam ve Bendavi bazı aristokrat ve devlet ileri gelenleri ile birlikte çıkardıkları isyan sonucunda IV. Hürmüz'ü tahttan indirip gözlerini oymuşlar, hapse attıktan sonra II. Hüsrev Perviz'i tahta çıkarmışlardır.³⁵

1.4- II. Hüsrev Perviz'in Tahta Çıkışı M.S. 590

Sasani geleneklerine göre, II. Hüsrev Perviz'in de tahtta hakkı vardı. M.S. 590'da babası IV. Hürmüz'ün tahttan indirilmesinin ardından, Azerbaycan'dan Ktesiphon'a geldi. Devlet adamları ve aristokratların iyi karşıladığı üzere³⁶ II. Hüsrev hükümdarlık tacını giyip tahta çıkarak *"İyiliği sevmek benim tabiatımdır. Maksadımız, hayırlı işlerde bulunmaktadır. Büyük babam Anuşirvan sizin babanız hükmünde idi. Babam IV. Hürmüz de adil bir hükümdardı. Sizin göreviniz emirleri dinlemek ve itaat etmektir"* dedi. Onlara kendisine itaat etmelerini ve mevcut huzuru sonsuza kadar sürdürmelerini ve kendisinin de dedesi Anuşirvan gibi bir hükümdar olacağı sözünü verdi. Ancak II. Hüsrev Perviz bu sırada genç ve devlet işlerinde oldukça tecrübesizdi. Bu sebeple dayıları Bistam ve Bendavi devleti yönetiyordu. Bistam ve Bendavi IV. Hürmüz'ün gözlerini oyup hapse atmışlardı ancak, bazı kaynaklara göre II. Hüsrev babasını hapisneden çıkarma ve kendisine bunları yapanlardan intikam alacağı sözünü vermişti. Ancak öncelikli işi ülkeye huzur ve refahı geri getirmek için Behram Çubin'in ayaklanmasını bastırmaktı.

Beharm Çubin, II. Hüsrev'in kendisini İran hükümdarı olarak ilan ettiğini duyar duymaz Rey'den Ktesiphon'a doğru hareket etti. Behram Çubin'in amacı bu kez II. Hüsrev Perviz idi. bunun sebebi IV. Hürmüz'e olan saygısı değildi. Behram Çubin'in amacı saraydan yer almak ve oradan ülkeyi yönetebilmek için kendi tarafından bir hükümdar seçtirmektir. Ama onun bu çabaları boşa gitmişti. Behram için artık geçti. Çünkü artık ülke Aşkani soyundan gelen asil zade II. Hüsrev Perviz'in dayıları Bendavi ile Bistam'ın

³⁴ Dinawari Abu Hanife Ahmed bin Daood, a.g.e., s. 112.

³⁵ Muhammed b. Cerir Taberi, a.g.e., s. 727.

³⁶ Richard N. Frye, a.g.e., s. 164.

eline geçmişti. Artık Behram Çubin, için hiç bir şey kalmamıştı. Çünkü Bendavi ile Bistam'ın gözünde Behram Çubin sadece bir vatan haini olarak bilinmekteydi.³⁷

Behram Çubin, Perviz'in Ktesiphon'a gitiğini ve İran halkı tarafından hükümdar seçildiğini işitince askerleriyle birlikte hızla Ktesiphon'a doğru ilerledi. II. Hüsrev Perviz, onun durumunu anlamak için adamlarından birisini onların yanına gönderdi ve Behram şehire yaklaştığı zaman, ona karşı uysal davranmayı uygun gördü. Bendavi ile Bistam'a ve memleket büyüklerinden güvendiği diğer kişilere bin kişiyi hazırlaması için emir verdi. Onlar süslü elbiseler giyip silahlanıyorlar ve II. Hüsrev onlarla birlikte sarayından çıkarak ahalinin iyi duaları eşliğinde Behram'a doğru yürüdüler. Bendavi ile Bistam ve diğer devlet büyükleri II. Hüsrev'in etrafındaydılar. Bu iki ordu birbiriyle Nehrevan ırmağının kenarında karşılaştılar. Ordusuna çok güvenmeyen II. Hüsrev, tahtı güvence altına olmak üzere Behram'a başkomutanlık sözü verdi. Ancak bu çabaları sonuç vermedi. Onun bu sözlerini işiten Behram Çubin, II. Hüsrev'e biraz daha yaklaşıp bir gün onu asacağını söyledi. II. Hüsrev ile Behram'ın aralarındaki konuşma uzun sürmesine rağmen hiç bir sonuç elde edilemedi ve iki taraf da savaş hazırlıklarına başladı. Bu arada II. Hüsrev ordusunun Behram'a karşı savaşmak istemediğini farketmesine rağmen savaş hazırlıklarına devam etti.³⁸

Behram Çubin, ordusunu toplayarak *Nehrevan* Irmağının kenarına yerleşti ve Oradan devlet büyüklerine haber göndererek en kısa zamanda II. Hüsrev Perviz'i tahttan indirip başkent Ktesiphon'u kendisine vermelerini istedi. II. Hüsrev, Bendavi ve Bistam ile birlikte devlet ordusunu alıp Behram'ın ayaklanmasını bastırmak için ona karşı yürüdüler.

II. Hüsrev Perviz, bu savaş sırasında Behram'ın "*Kella ve Demne*" isiminde bir kitap okuduğunu duyunca Bendavi ile Bistam'a "Ben Behram'dan korkmuyordum. Ancak şimdi o kitaptan bize karşı tedbir ve hile öğreneceğinden korkuyorum" demiştir.³⁹

³⁷ Kolensinkov.A, a.g.e., s. 105-106.

³⁸ Muhammed b. Cerir,Taberi, a.g.e., s. 995.

³⁹ Dinawari Abu Hanife Ahmed bin Daood, a.g.e., s. 85-56.

II. Hüsrev, Behram'ın savaş kararında ciddi olduğunu görmüş ve onu vazgeçirmek için başkomutanlık görevi vereceğini söylemişse de Behram'ı bundan vazgeçirememiştir. Ama II. Hüsrev'in ona yaptıkları çabaları karşında hiç bir şey elde edemiyor⁴⁰ ve bu savaş sırasında II. Hüsrev'in askerleri Behram'ın ordusuna katılmıştır. Hatta II. Hüsrev'in yanında yalnızca yedi kişi kaldığı aktarılmaktadır. Bendavi ve Bistam, II. Hüsrev'i Ktesiphon'a kaçırmış ve saraya sığınmışlardır. Olan biteni babası IV. Hürmüz'e anlatan II. Hüsrev babasının tavsiyesiyle önce Şam'a oradan da tahtı yeniden ele geçirmesine yardım etmesi için Bizans İmparatoruna gitmeye karar vermiştir.⁴¹

IV. Hürmüz hapisanedeyken, Behram Çubin'in Ktesiphon'a gelerek onu yeniden tahta geçirmesinden korkan Bistam ve Bendavi, IV. Hürmüz'ü boğarak öldürmüşlerdir. Bu olaydan haberi olmayan II. Hüsrev, Bestam ve Bendavi ile birlikte Şam'a kaçmıştır.⁴²

Behram Çubin, II. Hüsrev kaçtıktan kısa bir süre sonra Ktesiphon'a girdiğinde IV. Hürmüz'ü öldürülmüş olduğunu gördü. Bu olaydan II. Hüsrev'in sorumlu olduğunu düşünen Behram Çubin, II. Hüsrev'i yakalaması için komutanlarından Behram Siyahvaşan isminde birini görevlendirmiştir.

Sasani geleneklerine göre, hükümdarın ölmesi durumunda taht hakkı onun oğulları ya da kardeşine geçiyordu. Bu durumda Sasani hanedanından olmayan başka birisi Sasani tahtına çıkmaya kalktığında cizası idamdı.

IV. Hürmüz'ün, II. Hüsrev'den başka Şahryar adından bir oğlu daha vardı. Ancak henüz çocuk yaşıydı. Behram Çubin devlet erkânı ve rahipleri çağırarak Şahryar'ın hükümdar ilan edilmesi gerektiğini; o büyüyene kadar devlet işlerinin kendisi tarafından üstlenileceğini bildirdi. II. Hüsrev'in babasını öldürdüğünü düşünen Behram'a göre, hükümdar soyundan gelen başka bir varis yoktu ve devletin hükümdarsız kalması mümkün değildi.

⁴⁰ Saalebi Nisabouri, Ebu Mansur Abdul Malik ibn M. ibn İsmail, *Tarih Saalebi, C.1*, M. Fazaeli (trc.), Tahran: İntişarat Nekre, 1368, s. 425.

⁴¹ Amir Hassen Hanci, *Bazhani Tarih İran Zemin*, Tahran: İntişarat-i Koknus, 1365, s. 1269-1270.

⁴² Dinawari Abu Hanife Ahmed bin Daood, a.g.e., s. 116.

Pers'in ileri gelenlerinden Şahrvaraz (*Şahravaraz*) adından birisi, İran için daha iyi bir hükümdar olmadığını söyleyerek Behram'a tahta oturmasını teklif etmişti. Başka bir Pers önde geleni de Şahrvaraz'ın bu söylediklerini desteklemiş ve karşı çıkanlara bir yıl süre verilmesini, bu süre sonunda Behram'a itaat etmeyi kabul etmezlerse bu kişilerin öldürülmesini önermiştir. Bu toplantı devlet erkânı arasında büyük bir anlaşmazlığa yol açmıştır Fakat Sasani hanedanının destekçileri, Behram'ın destekçilerinden önce kılıcını çekerek, Sasani ailesinden birinin yaşaması halinde, başka hiçbir kimsenin İran tahtına çıkmasına izin verilemeyeceğini belirtmişlerdir.

Bunun üzerine Behram, hükümdar seçmenin daha önemli olduğunu hatırlatmış; kılıcını çekenin ellerinin kesilmesi emrini vereceğini söylemiştir.⁴³ Böylece Mihran hanedanından gelen Behram Çubin M.S. 590 yılında kendisini İran hükümdarı ilan ettirdi ve bu İran tarihinde bir ilkti. Devlet büyüklerini saraya davet eden Behram, beannameyi imzalayarak hükümdarlığı kendisine ve kendisinden sonra da Mihran hanedanından gelecek kişilere verdiklerini onaylamalarını istedi.⁴⁴

Behram'a muhalefet eden devlet büyükleri ve ordu mensupları Ktesiphon'u terkederek Azerbaycan ve Ermenistan topraklarına gittiler.

Behram, VI. Behram olarak Sasani tahtına çıkmıştı. Mensubu olduğu Mihran Hanedanı Eşkani devleti'nin ardılıydı. Tahta geçince Sasani hanedanı mensuplarını yönetiminden uzaklaştırdı.⁴⁵ Behram Çubin, bu toplantıda devlet büyükleri ve askerleri hitab alarak eğer aralarında herhangi birinin onun hükümdarlığına karşı muhalefeti varsa üç gün içerisinde Ktesiphon'u bırakıp istediği yere gitmelerine izin vereceğini belirtmiştir.

Kendisine muhalif olanları gitmekte serbest bırakması belki de Behram Çubin'in en büyük hatası oldu. İran halkı, Sasani hanedanı yerine Parti Aşkani hanedanının

⁴³ Amir Hüssen Hanci, a.g.e., s. 1170-1173.

⁴⁴ Parvaneh Pourshariati, *Decline And Fall of The Sasanian Empire*, Published by I.B.Tauris & Co Ltd in association with the İran Heritage Foundation 2008, s. 127.

⁴⁵ Ahmet Altungok, *İslam öncesi İran'da Devlet ve Ekonomi*, İstanbul: Yayın, Hikmetevi, 2015, s. 128.

gelmesini kabul etmiyorlardı. Ayrıca Azerbaycan ve Ermenistan'ın ileri gelenleri de II. Hüsrev'i desteklemeye hazır dılar.⁴⁶

1.5- II. Hüsrev Perviz'in Bizans'tan Yardım İstemesi

Behram Çubin her ne olursa olsun, II. Hüsrev Perviz'in hükümdarlığına ve onun emri altında olmaya uymayı reddetmişti. Çünkü Behram Çubin Mihran hanedanından olduğu için kendisine göre büyük amacı vardı ve böylece IV. Hürmüz tahttan indirildikten sonra kendisini İran hükümdarı olarak ilan etmişti.⁴⁷

Behram Çubin'in hükümdar olduğunu duyan herkes II. Hüsrev'in ordusundan Behram'a katılmıştı. II. Hüsrev Perviz'in etrafında sadece Bendavi ile Bistam bir kaç adam dışında kimse kalmamıştı. Bu durumu gören Perviz ecele bir şekilde Ktesiphon'a babasının yanına giderek arkadaşlarının hepsinin Behram'a katıldığını ve babasının bu konuda ne düşündüğünü ve böyle bir durumda ne yapabileceğini sormuştur. IV. Hürmüz, hükümdarlığı tekrar geri alabilmesi için Bizans İmparatorluğu'ndan yardım istemesini tavsiye etmişti. II. Hüsrev Perviz, babasının bu sözleri üzerine ailesini emin bir yere sakladıktan sonra, aralarında Bistam ve Bendavi'nin bulunduğu birkaç kişiyle birlikte yola çıktı. Ktesiphon'dan ayrılmalarından bir süre sonra, beraberinde bulunan kişiler, Behram'ın Ktesiphon'a gelerek yeniden IV. Hürmüz'ü tahta çıkaracağı ve Bizans İmparatorluğu'na mektup yazarak kendilerinin geri çevrilmesi ya da öldürülmelerine sebep olabileceği düşüncesini ileri sürdüler. IV. Hürmüz hayattayken II. Hüsrev'in hükümdar olamayacağını düşünen bu kişiler, Bistam ve Bendavi ile birlikte IV. Hürmüz'ü boğarak öldürdüler. Ancak Perviz'e bu durumdan bahsetmediler. Yola çıkan grup, Fırat'ı geçtikten sonra manastırların bulunduğu bir bölgeye geldiler ve burada bir manastırda konakladılar.⁴⁸

⁴⁶ Amir Hüszen Hanci, a.g.e., s. 1170-1173.

⁴⁷ Muhammed Cevad Maşkur, a.g.e., s. 455.

⁴⁸ Dinawari Abu Hanife Ahmed bin Daood, a.g.e., s. 116-119.

Behram Çubin, Ktesiphon'a geldiğinde IV. Hürmüz'ün öldürülmüş olduğunu gördü ve Perviz'e karşı nefreti daha katlandı. Behram Çubin, II. Hüsrev Perviz'in yakalanması için Behram bin Siyavaşan komutasında bin süvari birliğini görevlendirdi. II. Hüsrev'e eşlik eden dayılarından Bendavi, Siyavaşan'ın konakladıkları manastırı kuşatmadan önce II. Hüsrev'in kaçıp Bizans İmparatorluğu'na sığınmasına yardım etti. Ertesi sabah, Bendavi manastırdan ayrıldı ve Siyavaşan'a teslim oldu. II. Hüsrev II. Hüsrev'in manastırdan kaçtığını ve çoktan Bizans İmparatorluğu'na sığınmış olduğunu söyledi ve Behram Çubin tarafından hapse atıldı.⁴⁹

II. Hüsrev'in Bizans İmparatorluğu'na sığındığı duyulmuştu ve her yerde İmparator Mauricius'tan yardım alarak İran'a saldıracağı konuşuluyordu. Behram, Ktesiphon'da İmparatorluk sarayına girdiğinde devlet erkânına hitaben yaptığı konuşmasında II. Hüsrev Perviz hakkında hakaretvari söylemlerde bulunmuştu. Behram'ın hükümdar olmasını istemeyen devletin ileri gelenleri arasında şiddetli bir tartışma çıkmış ancak buna rağmen Behram taç giyerek tahta çıkmıştı. Halk ise korktuğu için Behram'ın hükümdarlığını kabul etmek zorunda kalmıştı. Taberi'nin aktardığına göre, Bendavi Behram Çubin'i öldürmesi için Behram b. Siyavaşan ile anlaşmıştı ancak bu anlaşma duyulmuş ve Siyavaşan Behram Çubin tarafından öldürülmüştü. Bendavi ise Azerbaycan'a kaçmıştı.⁵⁰

II. Hüsrev Perviz, manastırdan kaçtıktan sonra Hıristiyan bir Arap kabilesi ile karşılaşmıştı. Bu kabilenin lideri ise İyas b. Kabisa Tayi idi ve İran'ın batısındaki topraklarda yaşamalarına rağmen, İran etkisi altındaydılar. İyas b. Kabisa II. Hüsrev Perviz ve beraberindekileri iyi bir şekilde ağırladıktan sonra, onlara at ve rehber vererek Şam'a gitmelerini sağlamıştı.⁵¹

II. Hüsrev, Şam'da Bizans İmparatoru Mauricius ile görüşmek istediğini buranın valisine iletmiştir. Burada valinin de yardımıyla Antakya'ya geçen II. Hüsrev, Mauricius ile mektuplaşarak kendisinden Behram Çubin'e karşı yardım talebinde bulunmuştur.

⁴⁹ Richard N. Frye, a.g.e., s. 164.

⁵⁰ Taberi, a.g.e., s. 1180.

⁵¹ Blaami, a.g.e., s. 794.

Hüsrev ile Constantinopolis'te bulunan Mauricius arasındaki mektuplaşma ile yardım talebinin kabul edilmesi arasında geçen sürecin kronolojisini yeniden inşa etmek zor olsa da; Constantimopolis'te durumun müzakere edilmesi ve karar verilmesi için II. Hüsrev'in yaklaşık altı yada yedi ay Antakya'da beklediği tahmin edilmektedir. İmparator Mauricius, kendisinin II. Hüsrev'e edeceği yardım karşılığında bazı şartlar sunmuş ve II. Hüsrev'in bu şartları kabul etmesi halinde kendisine tahtını geri alması için yardım edileceği sözünü vermiştir.⁵²

II. Hüsrev, Mauricius'un bütün şartlarını kabul etti. Buna göre, İran yönetimi Ermenistan ve Gürcistan'a müdahale etmeyecek; Bizans İmparatorluğu'nun bu ülkelere müdahale etmesine de karışmayacaktı. Ayrıca, Dara şehirleri ve Mezopotamyadaki Suryani dillerde konuşulan şehirler ve her zaman Doğu Roma etkisi altında olan Lutsk Cumhuriyeti'nin önemli limanının Romalılara bırakılacağı anlamına geliyordu.

II. Hüsrev Perviz, tahtını geri almasını sağlayacak bu yardım karşılığında İran'ın yarısını Bizans İmparatorluğu'na vermeye dahi hazırды. Çünkü devlet yönetimini kolayca Behram Çubin'e bırakmak istemiyordu. II. Hüsrev'in kabul ettiği bir diğer şart ise, II. Hüsrev'in Mauricius'un kızı Maria ile evlenmesiydi.⁵³

1.6- VI. Behram Çubin'in Hükümdarlığı (M.S. 590-591)

Behram Çubin'in lakabı konusunda farklı görüşler bulunmaktadır ve kaynaklarda Çubin, Çubine, Şubin, Şubine gibi değişik şekillerde zikredilmektedir. Fakat bu unvanın kullanımının anlamı ve sebebi konusunda bir fikir birliği yoktur. Maasudi, çünkü onun Çubin soyundan geldiğinden dolayı Çubin olarak adlandırıldığını düşünüyor.⁵⁴ Çok ince ve kuru olduğu için Bahram Çubin olarak biliniyordu.⁵⁵

⁵² Richard N. Frye, a.g.e., s. 164-5.

⁵³ Dinawari Abu Hanife Ahmed bin Daood, a.g.e., s. 120-121.

⁵⁴ Abulhassan Ali b. Hüssein Masoudi, a.g.e., s. 266.

⁵⁵ Ali Akbar Dekhoda, *Lughat Name*, Tahran: Müasiseyi intişarat ve Cap Danisga, 1373, s. 4441.

II. Hüsrev Perviz'in kaçıp Bizans İmparatorluğu'na sığınmasıyla, Behram Çubin kısa bir süre de olsa Sasani devleti'nin tahtını ele geçirme fırsatı yakalamıştı. Bunun ardından, VI. Behram olarak anılmaya başlanmıştır. Sasani soyundan olmaması sebebiyle hükümdarlığı sırasında pek çok iç problemle karşı karşıya kalmıştır.⁵⁶

Behram Çubin, devlet erkânının bulunduğu danışma meclisine kendisinin ve hanedanının hükümdarlık hakkı ile ilgili bir metin yazılmasını emretmiş ve ertesi gün tahta geçtiğinde bunun devletin ileri gelenlerinin huzurunda okunmasını isteyerek orada bulunan herkesin buna şahitlik etmesini sağlamıştır. Bu belge kabul edilince, hazineye teslim edilmiş ve Behram Çubin taç giymiştir.⁵⁷

VI. Behram, karşılaştığı muhalefete rağmen kendisine bazı müttelikler de bulmuştur. Devlet erkânının ve din adamlarının muhalefetine yanı sıra, II. Hüsrev'i destekleme kararı alan Bizans İmparatorluğu'nun müdahalesiyle karşılaşma olasılığı da vardı. Buna karşın, kendisine bir kurtarıcı gözüyle bakan Yahudiler Behram'ı destekliyor ve ona maddi yardımda bulunuyorlardı.⁵⁸

Behram Çubin, Dar Al-Maluk Ktesiphon'daki saraya gelip tahta oturduktan sonra devlet büyüklerini toplayarak onlarla II. Hüsrev Perviz hakkında konuştu. Behram ve devlet yönetiminin önde gelen isimleri arasında yapılan bu konuşma uzun sürmesine rağmen Behram'ı desteklemekte istekli değillerdi. Ancak Behram tahta çıktı ve İranlılar da korktukları için Behram'ın hükümdarlığını kabul etmek zorunda kaldılar.⁵⁹

VI. Behram adıyla tahta çıkan Behram, Eşkani Devleti'nin ardılı hanedanlardan Mihran Hanedanına mensuptu. Yönetimi ele geçirmesinin ardından Sasani Hanedanı mensuplarını ya da destekçilerini yönetimden uzaklaştırdı.⁶⁰

⁵⁶ Muhammed Cevad, Maşkur, a.g.e., s. 455.

⁵⁷ Muhammed Malayeri, *Tarih Farhang İran*, Tahran: İntişarat Tos, 1379, s. 248.

⁵⁸ Muhammed Cevad, Maşkur, a.g.e., s. 455.

⁵⁹ Muhammed Carir, Taberi, a.g.e., s. 732.

⁶⁰ Ahmet, Altungok, a.g.e., s. 128.

1.7- Bendavi ile Bistam'ın Behram Çubin'e Karşı Ayaklanması

II. Hüsrev Perviz, İran'ı terk edip Bizans İmparatorluğu'na sığındıktan sonra Bendavi, Behram'ın emriyle tutuklanmıştı. Ancak daha sonra birkaç devlet adamının yardımıyla hapisten kaçmıştır.⁶¹ Bendavi hapisaneden kaçtıktan sonra, II. Hüsrev'in yeniden tahtı ele geçirmesi için Behram'a muhalif olanlarla birlikte bir ayaklanma başlatmıştır. Ancak ayaklanma Behram tarafından kısa sürede bastırıldı.⁶²

Bendavi ve Siyavaşan, Behram Çubin'in öldürülmesi konusunda da anlaşmışlardı. Ancak, Behram Çubin'in casusları bu planı öğrenmiş ve Behram, Siyavaşan'ın öldürülmesi emrini vermişti. Bu arada Bendavi de II. Hüsrev'in gelmesini beklemek üzere Azerbaycan'a kardeşi Bistam'ın yanına kaçmıştı. Oldukça zeki bir adam olan Bendavi, burada dört bin kişi ile birlikte II. Hüsrev Perviz'e katıldılar.⁶³ Bu arada, Bendavi, Behram Siyavaşan'ın evinde esir tutulurken II. Hüsrev Perviz'in yeniden tahta geçme ihtimaline karşılık kendisine iyi davranılmıştı.⁶⁴

Bendavi, çok zeki birisiydi. Böylece Behram Siyavaşan'ın ölümünü duyunca Ktesiphon'dan Azerbaycan'a kardeşi Bistam'ın yanına kaçıyor ve orada devlet büyükleriyle birlikte dört bin keşi II. Hüsrev Perviz'e katılıyorlar.⁶⁵

1.8- II. Hüsrev Perviz'in İran'a Saldırısı ve Behram Çubin'in Sonu

II. Hüsrev Perviz tahtını geri kazanmak için Bizans İmparatoru Mauricius'tan yardım talebinde bulunmuştu. Bizans İmparatorluğu'nun yardım etmeye karar vermesi uzun sürmüştü; II. Hüsrev, İmparator Mauricius'tan olumlu haber alabilmek için yaklaşık yedi ay beklemek zorunda kalmıştı. Bu süre zarfında II. Hüsrev, Armenia halkını Behram'ın aleyhine kızdırmış ve Bistam'ı da bir isyan tertiplemek üzere Ermenistan'a

⁶¹ Richard N. Frye, a.g.e., s. 165.

⁶² Arthur Emanuel Christensen, a.g.e., s. 340.

⁶³ Frantis Vasole Rut, Althein, *Tarih İktisadi Devlet Sasani*, Huşang Sadeghi (trc.), Tahran: İntişarat İlmi ve Farhangi, 1382, s. 170.

⁶⁴ Dinawari Abu Hanife Ahmed bin Daood, a.g.e., s. 120.

⁶⁵ Arthur Emanuel Christensen, a.g.e., s. 340.

göndermiştir. Öte yandan Bendavi, Behram'ın elinden kaçarak Azerbaycan'daki muhaliflere katılmıştır. Bizans İmparatoru Mauricius, M.S. 591 bahar ayında II. Hüsrev'i desteklemek için, oğlu Theodosius ve Bizans kumandanlarından Narses'in komutasında altmış bin kişilik bir orduyu İran üzerine sevk etmiştir.⁶⁶ İbn Asir bu ordunun yetmiş bin kişiden oluştuğunu,⁶⁷ Saalebi ise elli bin kişiden meydana geldiğini aktarmaktadır.⁶⁸ II. Hüsrev, Hemedan'dan gelen taraftarları ve ordularıyla Azerbaycan'a gitmiştir. Bendavi de Azerbaycan ve Ermenistan'dan toplanan birliklerle kendisine katılmıştı. II. Hüsrev'in büyük bir orduyla Bizans topraklarından Azerbaycan'a geldiğini duyan ve onun hükümdar olmasını isteyen İsfahan ve Horasan'ın önde gelen devlet adamları da bu orduya katıldılar. II. Hüsrev, Behram'a karşı girişeceği savaşta ayrıca, Ermenistan Hıristiyanlarının desteğini de kazanmıştır.⁶⁹

Behram Çubin'in İran topraklarında yaklaşık bir sene süren hükümdarlığı sırasında hâkimiyet alanının yalnızca Irak, Hemedan ve İsfahan'dan ibaret olduğu görülmektedir. Pers, Sistan, Horasan ve Azerbaycan ise isyan halindeydi. İran paramparça olmuş durumdaydı; Kuşan ve Turan bölgeleri İran'dan bağımsız bir şekilde yönetiliyordu. Vergi alımı durma noktasına geldiği için, Sasani İmparatorluğu'nun hazinesi boştu. Bu durumda birliklerin maaşları ödenmiyor ve asker toplamak da zorlaşıyordu. Var olan askerlerin maaşlarının ödenmemesi bunlar arasında da memnuniyetsizliğe yol açmıştı. Öte yandan Sasani Hanedanı'na mensup olan Anuşirvan ve IV. Hüzmüz dönemlerindeki refah, halkın Sasanileri ve bu soydan gelenleri desteklemesinde önemli etkiye sahipti. Behram Çubin ise bu yönden kaybetmeye mahkûmdu.⁷⁰

Behram Çubin, II. Hüsrev'in ordu toplayarak Azerbaycan'a geldiğini duyunca Bendevi ile Bistam ve Gurdavi'yi kendisine çekebilmek için onlara şöyle bir mektup yazmıştır:⁷¹

⁶⁶Ehsan Yarshater , a.g.e., s. 165.

⁶⁷ Ebne Asir Ali bin Muhammed, *Tarih-i Kamil Ebne Asir, C.II*, Hüsen Ruhani (trc.), Tahran: İntişarat Asatir, 1370, s. 549.

⁶⁸ Saalebi Nişabouri Ebu Mansur Abdul Malik ibn M.ibn İsmail, a.g.e., s. 105.

⁶⁹ Ehsan Yarshater, a.g.e., s. 165.

⁷⁰ Dinawari Abu Hanife Ahmed bin Daood, a.g.e., s. 122-123.

⁷¹ Kolensinkov,A, a.g.e., s. 153.

Sasaniler, hükümdarlığı Araşin oğullarından aldıklarından bugüne kadar, insanları birbirine düşürmek ve onlara hizmet edenleri yok etmek dışında başka hiçbir şey yapmadılar. Ardeşir Babakan ile başlayan bu huzursuzluk, İranlıların temiz kanlarını döktü. IV. Hürmüz'ün İranlılar'ın başına getirdiği musibetleri hepiniz biliyorsunuz.. Bu nedenle, siz Sasani soyundan birşey beklemeyin, II. Hüsrev'i bırakıp bana gelin; birlikte İran'i güçlü bir ülke yapalım.

Behram Çubin, mektubun alıcılara ulaştırılması için, Darfana adında İranlı bir tüccarı görevlendirmişti. Görünüşte ticari amaçla Azerbaycan'a gidecek bir kervan oluşturan Darfana, mücevherler gibi değerli hediyelerle birlikte mektubu alıcılara reşvat şeklinde teslim etmiştir.

Behram Çubin, böyle bir işi gerçekleştirmesi için İranlı bir tüccara güvenmekle hata yapmıştı. Çünkü İran halkı, Sasani yönetimini destekliyordu. Bu nedenle Darfana, Azerbaycan'da II. Hüsrev'in ordusunu gördüğünde II. Hüsrev Perviz'in huzuruna çıkmış ve mektubu vererek Behram'ın planlarını anlatmıştır. Bunun üzerine, II. Hüsrev Bendavi, Bistam ve Gurdavi'nin ağzından Behram'ın mektubuna yanıt vermiş ve onların mühürleriyle mühürleyerek Behram'a göndermiştir. Darfana'ya ise yanında hediye olarak getirdiği mücevherleri hediye etmiş ve tahtı geri aldığı anda onun bu iyiliğini unutmayacağı karşılığını vermiştir.

Behram Çubin mektubu alır almaz ordusunu toplayıp Azerbaycan üzerine gitme kararı almıştı. Yanındakilerin Ktesiphon'da kalma tavsiyesini dinlemeyen Behram, sahte mektupta yazanlara güvendiğinden II. Hüsrev ile savaşmak üzere başkenti terketmişti.⁷²

Karşı karşıya gelen iki ordudan II. Hüsrev'in ordusunda çok sayıda Bizans askeri bulunuyordu ve Behram'ın ordusunda bulunan İranlıları Mecusiler olarak adlandırıyorlardı. Meydana gelen savaşta çok sayıda Bizans askeri ve komutanı hayatını kaybetti. Savaşın ikinci günü, Behram, mektubuna cevap verdiklerini düşündüğü Bendavi, Bistam, Şapur ve kendi kardeşi Gurdavi'nin II. Hüsrev'in ordusunda

⁷² Amir Hosseni Hanci, a.g.e., s. 1180-1181.

savaştıklarını farketmişti. Bunun üzerine Behram, şapur'a, kendisine gönderdiği mektupta taraf değiştireceğini söylediği halde niçin II. Hüsrev'in yanında savaştığını sormuştu.

şapur mektuptan haberdar olmadığını belirtince, II. Hüsrev kendisine daha sonra açıklayacağını belirtmişti. Savaşın ikinci günü crpışmalar şiddetlenmişti. Behram'a karşı yapılan hamleler sonuç vermiyordu. Behram ubin ise bizzat II. Hüsrev'e yaklaşmaya çalışıyordu.⁷³ Kaynaklarda aktarılanlara göre, II. Hüsrev, on dört arkadaşıyla Behram'a karşı savaşmıştı. Bu on dört kişi arasında, Behram'ın kendi arkadaşı Gurdavi, II. Hüsrev'in dayıları Bendavi ve Bistam ile şapur da vardı. Savaş çok şiddetli geçmişti. Mecusiler, bu savaş esnasında II. Hüsrev Perviz'in dar bir yerde düştüğünü ancak mucizevi bir şekilde bu çıkılması imknsuz yerden kurtularak bir dağa çıkarıldığını anlatmaktadır. Aynı rivayete göre, Perviz burada karşı kaşıya geldiği Behram'ın elinden aldığı süngüyle onun kafasına vurmuş ve süngü parçalanmıştır. Nihayetinde, II. Hüsrev'e karşı verdiği savaşı kazanamayacağını anlayan Behram, nce Horasan'a kaçmış ardından da Türklerin bulunduğu bölgeye geçmiştir. II. Hüsrev Perviz ise kendisine yardıma gelen Bizans askerlerine yirmi milyon altın dağıttıktan sonra onları İmparator Mauricius'a göndermiş; kendisi de Ktesiphon'a dnmştir. Rivayete göre, burada Hıristiyanlar için bir belge hazırlatarak onlara kilise ve manastırları vermiş, ayrıca Mecusiler dışındakilerin istemeleri halinde Hıristiyan olabilmelerine de izin vermiştir. Bu arada, İmparator Mauricius'un İran'a ödediği verginin Bizans topraklarında yaşayan İranlıların durumlarının düzeltilmesi ve ateşgedelerin inşa edilmesi için harcanması konusunda da anlaşılmıştır. Bunun karşılığında, II. Hüsrev de İran'daki Hıristiyanların haklarını iade etmiştir.⁷⁴

Behram ubin Türk Hakanlığı'nda saygı gördü ve burada yaşamaya başladı. Ancak II. Hüsrev Perviz, Hürmüz adından biri vasıtasıyla Hakan'ın karısına değerli mücevherler ve hediyeler göndererek ondan Behram'ın öldürülmesi konusunda yardım istedi. Rivayete göre bu olaydan sonra Hakan Behram'ın öldürülmesinden zlmştir.

⁷³ Dinawari Abu Hanife Ahmed bin Daood, a.g.e., s. 122-123.

⁷⁴ Taberi, a.g.e., s. 1182.

Behram'ın kız kardeşi ve aynı zamanda kendisine karşı olan Gurdavi'ye adam göndererek Hakan Behram'ın öldürüldüğünü kardeşi Gurdavi'ye ilettiler ve ayrıca kardeşi Natre ile evlenmesini teklif etti. Gurdavi, Hakana iyi cevaplar vererek Natre'yi başından savmıştır sonra da Behramla Türk iline sığınmış olan askerlerle birlikte Türk ilinden İran sınırlarına gelmiştir. Gurdevi kendisiyle gelen askerlerle birlikte Natre ile ceng ederek onu kendi eliyle öldürdükten sonra yoluna devam etmiştir. Bu olaydan sonra İran sınırlarına gelerek II. Hüsrev Perviz'den aman istemiştir. Gurdevi bu aman üzerine II. Hüsrev Perviz'in hüzerüne geldikten sonra onunla evlenmiş ve kendisiyle barışmadığından dolayı Behram'ı cezalandırdığı için ona teşekkür etmiştir.⁷⁵

II. Hüsrev Perviz, Behram'ı yendikten sonra, maiyetiyle birlikte yedi gün ateşgedede kaldı ve sekizinci gün fakir fukarayı doyurdu. Hemedan'dan Ktesiphon'a giderek, İmparator Mauricius'a Behram ile yapılan savaşta muvaffak olduğunu bildiren bir mektup gönderdi⁷⁶ ve ülkenin durumu iyi olmadığından dolayı bir de etrafındakilere çok güvenmediği için II. Hüsrev, Bizans İmparatoru Mauricius'tan bin Bizanslı askeri kendisini korumak için ondan istedi.⁷⁷ II. Hüsrev Perviz'in, böyle bir şey yapmasının nedeni İranlılara olan güvensizliği ve Bizans İmparatorluğuna daha güvenini gösteriyordu. Yani böyle bir durumda II. Hüsrev'in hayatı da Bizans İmparatoruna bağlıydı. Eğer Bizans İmparatoru istemezse tek bir işaret ile II. Hüsrev'i ortadan kaldırıp Bizans askerlerini istediği gibi İran'ın sınırlarına sokabiliyordu. Ama II. Hüsrev bu konuda çok şanslı birşiydi. Çünkü Mauricius hırslı birisi değildi ve onların arasında olan anlaşmada verilen yerlere ektafa ediyordu ve II. Hüsrevi kendi oğlu gibi görüyordu.

II. Hüsrev Perviz, Ktesiphon'a geri döndükten ve yönetimi ele geçirdikten sonra, merkezi yönetimi yeniden kurmaya yönelik girişimlerde bulundu. Daha önce, II. Hüsrev'e muhalefet eden ve ülkeyi terkedenlerin ya da Behram ile işbirliği yapanların yerine II. Hüsrev'i destekleyen kimseler önemli görevlere atandı.

⁷⁵ Muhammed Carir, Taberi, a.g.e., s. 733-734.

⁷⁶ Kolensinkov, A, a.g.e., s. 156.

⁷⁷ Mahmoud Rezaquoli, *Tarih Siyasi Iran Bastan*, Tahran: İntişarat, Sued, 2012, s. 233.

Bendavi ve Bistam da II. Hüsrev'i tahta çıkarmaya yönelik yoğun çabalarının mükâfatını aldılar. Bendavi hazine ve yargıdan sorumlu hale getirdi, ikinci dayısı olan Bistam ise Gorgan ve taberistan'dan da sorumlu olduğu Horasan'a vali olarak tayin edildi.⁷⁸

1.9- II. Hüsrev Perviz'in Tekrar Tahta Çıkışı ve Babasının Katillerinden İntikam Alışı

Bizans İmparatoru Mauricius'un yardımlarıyla tahtını M.S. 591'de geri almayı başaran II. Hüsrev, M.S. 628 yılına kadar, otuz yedi yıl boyunca Sasani İmparatorluğu'nu yönetti. Behram Çubin'den kurtulmasının ardından, idari ve askeri yapıyı yeniden düzenledi. Devlet adamlarını ve önce gelenlerini itaat altına aldı.⁷⁹ Yukardaki paragraflarda da geçmiştik. Sasani geleneklerine göre eğer Sasani hükümdarlığı başka birisi tarafından tehlikeye düştüğü takdirde kendisini ikinci kez tekrar taclandırıldığı sürette yeni tac giymesi gerekiyordu. Mesela, Behram Çubin gibi birisi kendisini altıncı İran hükümdarı olarak adlandırarak II. Hüsrev Perviz döneminde ona karşı ayaklanmıştı ve ona karşı tahta çıkabilmek için savaşmıştı. Bu nedenle II. Hüsrev Perviz sadece Sasani hükümdarlığının İran'da tek Sasani hükümdarlığı bu ihtişamın tutabileceğini vurguladı.⁸⁰

İdari yapıyı güçlendiren II. Hüsrev Perviz, iç savaşlar sebebiyle parçalanmış İmparatorluk topraklarını yeniden hâkimiyet altına almayı başardı. M.S. 600-601 yılında Körfez'in her iki tarafı da yeniden Sasani yönetimi altında birleşmişti. Ancak o dönemlerde cereyan eden iç savaşlar ile taht mücedilleri İran hükümetini siyasi açıdan çok zayıfletmişti.

Merkezi yapıda yaptığı yeniliklerle kendisini güvenceye alan II. Hüsrev'in kısa bir süre sonra babasını öldürenlerden intikam alma planları yaptığı görülmektedir. Başlangıçta kendisinin tahtı geri almasına yardımcı olan dayılarından Bistam'ı hazinenin başına; Bendavi'yi ise Horasan valiliği gibi önemli görevlere getirirse de babasını öldürmüş

⁷⁸ Kolensinkov, A, a.g.e., s. 156.

⁷⁹ Ebu Mansur Abdul Malik ibn M. ibn İsmail Saalebi Nişabouri, a.g.e., s. 385.

⁸⁰ Touraj Daryee, *Tarih Farhang Sasani*, Mehrdad Qudert Dizaji (trc.), Tahran: İntişarat Quqnuş, 1387, s. 385.

olduklarını unutmuyordu. Yalnızca planlarını uygulamaya koymak için uygun zamanı bekliyordu. Behram ile mücadelesinde kendisine yardım edenleri, sadakatlerini ödüllendirmek ve güçlendirmek adına önemli mevki ve makamlara getirdi.⁸¹

II. Hüsrev'in Behram'dan kurtulması kendisini tamamen güvene aldığı göstermiyordu. İç savaş sırasında, Behram'ı destekleyenlerin olması ve babasının öldürülmesinden II. Hüsrev'i sorumlu tutanların bulunması sebebiyle yanında bulunanlardan şüphe eden II. Hüsrev, bir kez daha Bizans İmparatoru Mauricius'un yardımına başvurdu. Mauricius'tan kendisini korumakla görevlendireceği bin Bizans askerinden oluşan bir birlik göndermesini rica etti.⁸² Öte yandan tahta çıkmadan önce Bizans İmparatoru Mauriciuse vermiş olduğu söze de tamamen bağlı kaldı. Ama bu sırada babasının ölümüne karışan herkesten intikam aldı ve artık Behram Çubin gibi bir düşmanı yoktu çünkü o öldürülmüştü. II. Hüsrev Perviz hükmetinin düzen vermesinin ardından, Bendavi ve Bistam'dan intikam almaya yönelik planlarını hayata geçirmeye çalıştı.⁸³

Bendavi ve Bistam her ne kadar, II. Hüsrev Perviz'in tahtını geri almasında ve merkezi yönetimi yeniden kurmasında II. Hüsrev'e yardımcı olmuş olsalar da babasının ölümünden sorumlu oldukları gibi, İran halkının bu olaydan kendisini sorumlu tutmasına sebep olmuşlardı. Böylece, II. Hüsrev Perviz, kendisi üzerindeki bu şüphelerden kurtulmuş ve devlet yönetiminde dayılarının gölgesi altında kalmamış olacaktır.⁸⁴

Bir bahaneyle Ktesiphon'da bulunan Bendavi'yi öldürten II. Hüsrev bu kez Horasan valisi olarak atadığı Bistam'ın ayaklanmasıyla karşı karşıyaydı. Bistam, daha önce Behram'ın komutasında olan ancak onun kaçmasının ardından Horasan'da kalan savaşçı grupların da yardımıyla kendisini Horasan Hükümdarı ilan ederek on yıl sürecek yeni bir iç savaşı başlattı.⁸⁵

⁸¹Ebu Mansur Abdul Malik bin Muhammed Saalabi, *Şaname Saalabi*, Seyyed Mohammad Rohani (trc.), Meşhed: İntişarat Danışgayi Firdevsi, 1372, s. 385.

⁸² Abdolhossein ZarrinKoob, *Tarih-i Siyasi Sasanian*, Tahran: İntişarat-i Emir Kebir, 1390 H.S, s. 98.

⁸³Dinawari Abu Hanife Ahmed bin Daood, a.g.e., s. 130.

⁸⁴ Abdolhossein ZarinKoob, *Ruzgaran İran*, Tahran: İntişarat Sehan, 1376, s. 232.

⁸⁵ Muhammed Cevad, Maşkur, a.g.e., s. 457.

Bistam, Horasan yönetimi altında yaşayan Behram Çubin'in askerlerinin ve taraftarlarının desteği sayesinde Bistam kardeşi Bendavi öldükten sonra Horasan'da kendisini bağımsız bir devlet olarak ilan etti. Bu süre içerisinde Rey kenti merkezli bir yönetim kuran Bistam, İran tahtında da hak iddia ediyordu. "Muzaffer" sıfatıyla kendi adına sikke bastırmıştı. İran'ın doğusundaki küçük devletler üzerinde de hâkimiyet kuran Bistam'ı destekleyen gruplar arasında, II. Hüsrev'e muhalif rahipler de bulunuyordu.⁸⁶

Bistam'ın bu hamleleri karşısında endişelenen II. Hüsrev, nihayet Bistam'ın eşiyle görüşüp onunla evlenme sözü vererek kendisiyle iş birliği yapmasını sağladı. Bu sayede, Bistam ortadan kaldırıldı. Bu uzun mücadelenin ardından, II. Hüsrev'in yönetim ve otoritesi de güçlendi; İran toprakları bir müddet huzur ve refaha kavuştu.⁸⁷

1.10- Mauricius'un Öldürülmesi ve Oğlunun Sasani İmparatorluğu'na Sığınması

Sasani İmparatorluğu'nda IV. Hürmüz döneminde başlayan iç karışıklığın II. Hüsrev'in Behram'a karşı verdiği mücadeleyle sonuçlanmasında ciddi bir yardımı olan Bizans İmparatoru Mauricius; M.S. 602 yılında Balkanlarda bulunan Bizans ordusunda bir subay olan Phocas'ın isyanıyla tahttan indirildi. Phocas'ın başkent Constantinopolis'e uzanan isyanında⁸⁸ Mauricius çareyi oğulları ve kendisine yakın olan komutanlarıyla birlikte kaçmakta buldu. Ancak Phocas'ın askerleri her tarafı çevirmişlerdi ve daha ilerleyemeyen Mauricius kısa süre sonra yakalandılar ve Kadiköy'deki kiliseye getirilerek gözlerinin önünde 5 oğlu ve diğer aile ferdleri katiledildi.⁸⁹ Mauricius'un

⁸⁶ Abdolhossein ZarinKoob, a.g.e., s. 233.

⁸⁷ Dinawari Abu Hanife Ahmed bin Daood, a.g.e., s. 135.

⁸⁸ Bewar A.D.H, *Tarih Siyasi Sasanian*, C.III, Timur, Mirqaderi (trc.), Tahran: İntişarat, Mahtab, 1389, s.75-76.

⁸⁹ Chronicon Paschal, 284-628 AD , translated. Whitby Michael – Whitby Mary, Liverpool University Press February 1989. s. 143.

yalnızca Theodosius isimli oğlu, babasının II. Hüsrev ile olan ilişkilerini ve geçmişte ona yardım ettiğini düşünerek İran'a kaçabildi.⁹⁰

İmparator Mauricius'un tahttan indirilmesinde birden fazla sebep söz konuşuydu. Bunlardan birisi de II. Hüsrev ve Sasani İmparatorluğu ile olan iyi ilişkileriydi.⁹¹ Bu sebeple II. Hüsrev, Mauricius'un oğlunu sarayında kabul edip onu Bizans İmparatoru olarak tanıdığında, hem geçmişteki yardımların borcunu ödemiş hem de bir anlamda Bizans İmparatorluğu'nda aristokratların ve diğer önde gelen grupların Mauricius'a karşı şüphelerini doğrulamış oluyordu. Üstelik, Theodosius'a üç Sasani komutanın emrinde bir ordu da vererek, Bizans İmparatorluğu'ndaki taht mücadelesine taraf olmuştu. II. Hüsrev böylece Mauricius ile daha önce yaptıkları anlaşmayı onurlandırmayı tercih etmiş oluyordu.⁹²

Mauricius'un ölümü ve II. Hüsrev'in Mauricius'un oğlunu desteklemeyi kabul etmesiyle dolaylı olarak başlayan Bizans-Sasani sürtüşmesi, M.S. 604 yılında Phocas'ın kendisini İmparator olarak tanımayı reddeden Edessa (*mod. Urfa*) kenti üzerine bir Bizans ordusu göndermesiyle açık çatışmaya dönüştü ve II. Hüsrev, Bizans İmparatorluğu'na savaş ilan etti. Komutanlarından Şehrvaraz'ı (*Şehrawaraz*'i) Constantinopolis üzerine gönderdi ve Sasani ordusu Boğaz yakınlarında bir mevkide konuşlandı. Savaşın sebebi, II. Hüsrev'in İmparator Mauricius'u tahttan indirip öldürdükleri için Bizanslılara olan kırgınlığıydı. Dolayısıyla Şehrvaraz'a (*Şehrawaraz*) Constantinopolis'i yakma emri vermişti. Üçüncü bölümde ayrıntılarıyla işlenecek bu Sasani müdahalesi, Bizans İmparatorluğu'nda yeni bir taht değişikliğini beraberinde getirmiş; tahttan indirilen Phocas'ın yerine Heraklius İmparator olarak tanınmıştır.⁹³

⁹⁰ Bewar A.D.H, *Tarih Siyasi Sasanian*, C.III, Timur, Mirqaderi (trc.), Tahran: İntişarat, Mahtab, 1389, s.75-76. Chronicon Paschale 284-628, s. 144.

⁹¹ Muhammed Zanjabi, *Tarih-i Tamedun Bastan*, Tahran: İntişarat Sonbula, 1380, s. 180.

⁹² Taberi, a.g.e., s. 1183.

⁹³ Taberi, a.g.e., s. 1184.

İKİNCİ BÖLÜM

II. HÜSREV PARVİZ DÖNEMİNDE SASANİLER VE ARAP DÜNYASI

2.1- GİRİŞ

İranlılar ile Araplar arasındaki ilişkilerin kökü çok eski tarihlere kadar dayanmaktadır. Bu ilişkilerin, M.Ö. VI. Yüzyıla Akhamenidler döneminden önceki tarihlere dayandığını ve Akhamenidler'in Asurlular ve Babiller arasında cereyan eden savaşlarda Arabistan krallığını ele geçirdiği söylenmektedir.⁹⁴ Bununla birlikte İranlılar ile Araplar arasındaki en yakın siyasi ilişkiler Sasaniler döneminde yaşanmıştır. Hatta İranlılar ile Araplar o kadar yakın olmuşlardı ki Sasani Devleti'nin sarayında mütercimlik görevi yapan bazı Araplar bulunmaktaydı.⁹⁵ Sasaniler ile Araplar arasındaki tüm bu ilişkilere rağmen, II. Şapur M.S. 310-379 döneminde Araplar tarafından başlatılan bir ayaklanmanın Sasani Devleti tarafından şiddetli bir şekilde bastırılması Arapların küçük düşürülmesine sebep olmuştur. Sasanileri Araplara karşı bu tavırları İran sınırlarında yaşayan Hire Emirliği dahil olmak üzere II. Hüsrev Perviz dönemine kadar devam etmiştir.⁹⁶ Ele aldığımız bu bölümde, Sasani hükümdarı II. Hüsrev dönemi siyasetinde Araplara yönelik politikaların net bir şekilde ortaya konması amaçlanmıştır. Nitekim M.S. 602 yılında II. Hüsrev, uzun zaman Sasanilere bağlı olarak hizmet eden Hire'deki yönetici hanedan Münzir ailesini, kendisinin isteklerini yerine getirmediği gerekçesiyle Tay Kabilesi ile değiştirmişti. İşte bu olay, İranlılar ile Araplar arasında Zu Kar savaşının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu savaşın bir yönüyle, o dönemde Sasani Devleti'ne itaat etmeyen kabilelere karşı yapılmış; diğer bir yönüyle ise Arapların Sasanilere karşı başlattığı ilk savaş olduğunu söyleyebiliriz. Bu açıdan iki devlet arasındaki bu savaşı, Sasaniler ve Araplar

⁹⁴ C. E. Bosworth, "Arab i. Arabs And Iran in The Pre-Islamic Period" *Encyclopaedia Iranica*, II/2, s. 201-203, available online <http://www.iranicaonline.org/articles/arab-i> (accessed on 30 December 2012).

⁹⁵ Abdul Hussein ZarrinKobe, *Aşnai ba Tarih-i İran*, Tahran: İntişarat Suhen, 1388, s. 10.

⁹⁶ C. E. Bosworth, a.g.m., s.10.

arasındaki siyasi ilişkiler açısından önemli bir dönüm noktası olarak görebiliriz.⁹⁷ Öte yandan M.S. 627 yılında Hz. Peygamber (s.a.v)'in Sasani hükümdarı II. Hüsrev Perviz'e göndermiş olduğu İslam'a davet mektubuyla da anlaşılıyor ki, iki devlet arasındaki siyasi ilişkiler erken İslam döneminde de varlığını korumuştur.

Tezimizin bu ikinci bölümünde ise, Sasaniler ile Araplar arasında arabulucu olarak bilinen Hire Emirliği'nin Sasani Devletiyle siyasi ilişkilerini tarihsel kaynaklara ve belgelere dayanarak incelemeyi planlamaktayız.

⁹⁷ İsrail Balcı, *Zu Kar Savaşı ve Arap-Sasani İlişkilerindeki Önemi*, “*Arap-Sasani İlişkileri (M. 500-650) ve Irak'ın Erken Dönem İslâmlaşma Süreci*, İkinci Ortadoğu Semineri; Düünden Bugüne Irak Bildiriler I, Ela- zığ 2006, ss. 157-178. Mekale, s. 67.

2.2- Hire Emirliği'nin İranlılar ve Araplar Arasındaki Konumu ve Önemi

Hire kelimesinin kökeni tartışmalıdır. Bu sebeple tarihçiler tarafından ismin anlamı ve kökeni konusunda birden fazla görüş ortaya atılmıştır. Hire kelimesi Süryanice (*Hirsa* ve ya *Herta*) güçlü kamp veya ordugâh anlamına gelmektedir. Bir başka görüşe göre Hire'nin duvar anlamını ifade ettiği söylenmektedir. Biz burada birkaç tarihçinin konu ile ilgili görüşlerini aktarmaya çalışacağız. Bazı tarihçiler, Hire kelimesinin Arapça avare kelimesinden geldiğini iddia etmektedirler.⁹⁸ Diğer bir görüşe göre Ebu Kerib b. Tubba Yemen topraklarında hükümdar olunca halkın bir kısmı önce Enbara daha sonra Hire topraklarına gitmiş; iklimi ve tarıma elverişli topraklarıyla kendilerini hayrete düşüren bölgeye “*şasıırma*” anlamına gelen Hire adını vermişlerdir.⁹⁹ Bazı diğer tarihçilere göre Hire kelimesi “*Hirsa, Herta*” gibi Süryanice kelimelerin kökünden gelerek çadır, kamp ve ordugâh anlamlarında kullanıldığı söylenmektedir.¹⁰⁰ Başka bir rivayete göre ise bu topraklara ilk gelen Kudaa kabilesinden Malik b. Züheyr olduğunu söylemektedir. Bu yüzden bu topraklara (*Yerleşme*) anlamını ifade eden Hire adını vermişlerdir.¹⁰¹ Bir de Hire verimli bir tarımsal bölgede yer aldığından Fırat'a bağlı kanallarla sulanan civar topraklarda buğday, arpa, pamuk, hurma ve üzüm başta olmak üzere birçok meyve ve sebzenin yetişmesi¹⁰² ve sağlam, tutarlı havası ve sularıyla kendi konumunda çok şöhret bulmuştur.¹⁰³ Hire Emirliği aslında İrak'ın güneybatısında bulunan Arap yarımadasındaki Sasani hâkimiyetinin son sınırı olarak bilinmekteydi. Suudi Arabistan'ın kuzey kısmı İrak bölgesindeki Sasanilerin toprakları sayılıyordu.¹⁰⁴

Hire'de hüküm süren Lahmiler Arap kaynaklarında Münazire veya Numaniya olarak geçmektedir. Nu'man ve Münzir, bu hanedan üyelerinin en meşhur iki ismi olarak

⁹⁸ Ehsan Yarashater, a.g.e., s. 487.

⁹⁹ Taberi, a.g.e., s. 889-90.

¹⁰⁰ Philip Khuri Hitti, *Tarih Arab*, Abul Ghasem paynda (trc.), Tahran: İntişarat Aga, 1366, s. 101.

¹⁰¹ Mahmut Esmer, a.g.t., s. 7.

¹⁰² M. J. Kister, *el-Hire (Arapların İlişkileri Üzerine Bazı Notlar)*, Ali Aksu (trc.), Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2005. s. 30.

¹⁰³ Neşet Cagatay, *İslam'dan Önce Arap Tarihi ve Cahiliye Çağı*, Ankara: Yayın Mars T. ve S.A.S, 1957, s. 55.

¹⁰⁴ Ehsan Yarashater, a.g.e., s. 487.

bilinmektedir. Hire Emirliği'nin Münzir adını taşıyan Emirlerin çoğunluk olmasından dolayı, kaynaklar onları yukarıda da zikrettiğimiz gibi Münazire diye adlandırmaktadırlar.¹⁰⁵ Hire Emirliği Fırat'ın batısındaki Şam ve Arabistan çölüne kadar geniş bir konuma sahip olan Hire'de üç yüz yıl hüküm sürmüş ve bütün Emirlik dönemleri boyunca Sasani Devleti'nin koruması altında olmuştur.¹⁰⁶

Hire Emirliği'nin kuruluşunun başlanđıçında, Emirliğin görevi İran sınırlarını muhafaza etmek, özellikle de uzun süredir devam eden bedevi Arap kabilelerinin işgalci saldırılarına karşı koruma sağlamak adına sınır koruyuculuğu yapmaktı.¹⁰⁷ Sasani Devleti'nin o dönemdeki en büyük amacı İran sınırlarının güvenliğini her ne şekilde olursa olsun güven altına almaktı. Mesela II. Hüsrev Perviz, kendi döneminde İrak bölgesini Bekir b. Vail kabilesinin saldırılarına karşı koruyabilmek ve İran sınırlarını güvence altına almak için, bölgeye Bani Şayban kabilesinden Kıys b. Mesud'u vali olarak atamıştır.¹⁰⁸ Tabii ki, burada şunu da hatırlatmak gerekiyor ki, Sasaniler ile Araplar arasındaki bu siyasi ilişkiler Sasani döneminde her zaman istikrarla devam eden bir sulh içinde olmamıştır. Bu iki devlet kimi zaman dostça siyasi ilişkiler gürmüş olsa da, kimi zaman düşmanca birbirleriyle çatışmışlardır. İran Devleti için Hire Emirliği'nin en önemli diğer görevi ise Sasani Devleti'ne yıllık tazminat ödenmesi ve gerekli zamanlarda Sasani ordusuna güç sağlamak için yardımda bulunmaktı.¹⁰⁹ Zira II. Hüsrev Perviz ile Behram Çubin arasında gerçekleşen taht kavgasında olduğu gibi II. Hüsrev Perviz'in ordusunun bir kısmını Arap kabilelerinden gelen Araplar oluşturmaktaydı. Başka bir örneği ise, II. Hüsrev Perviz'e karşı Yine, Horasan topraklarında ayaklanan Bistam'a karşı da Araplar II. Hüsrev Perviz'e destek vermişlerdir. Dolayısıyla, Araplar İran ve Roma arasındaki savaşlarda olduğu kadar; İran'ın iç siyasetinde de büyük rol oynamışlardır. Çölde savaşma ve gece savaşma tekniklerini ustaca kullanmaları sayesinde Arapların bu savaşlarda Sasanilere büyük katkıları olmuştur. Bu noktada Hire

¹⁰⁵ Dineveri Abu hanife Ahmed ibn Dawood, *Habar AL-Tawal*, Mahmoud Mahdavi (trc.), Tahran: Yayınevi Ney, 1384, s. 82

¹⁰⁶ Said Hassan, Taqi Zade, *Az Perviz Ta Çangiz*, Tahran: Yayınevi Dünyeyi Kitap, 1386, s. 21.

¹⁰⁷ C. E. Bosworth. 2012. A.g.e. s.

¹⁰⁸ Ehsan Yarsater , s. 714.

¹⁰⁹ Kolensinkov,A, a.g.e., s. 182.

Emirliği Sasanilerin bu desteği almasını sağlayan ve ayrıca diğer Arap kabilelerinin İnan sınırlarına işgalci saldırılarını önleyen bölgesel bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat Hire Emirliği için İnan'a sağlanan bu yardımlar bir zorunluluktan ve Ktesiphon ile siyasi ilişkilerde problemlerin yaşanması olasılığını da arttırıyordu. Gün geçtikçe artan problemler, Sasanilerin egemenliğinde olan; Arap dünyasında Sasani politikalarını uygulanmasını sağlayan ve İnanlılar ile Arapları biraraya getiren Hire Emirliği'nin yöneticilerinin VI. yüzyılın sonlarında tam bağımsızlıklarını ilan etmelerine yol açmıştır.¹¹⁰

2.3- Hire'nin Siyasi Tarihi

2.3.1- Hire Emirliği'nin Kuruluğu

III. yüzyılın başlarında bazı Arap kabileleri ekonomik sorunlardan dolayı Yemen'den göç etmek zorunda kalmışlardır. Bu kabileler Yemen'den göç ettikten sonra önce Bahreyn'e yerleşerek orada devletin temelini kurmuşlar ve bir müddet sonra bugünkü Irak sınırlarına yerleşmişlerdir. Eşkani Devleti'nin son dönemlerinde İnan'da çıkan bir takım iç savaşlar, ayaklanmalar ve Sasani Devleti'nin ortaya çıkışında bu kabilelerin İnan ve Roma sınırlarına yakın olan Hire'ye yerleşmeleri için bir fırsat olmuştur.¹¹¹ İnan sınırlarına gelen Arap kabileleri Hire'de, Sasani Devleti'nin siyasi otoritesi altında neredeyse dört asır boyunca yaşamaya devam etmiştir. Hire'deki Emirlerin Sasani Devleti ile olan yakınlığı ve geniş ilişkileri İnan sınırlarında Hire Emirliği'nin kurulmasına sebep olmuştur.¹¹²

Hire Emirliği'nin İnan ve Roma sınırlarının yakınlarında kurulmasından bir müddet sonra, bu iki devlet arasında etnik grupların kültürleşme süreci başlamıştır. Bu Emirlikler Hire'de ikiye ayrılırlar. İkiye ayrılan bu Emirliklerden Lahmi ismindeki

¹¹⁰ Franke.I.S, Die, *Aramaischen Frem Poworter in Arabischen* , leiden, 1886, 232-244. Schwarlose.F, *die waffon der alten araber*, Leipzig, 1886.

¹¹¹ Taberi, a.g.e., s. 889-90.

¹¹² Ali Akber Fayaz, *Tarih İslam*, Tahran: Naşeri Danişgai, 1397, s. 34.

Emirlik İran kültürü ve devletin koruması altında hayatlarını sürdürmeye devam etmişlerdir. Gasaniler ismindeki diğer Emirlik ise Roma İmparatorluğu'nun sınırlarında olduğu için Roma İmparatorluğu'nun koruması altında yaşamaya devam etmiştir.¹¹³ Hire'deki Arap halkı İran medeniyetini, adetlerini ve kültürünü ve buradaki tüccarlar ticaret için Suudi Arabistan'a seyahat ediyorlardı. Hire halkı İranlılar ve Araplar arasında arabulucuydu. Hire Emirliği'nin diğer bedevi Arap kabilelerin saldırılarına karşı İran sınırlarını muhafaza ediyorlardı ve diğer taraftan da, halk Suudi Arabistan ve İran gibi iki devletin medeniyetini ve geleneklerini birbirine aktarıyorlardı.¹¹⁴ Hire Emirliği, coğrafi olarak hem Orta Asya'ya giden yolların hem de Sasani, Bizans ve Arabistan'ın doğu ve batı kervan yolları üzerinde bulunmasından dolayı bir ticaret merkezi haline geldiği gibi; ekonomik ve kültürel olarak da gelişmiş bir bölgeydi.¹¹⁵ Hire Emirliği'nin dış siyasi ilişkiler bakımından yaşamını sürdürmesi İran kökenli Sasani Devleti'ne bağlıydı.¹¹⁶ Çünkü, Sasani Devleti Hire Emirliği İran'a ve Sasani politikalarına fayda sağladığı sürece Hire'yi savunur ve desteklerdi.¹¹⁷ Burada önemli olan Sasani Devleti'nin menfaatleriydi. Çünkü, Hire Emirliği İran sınırlarını göçebe ve bedevi Arapların saldırılarına karşı muhafaza ediyorlardı ve buna ek olarak, İran ile Roma arasında ortaya çıkan savaşlarda halkını Roma ordusuna karşı kullanıyorlardı. Tüm bunlara baktığımızda şöyle bir mana ortaya çıkıyor ki, Hire Emirliği askeri açıdan da Sasani Devleti için çok büyük bir rol oynamıştır.¹¹⁸

¹¹³ wan, K..Lembetwan, P.M.welet and Arturjan Arberi, *Tarih İslam Pojuş Combridge*, Ahmet Aram (trc), Tahran: İntişarat Emir Kabir, 1390, s. 52-54.

¹¹⁴ Hasan Hasan, İbrahim , *Tarih Siyasi İslam*, Abul Qasem Paynde (trc.), Tahran: İntişarat Badreqa Cavidan , 1385, s. 44.

¹¹⁵ Leo Roditsa Bekerman and Ehsan Yarşater, *Tarih İran*, Hassan Anuşa (trc.), Baskı 8, Tahran: İntişarat Emir Kabir, 1394. s.711.

¹¹⁶ Abdulhalik Bakır, *Erken ortacağlarda İrak'ın Meşhur Şehri El-Hire*, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Uluslararası dördüncü Ortadoğu Semineri, Elazığ, 29-31 Mayıs 2009. s. 31.

¹¹⁷ Abdul Ghani, Aref, *Tarih Al-Hire*, Michigan Üniversitesi Yayın Dar Saeddin. 1993. s. 139.

¹¹⁸ Arthur Emanuel Christensen, a.g.e., s. 166.

2.3.2- Lahmi Hanedanı'nın Hire'deki Yönetimi

Sasaniler döneminde Hire'de El-Lahm ya El-Münzir Emirliği hüküm sürmekteydi. Lahmi hanedanı'nın hükümdarlığı Amr b. Adi zamanında, M.S 268-288 yılları arasında başlamıştır. Amr b. Adi, Hire'de Lahmi Emirliği'nin gerçek kurucusuydu. Arap kaynaklarında bu hanedan Münazire ve Nu'maniye olarak bilinmektedir. Bu arada Münzir ve Nu'man bu hanedanı'nın en önemli unvanlarından sayılmaktadır. Bazı kaynaklarda bu hanedan II. Şapur döneminde ilk olarak onun isteği ile Hire'ye yerleşmişlerdir. Sasani Devleti'nin himayesinde bir Emirlik olarak İran sınırlarının güvenliğini sağlamak adına, Hire'de yerleşik Araplarla bedevi Araplara karşı işbirliği yapmışlardır. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Hire'de Münzir adını taşıyan Emirler Münazire olarak adlandırmışlardır. Bu hanedanı'nın Hire yönetimine getirilmesinden M.S. 602'ye kadar geçen yaklaşık dört asırlık süre içerisinde yirmi kişinin hüküm sürdüğü bilinmektedir.¹¹⁹ Hire Emirliği İran ve bedevi Araplar ile Romalılar arasında tampon bir bölge oluşturmaktaydı. İran hükümdarları'nın Hire Emirliği'ni gözetme sebebi ise Romalılarla olan savaşlarda Hire halkından yardım istemeleriydi.¹²⁰ Sasani Devleti'nin idaresi altındaki Emirliğin gelişmesi büyük ölçüde Amr b. Adi dönemine denk gelmektedir.¹²¹

Amr b. Adi'nin ölümüyle oğlu Amr al-Kays tahta çıkmıştır. Amr al-Kays, Lahmiler döneminde Hire'nin en ünlü yöneticilerinden biriydi. Onun yönetimi sırasında güçlü Arap kabileleri egemenlik altına alındı ve Yemen'in kuzeyindeki Necran kentine kadar ilerlendi. Necran o dönemde büyük ticaret merkezlerinden biri sayılmaktaydı. Amr al-Kays Hire Emirliği'nin hayatta kalabilmesi için Necran gibi büyük bir ticaret merkezine ihtiyaç olduğunu düşünüyordu. Ama bu eylemlerini Sasani Devleti'nin yardımı olmadan gerçekleştirebilmesi kesinlikle mümkün değildi. II. Şapur'un da amacı Mezopotamya'da

¹¹⁹ Said Hasan Taqi zade, a.g.e., s. 21.

¹²⁰ Ali Akber Fayaz, a.g.e., s. 34.

¹²¹ Abdul Aziz Salim, *Tarih Arab qablez az İslam*, Baqir Sadri Nia (trc.), Tahran: İntişarat İlmi ve Farhangi, 1380, s. 180-82.

kaybedilen toprakları tekrar alabilmektir. Amr al-Kays'ın Necran'ı ele geçirmesi II. Şapur'un Mezopotamya'ya ulaşmasını sağladığı için onu desteklemeyi kabul etti.¹²²

Amr al-Kays'ın ölümünden sonra oğlu Amr b. Amr al-Kays M.S. 328-377 Hire'de hükümdar olmuştur. O da Hire'nin diğer Emirleri gibi, İran Devleti'nin kontrolü altına girmiş ve Emirlik dönemi Sasani hükümdarı olan II. Şapur'un güçlü hükümdarlık dönemine denk gelmişti. Lahmiler'in Hire'de her zaman İran Devleti için Roma savaşlarına katıldığı tahmin edilebilir. Fakat onun hükümdarlığı döneminde Hire sulh ve huzur içerisinde olmuştur.¹²³ Amr Al-Kays'ın Hire'deki Emirlik süreci hakkında tarihçiler arasında farklı görüşler mevcuttur. Yakubi Emirlik süresinin 40 yıl olduğunu belirtirken;¹²⁴ Mesudi 25 yıl Emirlik yaptığını ifade etmektedir.¹²⁵ Fakat Amr AL-Kays'ın da M.S 377'de ve tıpkı babası gibi II. Şapur döneminde hayatını kaybettiği bilinmektedir.¹²⁶

Amr Al-Kays'tan sonra oğlu II. Amr al-Kays Sasani hükümdarı Behram'ın desteği ile yirmi beş sene Hire'yi yönetmiş ve Sasani hükümdarı I. Yezdigerd döneminde vefat etmiştir. I. Yezdigerd Sasani hükümdarı II. Amr öldükten sonra onun yerine oğlu Nu'man b. II. Amr al-Kaysi Hire'nin Emiri olmuştur. Nu'man Emirliği sırasında Sasani hükümdarı I. Yezdigerd'in ilgisini çekmeye muvaffak oldu.¹²⁷ İran hükümdarı Nu'man'a olan güveni ve yakınlığından dolayı ona Hire ve İran'ın sınır güvenliğini sağlayabilmesi için biri İran halkından biri Arap halkından oluşan iki ordu gönderdi. Bu iki orduya iki kabile adını verdikleri bilinmektedir. Nu'man bu iki ordunun yardımıyla pek çok kez, Şam bölgesinde yaşayan ve kendisinin buyruğuna uymayan Arap kabilelerine saldırmış; ayrıca Roma'ya ait olan bölgeleri yağmalamıştı. Nu'man, Hire Emirliği'nin ve inkişafında büyük rol oynamıştır ve orada büyük saraylar inşa etmiştir.¹²⁸ I. Yezdigerd, Nu'man'a olan güveni ve Ktesiphon'da çıkan siyasi sıkıntılardan dolayı oğlu Behram

¹²² Ali Poor Sadeqi, *Devlet Hire ve Rabeti siyasi an ba hükümeti Sasani*, Ruşd Amuziş Tarih No: 3, 15, Mekala, İran Minab 1393. s. 28-29.

¹²³ Taberi, *Tarihi Taberi*, CII. a.g.e., s. 78.

¹²⁴ Yakubî, *Tarih*, I, a.g.e., s. 256.

¹²⁵ Mesudî, II, a.g.e., s. 74.

¹²⁶ Taberi, *Tarihi Taberi*, CII. a.g.e., s. 78.

¹²⁷ Abdul Aziz Salim, a.g.e., s. 189.

¹²⁸ Taberi, a.g.e., s. 1008.

Gur'u Nu'man'a gönderdi. Bunun nedeni ise oğlunu İran siyasetinden uzak tutmak ve rahat büyümesiydi. Nu'man Behram Gur'un sorumluluğunu Münzir'e teslim etti ve onu babasının emiriyle yapılan Havarnak sarayında Arapların kültürü, örf ve geleneklerine göre özenle yetiştirdi.¹²⁹

Münzir b. Nu'man M.S 431-473 babası gibi İran hükümdarları'nın güvenini kazanmıştı. Babası öldükten sonra Sasani hükümdarı I. Yazdigerd onun hükümdarlığını tüm diğer Arap kabilelerine ilan etti. Münzir, Behram Gur'un sorumluluğunu aldığı için Sasani hükümdarı ona birçok armağanda bulundu.¹³⁰ Behram Gur çocukluğundan yirmi yaşına kadar Hire'de Arapların arasında yaşamıştır. Arap kabileleri arasında yaşadığı süreçte Arap dilinde şiirler söylemiş ve öte yandan birçok dilde konuşma yeteneğiyle Arap geleneklerinde eğitim almıştır.¹³¹ Sasani hükümdarı I. Yazdigerd'in M.S. 414 yılında ölmesi üzerine haberi alan büyük oğlu Şapur Ermenistan'dan ayrılarak Ktesiphon'a doğru yola çıkmıştır. Bazı rivayetlerde Ermenistan'dan Ktesiphon'a izlediği yolda bilinmeyen sebeplerle öldüğü aktarılmaktadır. Onun ölümünden sonra rahipler ve Sasani Devlet büyükleri kendilerine iyi bir şekilde davranmadığı için onun hanedanından hiç kimse hükümdar olmayacağını ve Ardeşir babakan hanedanından başka bir kişinin hükümdar olmasına karar vermişlerdir. Sasani hükümdarı olarak Hüsrev isminde bir kişiyi aday gösterdiler.¹³² Behram Gur'u da Arap gelenekleriyle büyümesi sebebiyle İran gelenekleri ve sarayına yabancı olarak görerek desteklemekten vazgeçmişlerdi.¹³³ Ama Behram da kraliyet hakkını kaybetmek istemiyordu. Bu nedenle tahta çıkabilmesi için Hire Emiri Münzir b. Nu'man'dan yardım istedi. Münzir oğlu Nu'man başta olmak üzere on bin askeri Behram'ı desteklemek için Ktesiphon'a yollamıştı. Sasani Devletin'deki rahipler ve devlet büyükleri bu orduyu Ktesiphon yakınlarında görünce Münzir ve Behram ile müzakere etmek istediler. Münzir'in İran Devleti'nin büyükleri ve rahipleri arasında tanıdık kişileri olduğu için İran büyüklerini korkutarak Behram Gur'un hükümdar olmasını istedi. Münzir'in bu başarılı çabası, İran Devlet büyükleri arasında

¹²⁹ Abdul Aziz Salim, a.g.e., s. 190.

¹³⁰ Taberi, a.g.e., s. 1008-9.

¹³¹ Arthur Emanuel Christensen, a.g.e., s. 199.

¹³² Touraj Daryaee, *Sasanian Persian The Rise and fall of an Empire*, a.g.e., s. 23.

¹³³ İbni Asir, *Tarih al-Kamil* CII, Said Hassan (trc.), Tahran: İntişarat Asatir, 1370, s. 367.

Hireliler ya da Araplar'ın etkisi olduğunu ve İran siyasetinde büyük rol oynadığını göstermektedir.¹³⁴ Bir başka ifadeyle Hire Emirliği ordusu bundan sonra İran büyüklerinin kararlarını değiştirebilecek güce sahip oldukları göstermekteydi. Münzir, Behram Gur'u İran büyüklerinin kararına karşı destekleyerek onu İran tahtına oturttuğu gibi Roma ile yapılan savaşta da Behram'ı desteklemeye devam etti. Hükümdarlığını Hire Emirliği'nin desteğiyle kazandığından Behram Gur, kendisini borçlu hissetmiş ve Hire Emirliği ile siyasi ilişkileri devam ettirmiştir.¹³⁵

Münzir bin Nu'man'ın ölümünden sonra Münzir b. Amr al-Kays M.S 473-514 Hire'de Emir oldu. İran Devleti'nin iç siyasetindeki bazı taht kavgaları ve güçlü bir kral elde edilememesi nedeniyle otuz yıl boyunca, Lahmilerin hanedanından Hire Emirliği'ne beş Emir tahta çıktı. Ancak İran'da çıkan bu taht kavgaları sebebiyle İran ile Hire Emirliği arasındaki ilişkiler bitmemiştir. Çünkü, Sasani hükümdarı Kubad döneminde İran ile Bizans arasındaki savaşlarda her zaman Hire Emirliği İran Devleti'ne askeri açıdan yardımda bulunmuştur. Hatta Hire Emirliği'nin yardım ettiği ordu ile Sasani hükümdarları o dönemlerde Ermenileri bile itaat etmeye zorlamıştır.¹³⁶

Sasani hükümdarı Kubad dönemi M.S 481-551 İran'da birtakım siyasi sıkıntılara denk geliyordu. Bu zorlu siyasi sorunlar Kubad'ın tahtan indirilmesine yol açıyorsa da herşeye rağmen Kubad tekrar M.S 499'da iktidarı ele geçirdi. Mazdakilerin İran'da ayaklanması ve Kubad'ın bu Mazdaki dinini kabul etme ve destekleme isteği İran'ın devlet büyükleri ve din adamlarının ona karşı olmalarına neden olmuştur. Bu sorunlar gittikçe büyüyordu ve bu durum Arap Emirliklerine de yayılmaya başladı. M.S. 523'te olduğu gibi El-Kindi Emiri olan Haris bin Amr, Hire Emiri Münzir'in Hire'den kaçmasını sağlayarak Hire'yi kontrolü altına almayı başardı.

¹³⁴ Arthur Emanuel Christensen, a.g.e., s. 199.

¹³⁵ Philip Khuri, Hitti, *Tarih Arap*, Muhammed Sayyidi (trc.), Tahran: Kütübhaneye Merkazi ve Merkazi Asnad, 1286, s. 104.

¹³⁶ Arthur Emanuel Christensen, a.g.e., s. 254.

Hire’de El-kindi yönetimi ve Lahmiler’in iktidarının ortadan kaldırılması, Anuşirvan’ın İran’da M.S 531 yılında iktidara gelmesine kadar devam etmiştir.¹³⁷ Haris b. Amr, Hire’de iktidarı ele geçirdikten bir müddet sonra, Sasani hükümdarı Kubad’ın ilgisini kendisine çekmeye çabalamıştı. Çünkü Haris Mazdeki dinini kabul ederek kendi devlet dinini Mazdeki olarak ilan etmişti. Hire yönetiminden uzaklaştırılmalarının Haris’in Mazdeki dinini kabul etme isteğiyle ilgili olduğu bilinmektedir. Aynı Haris’in Mazdeki dinini kabul etme isteğiyle olduğu bilinmektedir.¹³⁸ Ancak diğer taraftan, Haris İran’ın iç siyasetini ve ayaklanmaları görünce Hire’yi aldıktan sonra Irak’a hatta tüm İran üzerine ordu göndermek istemiştir.¹³⁹

Münzir’in Hire Emirliği’nden azledilmesi ve tekrar Hire Emirliği’ne dönüşü, Hüsrev Anuşirvan dönemindeki Mazdekiler ya da Hire Emirliği ile İran arasındaki dinsel farklılıklarla hiçbir ilişkisi yoktur. Ancak tüm mesele iktidarı ele geçirebilmektir. Münzir güçlü ve etkin bir savaşçıydı. Defalarca Roma sınırları üzerine yürüyerek İmparatorlukta korku meydana getirmişti. Roma İmparatoru, Münzir’in eline geçen iki Roma komutanının serbest bırakılmasının yanı sıra onun dikkatini çekmek ve ona yakınlaşmak için, ya da en azından Roma sınırlarına tekrar saldırmaması için Hire Emirliği’ne elçi göndererek ondan barış isteğinde bulundu. Kubad’ın hükümdarlığı sırasında, devlet bir takım siyasi sorunlarla mücadele ediyordu. Hatta hükümdarlık döneminden sonra bir kez tahtan uzaklaştırılarak hapse bile atıldı. Ama tekrar iktidarı aldıktan sonra Roma imparatoru ile Lahmiler arasındaki ilişkilerden ve Lahmiler’in nüfuzunun yayılmasından korkuyordu. Bu durumda Haris Akindi Hire’yi alabilmesi için onu serbest bıraktı.¹⁴⁰

Kubad’ın ölümünden sonra oğlu Anuşirvan M.S 539-579 tahta çıktı. Ama Hire Emiri Münzir’in tekrar Hire yönetimine gelmesinin M.S 528 Kubad’ın dönemine denk düştüğü tahmin ediliyor.¹⁴¹ Ancak Münzir’in Hire yönetimine tekrar dönmesi Kubad’ın oğlu

¹³⁷Pigulevskia, N. V. *Arab hudud Merzay Rom şarqi ve İran dar Sadeay 4.ta 6 M*, Enayat Allah Reza (trc.), Tahran: Müasisai Mutaliyet ve tahkikat Farhangi Pojuyişga, 1372 , s. 188-194.

¹³⁸ Abdul Aziz Salim, 1383. A.g.e., s. 195.

¹³⁹Taberi, CIII. a.g.e., s. 1049.

¹⁴⁰ Cevad Ali, *Al-mufeset Tarih Aran qablaz İslam C4*, M. Hüssein Ruhani (trc.), Kütübhanne Fenaveri itlaat Danişgai imam Sadiq, Kitap Saray Babil, 1367, s. 70.

¹⁴¹ Arthur Emanuel Christensen, a.g.e., s. 260.

Anuşirvan tahta çıktıktan sonra gerçekleşmiştir. Hatta bu karar Hüsrev Anuşirvan tahta çıkmadan önce Hire Emirliği'nin idaresinin tekrar Lahmiler'de olmasını sağlamıştı. Hüsrev Anuşirvan hükümdar olarak ilan edildikten sonra devlet işlerini eline alır almaz, devlet büyüklerine “Ben tahta çıkarsam iki şeyi yapacağımı Allah’a söz vermişim. Birincisi, Lahmi hanedanı Al-Münzir’i Hire’ye hükümdar etmek, ikincisi Haris Akindini Hire’den uzaklaştırmak ve Mazdeki dinini takip edip yok etmek.¹⁴²

Burada şunu görüyoruz ki, İran Devleti için hem Hire Emirliği hem de Lahmiler her zaman özel bir önem taşımıştır.

Hüsrev Anuşirvan ve ondan sonra gelen İran hükümdarları döneminde Hire Emirliği'nin yöneticileri hep İran Devleti'ne itaat etmişlerdir. Münzir b. Münzir'in ölümünden sonra Hire Emirliği kendilerini İran Devleti'ne ve Anuşirvan'a borçlu hissetmişlerdir. Hürmüz, Anuşirvan'den sonra gelen Münzir'in iki oğlunun yönetiminden de sonra Hire'ye Suhrab isminde Persler'den birisini Emir olarak atamıştır. Suhrab Hire'de yaklaşık bir sene hüküm sürmüştür. Ama öyle görünüyordu ki, Hire'nin yönetimi için Al-Münzir'in ortadan kaldırılması iyi bir fikir değildi. IV. Hürmüz yaptığı yanlışın farkına vararak tekrar Adi b. Zeyd ile istişare ederek Münzir b. Münzir'in oğulları arasından Nu'man isminde bir zatı İran Devleti tarafından Hire'nin yöneticisi olarak seçmişti.¹⁴³

2.4- II. Hüsrev Perviz ile Nu'man b. Münzir'in Siyasi İlişkisi ve Lahmi Hanedanı'nın Sonu.

Hire Emirliği'nin yukarıda da zikrettiğimiz gibi İran sınırlarındaki başlangıç tarihi III. yüzyılın başına kadar uzanmaktadır. Bu Part ya Eşkani Devleti'nin çöküşüne ve Sasani Devleti'nin başlangıcına denk düşmüştür.¹⁴⁴ Hire Emirleri Ardeşir'den II. Hüsrev Perviz dönemine kadar Naser b. Rabiye hanedanı'nın elindeydi ve bu hanedan, Lahmi hanedanı

¹⁴²Ibni Asir, *Tarih Kamil*, CII, Sayyid Hassan (trc.), Tahran: İntişarat Asatir, 1370, s. 395-96.

¹⁴³ Mahmut Esmer, a.g.t., s. 36.

¹⁴⁴Kiyomars Mirzaei, *Berasi Rabeti Siyasi Devleti Sasanian ve Emares Arabi Hire az Agaz ta Suqut Devlet Hire*, (Tarih dar Ayene-ye Pazhuvesh, sal. 8, şumare.3, Fall & Bahar 2011-12) . s. 90.

olarak bilinmekteydi. Bu hanedanı'nın Sasaniilere sağladığı hizmetlerden dolayı topraklarının büyüklüğü artırıyordu.¹⁴⁵ Hire'de Arap yöneticilerin egemenliğinin devamını sürdürebilmesi Sasani Devleti'nin müdafaa etmesine bağlıydı. Hire Emirliği egemenliğinin İran'ın güneybatı sınırlarında devam etmesinin nedeni ise Hire Emirleri'nin her zaman İran ve Sasani hükümdarları'nın menfaatlerine göre hareket etmeleridir. Hire Emirliği'nin Sasani Devleti için çok büyük bir önemi vardı. Hatta Hire Emirliği'nin II. Hüsrev Perviz tarafından yıkılmasının ardından Sasani Devleti de uzun sürmedi ve Araplar tarafından yıkıldı.¹⁴⁶

II. Hüsrev Perviz, Lahmi hanedanı'nın ortadan kaldırılmasıyla birlikte İran ve Sasani Devleti adına telafi edilemez bir hata yapmış oldu. Bu hanedanı'nın İran Devleti için ne kadar öneme sahip olduğunu bile bile bu hatayı yapmıştı.

Hire Emirliği, İran sınırlarını bedevi Arapların saldırıları karşısında muhafaza açısından çok büyük önem taşımaktaydı. Bu nedenle İran Devleti her zaman Hire Emirliği'ni destekleme ve muhafaza etmeyi kendi sorumluluğu olarak görmüşlerdir.¹⁴⁷ II. Hüsrev Perviz, Hire Emirliği'nin İran Devleti için ne kadar öneme sahip olduğunu bile bile onu yıktı. Ancak bazı kaynaklarda Nu'man'ın öldürülme nedenini Nu'man b. Münzir ile Adi b. Zeyd'in arasında olan husumetten kaynaklandığı söyleniyor. IV. Hüzmüz, Münzir b. Münzir'in ölümünün ardından oğullarından birisini kendi yerine seçmesi için Sasani Devleti'nde görev yapan Arap hanedanlarından etkili bir kişi olan Adi b. Zeyd ile istişare etti. Adi b. Zeyd Münzir'in oğullarının arasından Nu'man'ı Hire'ye Emir olarak seçmişti.¹⁴⁸ Nu'man b. Münzir'in, Adi b. Zeyd'in yardımıyla iktidara gelmesine rağmen, Nu'man'ın etrafında olan Adi b. Evs bu gelişmeden çok rahatsız olmuştur. Dolayısıyla bir yolunu bulup Nu'man ile Adi b. Zeyd'in aralarını bozmaya çalışmıştır. Bundan sonra Adi b. Evs bilerek Nu'man'a yaklaşarak onun gönlünü kazanmıştı ve Nu'man b. Münzir Evs olmadan veya onun haberi olmadan hiç bir karar almamıştı. Bu güveni kazandıktan sonra planını uygulayarak bir şekilde Nu'man ile Adi b. Zeyd'in aralarını

¹⁴⁵ Melarey Muhamed, Muhamdi, *Tarih Farhang İran*, CIV, Tahran: İntişarat Tus, 1379, s. 185.

¹⁴⁶ Kiyomars Mirzaei, a.g.e., s.78.

¹⁴⁷ Kiyomars Mirzaei, a.g.e., s:90

¹⁴⁸ Bilami, *Tarih Bilami*, 1380, s: 764.

bozmaya muvaffak olmuştu. Nu'man b. Münzir de onun sözünü¹⁴⁹ dinleyerek Adi b. Zeyd'e düşman olmuş ve Nu'man, Adi b. Zeyd'i kendi Emirliği'ne çağırıp hapse atmış, ve Adi'nin oğulları bu durumu öğrenince II. Hüsrev Perviz'den babasını kurtarmak için yardım istemişlerdi. Ama ne yazık ki Nu'man Adi'den daha önce öldürülmüştü. Ama görünen oydu ki Nu'man b. Münzir, yaptığı bu işten çok pişman olmuştu. Adi b. Zeyd'in oğlu Zeyd'i babasının işlerini yapması için II. Hüsrev Perviz'in sarayına mütercim olarak göndermiştir.¹⁵⁰ II. Hüsrev Perviz'in, sarayına babasının yerine görevli olarak gelen Zeyd ise Nu'man b. Münzir'den babasının intikamını almak için ona karşı bazı planlar yaptı ve II. Hüsrev Perviz'den Nu'man b. Münzir'in kızıyla evlenmesini istedi. Fakat Nu'man II. Hüsrev'in bu teklifini kabul etmeyeceğini biliyordu. Bu bahaneyle II. Hüsrev Perviz Nu'man b. Münzir'i öldürdü. Münzir öldükten sonra onun yerine Hire Emirliği'ne İyas b. Tayi atandı.¹⁵¹ Böylece, Sasani Devleti'nin hâkimiyeti Tay kabilesi vesilesiyle bir müddet Hire'de devam ettirildi. Bu durum Hz. Ebu Bekir döneminde Halid b. Velid'in Hire'yi fethetmesine kadar devam etmiştir ve hilafet dönemi başladığında Hire İslam topraklarına dahil olmuştu.¹⁵² Ancak II. Hüsrev Perviz'in Lahmi Hanedanı'nı ortadan kaldırmak için birkaç sebebi olduğunu oğlu Kubad tarafından düzenlenen mahkeme'de bu Emirliği Hire Emirliği'nden kaldırması ile ilgili mahkemeye şöyle cevap vermiştir. II. Hüsrev'in mahkeme'ye verdiği cevabı Belaami'nin eserinde şöyle anlatılmaktadır.

Ben Nu'man'ın kızıyla evlenmek ya da sarayda çalışanların sözlerine girmek için onu öldürmedim. Onun öldürmem için birkaç sebep vardı, mesela Behram Çubin'e karşı olan savaşta, Roma'ya giderken yolda bir rahip hükümetimizin bir Arap tarafından yıkılacağını söyledi ve bu kişinin kim olduğu ile ilgili hiçbir şey söylemedi. Bende Araplar arasında bizim hükümetimizi yıkabilecek kişinin Numan'dan daha

¹⁴⁹ Taberî, a.g.e., s. 1200.

¹⁵⁰ Taberî, a.g.e., s. 1204.

¹⁵¹ İbni Asir, *Tarih Kamil* CII, 1370, a.g.e., s. 566.

¹⁵² Taberî, IV, 3; J. B. Segal, "Arabs in Syriac Literature Before The Rise of İslam," *Jerusalem Studies in Arabic and İslam*, Jerusalem 1984, s. 110.

*güçlü başka kimse olmadığını anlayınca onu öldürdüm ve böylece hükümet bizim hanedanımızda kalacaktı”.*¹⁵³

Kubad’ın, II. Hüsrev’e karşı kurulan mahkeme’de Lahmi hanedanı’nından olan Nu’mān b. Münzir’i öldürmesi ile ilgili Dineveri eserinde şöyle açıklamaktadır:

*“Nu’mānı öldürmem ve hükümdarlığı Amr b. Adi’den İyas b. Kabise’ye geçirmem konusundaki suçlamana gelince, olayın aslı şudur: Nu’mān ve aşireti Araplar ile işbirliği yaptı ve hükümdarlığın bizden Araplara geçeceğini söyledi. Bu konu ile ilgili yazdığı mektuplar elime geçti. Ben de onu öldürüp idareye, olup bitenin pek farkında olmayan bir başka Arabı atadım”.*¹⁵⁴

Buna ek olarak II. Hüsrev’in, Nu’mān b. Münzir’i ve hanedanını yok etmek için başka sebepleri olduğu da söyleniyor. Mesela II. Hüsrev ile Behram Çubin arasında cereyan eden taht kavgasında II. Hüsrev, Behram’a karşı Hire Emiri Nu’mān b. Münzir’den yardım istemişti. Ama Nu’mān öyle zor bir günde II. Hüsrev Perviz’i yalnız bırakmıştı. Belki de II. Hüsrev Perviz tekrar tahtta çıktıktan sonra Nu’mān’ın yaptığı bu işler için ondan intikam almış olabilir.¹⁵⁵

Yukarıda söylediğimiz sebeplerden ayrı II. Hüsrev Perviz’in, Nu’mān b. Münzir’den şüphelenmesine birkaç sebep daha olduğu bilinmektedir. Mesela Nu’mān b. Münzir, Lahmi hanedanı olarak Hıristiyanlığı kabul eden son kişiydi. Nu’mān b. Münzir’in Hıristiyanlığı kabul etmesi ile Romalılara yakın olması ve Bizanslıların emri altına girerek İran sınırlarını güvensizliğe teşvik etmesinden ya da Bizanslılarla savaş ya da herhangi bir tehlike anında onlara yardım etmesinden korkuyordu.¹⁵⁶

¹⁵³ Bilaami Abu Ali Muhammed b. Muhammed, *Tarih Bilaami*, Muhammed Taqi (trc.), Tahran: İntişarat Zaur, 1380, s. 812.

¹⁵⁴ İsrail Balcı, a.g.m., s: 67.

¹⁵⁵ Digans Beate and Engelbert Winter. *Roma and Persia in late Antiquity: Neighbors and Rivals*. New York: Cambridge University Press, 2007 s. 172. Abdul Hussein Zarrin Kobe, *Aşnai Ba Tarihi İran*, a.g.e., s. 10.

¹⁵⁶ Pigoloskaia, Nina, s. 2.

Nu'man b. Münzir, İran Devleti için kendi açısından bağımsız bir siyasi yönetim oluşturmuştu ve İran, Roma sınırlarında yaşayan Arap kabileleri arasında büyük bir güven yaratmıştı. Böylece kabileleri istediği zaman İran sınırlarını tehdit etmek için kullanabiliyordu. Bu sebeple Nu'man b. Münzir İran Devleti için gelecekte büyük bir tehlike haline gelebilirdi.¹⁵⁷

Eğer kısaca söylemek gerekirse, II. Hüsrev Perviz'in görüşüne göre, Nu'man b. Münzir bağımsız bir orduya sahip olduğu ve askeri açıdan da Lahmi hanedanından çok daha güçlü olduğu için, II. Hüsrev Perviz korkmaya başlamış ve İran siyaseti adına Lahmi hanedanını yok etme kararı almıştı.¹⁵⁸

Yukarıda anlattığımız sebeplerden dolayı II. Hüsrev Perviz, Nu'man b. Münzir'i öldürüp Lahmi hanedanını ortadan kaldırmıştı. Bu olaylardan sonra Behram Çubin ile olan savaşta kendisine yardım eden Tay kabilesinden İyas b. Kabise'yi Hire'ye Emir olarak tayin etti. Ama II. Hüsrev Perviz buna ek olarak, yaptığı işleri kendisine rapor vermesi için yanına İran komutanlarından birisini naip olarak Hire Emirliği'ne görevlendirdi.¹⁵⁹

II. Hüsrev'in, İyas b. Kabise'yi Hire'ye Emir olarak atamasının nedeni ise Arap dünyasını çok kolay bir şekilde kontrolü altına alabilmektir. Ama II. Hüsrev'in Hire Emirliği'ne İyas b. Kabise'yi ataması Araplar için hiç önemli değildi. Çünkü Hire'de yaşayan Arapların Lahmi hanedanlığı ile çok derin bağlılıkları vardı. Üstelik II. Hüsrev'in Araplara karşı böyle bir şey yapması onların daha da güçlenmesine neden olmuştur.¹⁶⁰

İyas b. Kabise yaklaşık on yıl kadar Hire'de Emirlik yaptıktan sonra II. Hüsrev Perviz onu da görevinden azletmiş ve yerine İranlı komutanlardan biri olan Azad'ı Emir olarak

¹⁵⁷ Kolensinkov, A, a.g.e, s.183.

¹⁵⁸ Rothstein G. Die Dynastieder Lamid in AL- Hira. ein versuch zur arbisch –persischen geschichte zur zeit der sasaniden. berlin, 1899, s. 96-120.

¹⁵⁹ Neşet Cagatay, 1957, a.g.e., s. 59.

¹⁶⁰ Mahmut Esmer, a.g.t., s. 39.

Hire'ye tayin etmiştir. II. Hüsrev Perviz'in ölümüne kadar geçen sürede Hire Emirliği Azad'ın yönetiminde kalmıştır.¹⁶¹

2.4.1- Zu Kar Savaşı

Lahmi ya da Münzir hanedanının Hire Emirliği'nden uzaklaştırılması İran siyaseti için çok büyük bir hataydı. Çünkü bu hanedan Arap kabileleri arasında çok büyük bir etkiye sahipti ve o bölgede yaşayan bütün Arap kabileleri onların hâkimiyetindeydi. Bu sebeple, II. Hüsrev Perviz, Nu'man bin Münzir'den sonra ya aynı hanedandan birini ya da Arap kabileleri arasında yüksek statü sahibi olan başka bir hanedan üyesini yöneticiliğe getirmeliydi. Fakat bu durumu Sasani Devleti dikkate almadı.

Lahmi Hanedanı'nın Hire Emirliği'ni kaybetmesiyle birlikte Araplar, İran sınırlarına saldırmak için büyük bir fırsat elde ettiler. İran sınırlarını aşarak, yakın bölgeleri yağmalamaya başladılar.

İyas b. Kabise döneminin en önemli hatta İranlıların başarısızlığına sebep olan en büyük olayı Zu Kar Savaşı idi. Münzir hanedanıyla dost olan Bekir b. Vail, İyas b. Kabise'nin Hire'ye Emir olarak atanmasından rahatsızdı. II. Hüsrev ayrıca, Hire'de Nu'man b. Münzir'den kalan serveti ve silahları Beni Şeyban kabilesinden Hani b. Mesud'a teslim etmişti. Şimdi, bu servetin İyas b. Kabise vasıtasıyla kendisine gönderilmesini emretmişti. Beni Şeyban kabilesi ilk başta II. Hüsrev'in bu isteğini kabul etse de daha sonra bu kararlarından vazgeçti. Bu sebepler İran ve Arap kabileleri arasında Zu Kar adıyla anılan savaş meydana geldi.¹⁶²

Bekir b. Vail ve Arapların II. Hüsrev Perviz'e karşı ayaklanmaları ve İran sınırlarını tehdit etmeleri II. Hüsrev Perviz ve çevresindekiler için yeterince endişe vericiydi. Dolayısıyla İran sınırlarını tehdit eden Bekir b. Vail ve onu destekleyen kabilelerin

¹⁶¹ Noldeke Theodore, *Tarih İran ve Araba dar Zaman Sasanian*, Abbas Zaryab (trc.), Tahran: İntişarat Ancumani Asar milli, 1379, s. 369.

¹⁶²Said Hassan Taqi Zade, *Az Perviz ta Cangiz*, Tahran: İntişarat Forughi, 1349, s. 131.

tehditini fark eden Sasani Devleti yakın gelecekte bir sorunun çıkmaması için bastırılmasına karar verildi.¹⁶³

İranlılar ve Araplar arasında yapılan Zu Kar Savaşı'nın M.S. 604-610 yılları arasında gerçekleştiği tahmin edilmektedir. İyas b. Kabise komutasındaki İranlı ve Araplardan oluşan ordu ile Bekir b. Vail ve müttefik Arapların oluşturduğu ordu bir su kuyusu olan Zu Kar mevkiinde karşı karşıya geldiler.¹⁶⁴

Bekir b. Vail kabilesi çevrede bulunan diğer Arap kabilelerine haber göndererek Sasani hâkimiyetine ve baskısına karşı birlikte hareket etme teklifinde bulunmuştur. Bu teklif üzerine başta Benu İci ve İyad kabileleri olmak üzere irili ufaklı diğer kabileler de Bekir b. Vail kabilesi tarafında yer almaya başlamıştır. Sasani Devleti ve onun tarafında yer alan Araplardan oluşan birleşik ordu, Bekir b. Vail kabilesi ve müttefiklerinden oluşan orduya sayı bakımından daha üstün bir konumdaydı. Fakat daha önce de bahsedildiği gibi, Araplar çölde yapılan savaşlarda teknik üstünlüğe sahipti ve ayrıca bu konuda kendilerine has bazı strateji ve teknikler de geliştirmişlerdi. Bu sebeple, yapılan savaşta Araplar, kendilerinden daha güçlü olan Sasani ordusunu yenilgiye uğrattılar. Savaşta İyad kabilesi ve Arap kadınlarının da önemli bir rol oynadığı bilinmektedir. Bazı rivayetlere göre, savaşın başında Sasani Devleti tarafında olan İyad Kabilesi, gizlice Bekir kabilesi ile anlaşmış ve onların tarafına geçmiştir. Bu olay, Sasani ordusunun dağılmasını hızlandırmıştır.¹⁶⁵

Bu sırada Sasani Devleti ile Bizans İmparatorluğu arasında da yeni bir savaş başlamıştı. Buna rağmen, Zu Kar Savaşı'nda oldukça kalabalık bir Sasani ordusunun¹⁶⁶ Araplar tarafından yenildiği haberi diğer Arap kabilelerine de yayılmıştı. Dolayısıyla Zu Kar Savaşı'nı; Arapların kahramanlıkları ve zaferlerini anlatan pek çok hikâye ve şiir yazıldı.¹⁶⁷

¹⁶³ Kolensinkov,A, a.g.e, s. 188.

¹⁶⁴ Abdul Hüssein ZarrinKobe, a.g.e., s.11.

¹⁶⁵ İsrail Balcı, a.g.m, s. 69

¹⁶⁶ Kolensinkov,A, a.g.e., s. 189.

¹⁶⁷ Abdul Hussein ZarrinKobe, a.g.e., s.11.

Taberi, kendi eserinde Aşa b. Rebia'ya ait olan bir şiirden bahsetmektedir:

*İranlılar ve Araplar arasında yapılan Zu Kar Savaşı'nın sabahında, Zu Kar kuyusu etrafında savaşa hazırlanan Arapların bulunduğu yerde konuşlandık. O sırada Farslar çok büyük bir orduyla üzerimize gelmeye başladılar. O korkunç günün gecesinin karanlığı kılıçlarımızın parıltısıyla aydınlanmıştı. Diğer tarafta bir başka kuvvetimiz bulunuyordu. Nu'man b. Zür'a burada yaralandı ve bize sığındı. Biz, tıpkı bağırtlak kuşlarının hızla suya yetişmesi gibi, zayıf ve güçsüzlerin imdadına koşup onları kormuştuk.*¹⁶⁸

Arapların bu zaferi kazanmasındaki en önemli etkenlerden biri, Sasani ordusunda bulunan Arapların kendi yurttaşlarıyla savaşmak konusundaki isteksizlikleriydi. Nitekim savaşın kritik bir anında saf değiştirdiler. Bu durum Sasani ordusunun geri kalanının moralini bozdu ve yenilgiye sebep oldu.¹⁶⁹

Zu Kar zaferi, Araplar için oldukça önemli bir andı ve yeni bir dönemi beraberinde getirdi. Bu zaferden sonra Sasanileri yenebilecek güçte olduklarına ve hatta daha büyük zaferler de elde edebileceklerine inandılar.¹⁷⁰

Öte yandan Sasani Devleti için, Zu Kar Savaşı'nda alınan yenilgi mühim bir olay değildi. Savaş'ın ve alınan yenilginin sonuçlarının uzun vadede beraberinde getireceği sorunları o sırada görememişti. Araplar için, Zu Kar Savaşı, onlar için bir anlamda Sasani Devleti'nin eskiden olduğu kadar güçlü olmadığını göstergesiydi. Bu durum Arapların İran sınırlarına yeni saldırılar düzenlemeleri konusunda cesaretlenmelerine yol açtı.¹⁷¹

¹⁶⁸ Taberi, a.g.e, s. 1229.

¹⁶⁹ Kolensinkov,A, a.g.e, s. 191.

¹⁷⁰ Sipoman, Klaus, *Mebani Tarihi Sasanian*, Kikavos Jahandari (trc.), Tahran: İntişarat Foruzan, 1384, s. 70.

¹⁷¹ Said Hassan Taqi Zade, 1349, a.g.e, s. 12-13.

Hire Emirliği'nin ortadan kaldırılması, II. Hüsrev'in önemli hatalarından biriydi. Bunun Sasani Devleti için askeri olduğu kadar siyasi bazı önemli sonuçları olmuştı.¹⁷² Hire Emirliği, II. Şapur döneminden beri Roma İmparatorluğu ile yapılan savaşlarda Sasani Devleti'ne yardımda bulunuyordu ve önemli bir müttefikti. Ancak bu ittifakın bir başka ve II. Hüsrev Perviz dönemindeki siyasi ortamın gerekçelerine uygun olarak daha önemli bir yönü; II. Hüsrev'in karşı karşıya kaldığı ayaklanmalarda da Hire Emirliği'nden destek alınmasıydı.¹⁷³

Hire Emiri Nu'man'ın öldürülmesi ve yönetici hanedanın değiştirilmesiyle Sasani Devleti yalnızca uzun yıllardır kendisine yardım eden bir müttefinki değil; bölgenin siyasi ortamını ve şartlarını da değiştirmişti.¹⁷⁴ Lahmi Hanedanına sadık olan yerleşik Arap kabileleri, daha önce bir ölçüde Hire Emirlerinin kontrolü altında tutulabilen bedevi Arap kabilelerinin saldırılarına karşı Sasani sınırlarını korumayı bıraktı.¹⁷⁵ Dolayısıyla II. Hüsrev, Hire Emirliği üzerinde gerçekleştirdiği bu hamle ile aslında kendi elleriyle Sasani Devleti'nin sınırlarını savunmasız bırakmış oluyordu. Arapların İran sınırlarının savunmasız kalmış olmasıyla aldıkları Zu Kar Zaferi'ni takip eden yeni süreç, dini tutkuyla birleştirdiğinde Sasani Devleti için yıkıcı sonuçları da beraberinde getirecekti.¹⁷⁶

2.5- Hz. Peygamberin İran hükümdarı II. Hüsrev Perviz'e Mektubu

Hz. Peygamber, Mekke'de yaşadığı sorunlar sebebiyle Medine'ye hicret etmiş ve burada kendisine sunulan sakin ortamda, daha önce Kureş kabilesi ile yaşadığı sorunlar sebebiyle fırsat bulamadığı İslam dinini yaymak üzere girişimlere başlamıştır. Bu girişimleri M.S. 628 yılında Mekkeli müşrikler ile Medineliler Müslümanlar arasında imzalanan Hudeybiye Antlaşması'ndan sonra hız kazanmıştır. M.S. 628 yılında bir grup Arap kabilesi büyüğünü İslam dinine davet etmiş; onlar da Hz. Peygamberin bu davetini

¹⁷² Muhammed Cevad Maşkur, *Tarih Siyasi Sasanian*, Yayınevi Dünyayı Kitap, Tahran 1367. S. 1121.

¹⁷³ Kolensinkov, A, a.g.e., s. 182.

¹⁷⁴ Richard N. Frye, *The History of Ancient Iran*, C. H. Becks che Buchdruckerei Nordlingen printed in Germany 1984, s. 337.

¹⁷⁵ Noldeke Theodore, a.g.e., s. 331.

¹⁷⁶ Sipoman Klaus, a.g.e., s. 85.

kabul ederek İslam dinine dönmüşlerdir. Bu ilk adımın ardından Hz. Peygamber, diğer kabileler, milletler ve Hıristiyan din adamları ve yöneticilerine yazdığı mektuplarla ya da gönderdiği elçilerle onları İslam'a davet etmeye başladı. Çünkü İslam evrensel bir dindi ve Hz. Muhammed tüm insanlığa gönderilmiş bir Peygamberdi. Böylece Hz. Peygamber efendimiz M.S 628 yılında Mekkeli müşriklerle Hudeybiye anlaşmasını imzaladıktan bir müddet sonra Medineli Müslümanlar ile Makkeli müşrikler arasında kısa bir dönemli olsa bile bir sulh anlaşması yapmıştır. Hz. Peygamber Medineli Müslümanlarıyla Mekkeli müşrikler arasındaki anlaşmayı yaptıktan kısa bir süre sonra İslam dinini evrenleştirmek için komşu memleketlerin hükümdarlarına ve kabile büyüklerine dine davet mektubu yazarak onalara elçiler göndermiştir. Çünkü Hz. Peygamber sadece tek melet için değil bütün insanlığa gönderilen bir peygamberdi.¹⁷⁷

Hz. Peygamber, komşu devlet büyüklerini İslam dinine davet etme konusunu topladığı büyük bir mecliste gündeme getirmişti. Hazır bulunmasını istediği büyük topluluğa “Sabah namazından sonra herkes hazır olsun. Size çok önemli bir konuyu danışmak istiyorum” demiştir. Topladığı mecliste ise sahabelerine, “Uzak diyarlara İslam dinini yaymak için size vazife veriyorum.

Havarilerin İsa'ya karşı geldikleri gibi siz de benim size vereceğim bu vazifeye karşı gelmeyiniz. İsa, dinini uzak memleketlerde yaşayanlara iletme üzere bir grup elçi seçmişti. Bu elçiler, gidecekleri memleketlerin dilini bilmediklerini bahane ederek vazgeçmek istemişlerdi. Ancak İsa, Allah'a dua ettikten sonra havarileri, mucizevi bir şekilde gidecekleri yerin dillerini öğrendiler” şeklinde seslendi.¹⁷⁸

Hz. Peygamber'in İslam'a davet mektubu gönderdiği hükümdarlar arasında Bizans İmparatoru Heraclius, Mısır valisi, Habeşistan hükümdarı, çeşitli Arap kabilelerinin büyükleri ile II. Hüsrev Perviz de vardı. Dihyetu al Kelbi'yi Bizans İmparatoru Heraclius'a; Amr. b. Umeyye,'yi Habeşistan hükümdarı Necaşi'ye, Hatib b.

¹⁷⁷ Hüsyân poor Ahmedi, *İran, Yemen ve din İslam az Zuhur Ta Dewran Khlafet Abu Bakir*, Faslname, 1393. S. 5

¹⁷⁸ M. Hamidullah, *İslam Peygamberi*, M. Said Mutlu (trc.), İstanbul: İrfan Yayınevi, 1966, s. 241-242.

Ebubeltea'yı Mısır valisi Mukavkıs'a mektuplarını iletme üzere elçi olarak görevlendirdi.¹⁷⁹

Hz. Peygamber'in İran hükümdarı II. Hüsrev Perviz'e yazdığı mektubu götürmek üzere daha önce pek çok kez Sasani İmparatorluğu'nu ziyaret etmiş olması sebebiyle Abdullah b. Hüzafe'yi görevlendirmişti.¹⁸⁰ Bu olayın tarihi bazı rivayetlere göre M.S. 627 ya da 628'dir. Aynı yıllarda Bizans İmparatorluğu ile Sasani Devleti arasında yeni bir savaş patlak vermişti ve II. Hüsrev Perviz, Heraclius karşısında ağır bir yenilgi almıştı. Elçinin, II. Hüsrev'in bu savaş sebebiyle oldukça öfkeli olduğu bir dönemde Ktesiphon'a vardığı da rivayet edilmektedir. Abdullah b. Hüzafe'den II. Hüsrev'in huzurunda diz çökmesi istenmiş ancak o Müslümanların yalnızca Allah karşısında diz çökeceğini belirterek bu isteği kabul etmemiştir.¹⁸¹ II. Hüsrev'in bu durum karşısında daha da öfkelenerek mektubu aldığı ve elçinin sınır dışı edilmesini; "kendisini yeni dine davet eden çobanın yakalanıp kendisine getirilmesini" emretmiştir.¹⁸²

Hz. Peygamber'in Sasani hükümdarı II. Hüsrev Perviz'e gönderdiği rivayet edilen mektubun metni Kaynaklarda şu şekilde aktarılmaktadır:

Rahman ve Rahim Allah adı ile,

Allah'ın kulu ve Resulü Muhammed'den İranlıların hükümdarı II. Hüsrev Perviz'e !

Hidayete ittiba eden ve Allah ve Resulüne inanan, eşi ve ortağı olmayan Allah'tan başka Tanrı olmadığını; Muhammed'in onun kulu ve Resulü olduğunu beyan edenlere selam olsun! Ben, Seni İslam'a davet ediyorum, Zira ben kâfirlere karşı Allah'ın sözünü yerine getirmek için her canlıyı dine davet

¹⁷⁹ İsmail Hakkı Göksoy, *Hz. Peygamber'in Hükümdarlara Gönderdiği Davet Mektupları*, II. Kutlu Doğum Sempozyumu (Tebliğler) (SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, İsparta 20 Nisan 1999, No: 5, s.119-138, s. 120.

¹⁸⁰ M. Hamidullah, a.g.e, s. 242.

¹⁸¹ Taberi, a.g.e, s. 1142.

¹⁸² Ulaş Töre Sivrioğlu, *İlk İslam Fetihleri ve Sasani Devleti'nin Çöküşü*, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/9 Summer 2015, s. 389-428 ISSN: 1308-2140, Ankara-Turkey, Makale, s. 398.

etmekle sorumlu Allah'ın Resulüyüm. O halde İslam'ı kabul et ve selamet bul. Şayet reddedersen Mecusilerin günahı¹⁸³senindir.¹⁸⁴

Ancak Hz. Peygamber'in II. Hüsrev'e yazmış olduğu mektubun içeriği hakkında farklı kaynaklarda farklı rivayetler bulunmaktadır. Aşağıda İslam tarihçilerinin bu farklı görüş ve düşünceleri incelenecektir.

Yakubi eserinde, Hz. Peygamber komuşu memleketlerin hükümdarlarına mektub gönderdiği ve bu sırada Sasani hükümdarı II. Hüsrev Perviz'e de İslam dinine davet etmek için Abdullah b. Hüzafe'yi İslam elçisi olarak mektubu götürmek için görevlendirmişti. Yakubi'nin eserine göre Sasani hükümdarı II. Hüsrev Perviz de Hz. Peygamber'in gönderdiği mektubun cevabına bir mektup gönderdiği bilinmektedir. Hz. Peygamber Sasani hükümdarı II. Hüsrev Perviz'in yoladığı mektubun cevabına da şöyle demiştir. Ben ya da sahabaların en yakın zamanda İslam dinini yamak için geleceğiz bu Allah'ın emridir. II. Hüsrev'in elçisi bunları söyledikten sonra Hz. Peygamber tarafından gelen İslam'a davet mektubu yırtmıştır. Hz. Peygamber de II. Hüsrev Perviz'in davet mektubunu yırttığını duyunca “*onun da mülkü darmadığın olup parçalansın*” dediği rivayet edilmektedir. Sadece Yakubi'nin eserinde Sasani hükümdarı II. Hüsrev Perviz'in Hz. Peygamber'in mektubuna cevaben bir mektup yazdığı rivayet edilmektedir.¹⁸⁵

Taberi eserinde konu ile ilgili, İbn Abbas'tan aldığı iki rivayeti aktarmaktadır. Bunlardan ilki, Hz. Peygamber'in II. Hüsrev'e mektup yazdığı sırada, sahabelerinden bazılarının ona komşu hükümdarların mühürsüz mektup kabul etmeyebileceğini hatırlamaları üzerine; üç satır halinde “*Muhammed/Resul/Allah*” (*Allah'ın Elçisi Muhammed*) ibaresini taşıyan gümüş bir mühür hazırlanmıştır. Hz. Peygamber bundan böyle bu

¹⁸³ M. Hamidullah, a.g.e., s. 246.

¹⁸⁴ Hz. Peygamber'in İran hükümdarı II. Hüsrev Perviz'e yazmış olduğu bu mektup, ilk olarak 1963 yılında el -Mesa adlı günlük bir Lübnan gazetesinde neşredilmesiyle ortaya çıkmıştır. Gazetedeki habere göre, mektubun aslı Lübnan eski dış işleri bakanı Mr. Hanri Pharaon'un özel koleksiyonunda yer almaktadır. Daha sonra Dr. Selahaddin el Münecid 'in yazdığı makalelerle mektup bilim dünyasına tanıtılmıştır.

¹⁸⁵ Ahmet Yakubi, *Tarihi Yakubi*, CI, Muhammed İbrahim Ayeti (trc.), Tahran: İntişarat İlmî ve Farhangi, 1378, s. 442-443.

mührü her zaman yanında taşımıştır.¹⁸⁶ Taberi'nin İbn Abbas'tan aldığı ikinci rivayete göre ise Hz. Peygamber'in mektubu II. Hüsrev'e Ömer b. Hatab tarafından teslim edilmiştir. Fakat Taberi bu rivayete dair herhangi bir tarih bilgisi kaydetmemiştir.¹⁸⁷

II. Hüsrev Perviz'in Hz. Peygamber tarafından kendisine gönderilen İslam'a davet mektubunu aldığı dönemin koşulları ve mektubu yırttığı rivayetinde ortaya çıkan tavrında etkili olan faktörler farklı araştırmacılar tarafından ele alınmıştır. Buna göre, M.S. 628'de Hz. Peygamber'in davet mektubu kendisine ulaştığında Sasani Devleti ile Bizans İmparatorluğu arasında çok şiddetli bir savaş devam etmekteydi. Heraclius, II. Hüsrev'i ağır bir yenilgiye uğratmış; Roma ordusu Ktesiphon yakınlarına kadar gelmiş hatta Dastgurd kentini ele geçirmişti. Ktesiphon'daki halk ve devlet yöneticileri endişeliydi ve içinde buldukları durumdan II. Hüsrev'in sorumlu olduğunu düşünmekteydi. Bu arada II. Hüsrev de hükümdarlığının son yıllarında devletin karşılaştığı hem iç hem dış sorunlar sebebiyle baskı altındaydı. Dolayısıyla, Hz. Peygamber'in mektubuna kaynaklarda aktarılan tepkiyi vermişti. II. Hüsrev'in mektuba tepkisinin bir başka sebebi olarak, Zu Kar Savaşı'nda Arap kabilelerinin Hz. Peygamber'in ismini yüksek sesle söyleyerek ondan yardım istediği, bu durumun II. Hüsrev'e iletildiği; bu yüzden Hz. Peygamber'den bu yüzden nefret ettiği rivayeti de aktarılmaktadır.¹⁸⁸ Ancak daha doğru bir aktarıma göre, II. Hüsrev, mektubun içeriğinde Hz. Peygamber'in isminin kendi isminden önce yazılmasına sinirlenmiş ve mektubu yırtıp atmıştı. Elçinin, II. Hüsrev'in mektuba verdiği karşılığı kendisine anlatması üzerine Hz. Peygamber'in "Onun da mülkü darmadağın olup parçalansın" dediği rivayet edilmektedir.¹⁸⁹

II. Hüsrev, Hz. Peygamber'in elçisi ayrıldıktan sonra, Yemen'deki İran valisi Bazana'ya bir mektup yazmış ve Muhammed isminde birisinin kendisini Peygamber olarak tanıttığını; kendisini de yeni dine davet ettiğini ve hatta davet mektubunda kendi ismini II. Hüsrev'in isminin önüne yazdığını belirterek, bu kişiyi yakalayarak kendisine

¹⁸⁶ İsmail Hakki Göksoy, a.g.m., s. 2.

¹⁸⁷ Muhammed carir, Taberi, *Tarih Taberi*, c5, s. 2132.

¹⁸⁸ Bilaami, İbn. Muhammed, *Tarihi Bilami*, s. 786.

¹⁸⁹ İsmail Hakki Göksoy, a.g.e., s. 127.

getirmelerini emretmiştir.¹⁹⁰ Bunun üzerine Bazana'nın, iki kişiyi Hz. Peygamber'i yakalamak için Medine'ye gönderdiği rivayet edilmektedir. Hz. Peygamber, bu kişileri ertesi gün kabul etmiş ve hac dönemi bittikten sonra kendileriyle gideceği cevabını vermiştir. Bu arada II. Hüsrev'in hükümdarlığının çok yakın bir zamanda sona ereceğini de söylemiştir. Ayrıca Yemen valisine iletmeleri için bir mektup yazmış ve bu mektupta Bazana'ya Müslüman olursa Yemen'in kendisine bırakılacağını belirtmiştir. Elçiler, Hz. Peygamber'in Hüsrev'in hükümdarlığına ilişkin söylediklerini iletmış ve Bazana'ya yazılan mektubu da vermişler; ardından Bazana İslam'ı kabul etmiştir. Hz. Muhammed, Bazana'ya altın ve gümüş birer kemer göndererek onu Yemen valisi ilan etmiştir. İran hükümdarı II. Hüsrev Perviz ise, çok geçmeden kendi oğlu II. Kubad tarafından tahttan indirilerek önce hapse atılmış ardından öldürülmüştür.¹⁹¹

2.6- İranlılar ve Yemen

Yemen bölgesi hem coğrafi olarak çok önemli bir noktada yer aldığı, topraklarının verimli ve ikliminin elverişli olması sebebiyle hem de ticaret yolları üzerinde bulunması sebebiyle çok uzun zaman önce İran hükümdarlarının dikkatini çeken bir bölge olmuştur. Fakat, tarihi kaynaklara göre İran ile Yemen arasında siyasi ilişkiler ancak Hüsrev Anuşirvan döneminde, Yemen'in fethinden kısa süre önce başlamıştı.¹⁹² Habeşi hükümdarı Abraha'nın Yemen'e saldırması üzerine Yemen hükümdarı önce Roma İmparatorluğu'nun yardımına başvurmuş ancak Habeşilerin Hıristiyan olması sebebiyle beklediği yardımı alamamıştı. Bu fırsatı değerlendiren Hüsrev Anuşirvan komutanlarından Wahrez Deylam komutasında bir orduyu Yemen'e yardım için göndermişti. İran ordusu aldığı ilk zaferin ardından Yemen başkenti Sana şehrini ele geçirmiş ve Wahrez Deylam Saif. b. Ziyazen'i hükümdar ilan edip Ktesiphon'a

¹⁹⁰ Ali Muhtari, *Rabeti Hariji Asir II. Hüsrev Perviz Ba Arab*, Tahran: İntişarat tahqiqat, 1388, s. 10.

¹⁹¹ İsmail Hakki Göksoy, a.g.e., s. 128.

¹⁹² Gholam Reza Afrasiabi, *Hire ve Yemen Darvazi Orud Arab ve Farhang İrani Be Sarzemini Arab*, Kirman: muceleyi mutaliyat İrani merkez tahqiqat Farhangi ve zeban İrani, 1384, s. 64.

dönmüştür. Yemen'deki bu yönetim değişikliğinin ardından bir grup İranlı da buraya yerleşmiştir.

Saif b. Ziyazen'in hükümdarlığı fazla uzun sürmemiş ve bir Habeşi tarafından katledilmesi üzerine Hüsrev Anuşirvan bir kez daha müdahale ederek Wahrez Deylam komutasındaki orduyu bir kez daha Yemen'e göndermek zorunda kalmıştır. Hüsrev Anuşirvan bu kez Yemen'in yönetimini Deylami'ye bırakmıştı. Bu olayla birlikte İran ve Yemen arasındaki ilişkiler gelişti. Wahrez Deylami'den sonra oğlu Marzban; daha sonra ise Tinjan Yemen'i yönetmiştir. Rivayete göre Tinjan, II. Hüsrev Perviz döneminde bir İranlı olan Bazan tarafından tahttan indirilmiştir.

Bazan, bu dönemde II. Hüsrev'e Arap yarımadasında olup biten gelişmeleri, İslam diniyle birlikte yaşananları, Müslümanlar ile Kureyş kabilesi arasında yaşanan çatışmaları aktarmakla yükümlüydü. II. Hüsrev, Bazan'ın Ktesiphon'a gönderdiği raporlara rağmen, Kureyş ile Müslümanlar arasındaki savaşları önemsiz tartışmalar olarak görüyordu.¹⁹³ Ancak II. Hüsrev, kendisini yeni dine davet eden Hz. Peygamber'in mektubunu aldıktan sonra Bazana'ya Hz. Peygamber'in yakalanması emrini vermişti. Bazana'nın Medine'ye gönderdiği elçilerin dönüşte Hz. Peygamber'den getirdikleri mektup ve elçilerin Hz. Peygamber'in çok yakında Hüsrev'in hükümdarlığının sona ereceğini söylediğini iletmeleri üzerine Müslüman olduğundan daha önce de bahsetmiştik. Böylece, Bazana ve onunla beraber Müslüman olanlar İslam'ı kabul eden ilk İranlılar oldular.¹⁹⁴ Böylece, Yemen'in siyasi olarak Yemen'den kopması gerçekleşti.¹⁹⁵

Yemen bölgesi İran için pek çok açıdan oldukça önemli bir bölgeydi. Yemen'e hâkim olmak Kızıldeniz ve Umman Denizi'ne dolayısıyla ticaret yollarına hâkim olmak

¹⁹³ Mansour Mirzani, *Jaygah Yemen Dar Adab Parsi*, Danshgahi sena Yemen, 1389, s. 206.

¹⁹⁴ Bugün bile Müslümanlığı kabul eden bu ilk İranlı grup, Yemen'in Ebna kentinde yaşamaktadır. çünkü İranlılar o dönemlerde çok geniş bir topraklarda imparatorluk kurdukları için, farklı kabile ve farklı meletlere dillerini ve kültürlerini genişletmeyi başarmışlardı. Böylece kendilerine "Azadegan azadardan" yani özgürlük özgür insanlar olarak İranlılara atıfta bulunmak için kullanmışlardır.

¹⁹⁵ Hüssein Pourahmadi, *Iranian Yemen ve Din İslam Az Zuhur Ta Dawran Hlafet Abubekir*, Fasl Name Parse Sall 14, shomari 22, 1393, s. 10.

demekti. Ekonomik ve stratejik açıdan bu önemli konum, aynı zamanda Roma İmparatorluğu'nun bu bölgelerde etkinliğinin önlenmesi anlamına geliyordu. Roma İmparatorluğu da Habeşistan vasıtasıyla Yemen'i ele geçirmeyi denemiş fakat başarısız olmuştu. Hüsrev Anuşirvan döneminde yaşanan Habeşistan saldırısı nihayetinde Sasani Devleti'nin Yemen'i ele geçirmesine vesile olmuştu.

Araplar üzerinde Sasani Dönemi İran medeniyetinin etkisini belirlemek güçtür. Ancak Sasani etkisi, özellikle Suudi Arabistan ve Irak bölgesi ile temas halinde olan kuzey ve kuzeydoğu Arap yarımadası üzerinde izlenebilmektedir.¹⁹⁶Buradaki İran kültür ve edebiyatının etkisi Lahmi hükümetinin aracılığıyla etkisini arttırmıştı. Dil ve edebi etki dışında mimaride de İran etkisini görmek mümkündür. Örneğin Lahmi hanedanı dönemine tarihlenen yapılarda İran etkisi oldukça belirgindir.¹⁹⁷

¹⁹⁶ Blachere .R, *Histoire de la Litterure Abrabe Cparis* , 1952 -1966, ii, 293.304,ch . “ la poesie dans l'ambience de hira” .

¹⁹⁷Ali Muhtari, *Rabeti Harici Asiri II. Hüsrev Perviz Ba Arab, Pojuyis name Tarih*, sal 4, somare 15, s. 195.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SASANI-BİZANS SAVAŞLARI (M.S. 602-628)

3.1- Giriş

Sasani Devleti ile Bizans İmparatorluğu arasında cereyan eden savaşlar, her iki devlet için de çok ağır ve yıkıcı savaşlar olmuştur. İki devlet arasında Bizans İmparatoru Mauricius'un Sasani hükümdarı II. Hüsrev'in yeniden tahta çıkmasına yardım etmesinin ardından bir süreliğine bu savaşlara son verilmiştir. Ancak Mauricius'un M.S. 602 yılında Bizans komutanı (*Yüzbaşı*) Phocas tarafından öldürülmesi üzerine; II. Hüsrev, Mauricius'un intikamını alma bahanesiyle Bizans İmparatorluğu'na karşı savaş ilan etmiştir.

Savaşın ilk aşamasında, II. Hüsrev Perviz Sasani Devleti'ne büyük başarılar kazandırmıştır. Hatta Sasani Devleti, İran'da kurulmuş bir başka antik İmparatorluk olan Akhamenidler İmparatorluğu'nun toprakları ile aynı ölçüde genişlemiştir. Fakat bu savaşlar sırasında yaşanan beklenmedik olaylar ve M.S. 628 yılında İran'da başlayan taht kavgaları sebebiyle II. Hüsrev tahttan indirilerek öldürüldü. Nihayet, İran ve Bizans arasında süregelen savaşlar da sona erdiğinde her iki tarafın hem insan hem de maddi kaynak bakımından son derece büyük kayıplar verdiği görüldü. Dolayısıyla birkaç yıl sonra İran, Müslümanlar tarafından fethedildi.

Tezimizin üçüncü bölümünde M.S. 602-628 yılları arasında yapılan Sasani-Bizans savaşlarının tarihsel kaynaklara ve belgelere dayanarak incelenmesi amaçlanmaktadır.

3.2- Siyasi Duruma bir Bakış

II. Hüsrev Perviz döneminde Sasani Devleti yeniden iktisadi ve siyasi açıdan güçlü bir devlet haline gelmiş;¹⁹⁸ Sasani sarayının görkemi ve zenginliği de artmıştı. Hatta II. Hüsrev döneminde Sasani Devleti son kez, siyasi ve iktisadi olduğu kadar kültürel olarak da eski Sasani hükümdarlarının görkemi ve gücüne ulaşmıştı.¹⁹⁹

II. Hüsrev Perviz, Bizans İmparatorluğu'nun yardımıyla tahta çıktıktan sonra birkaç defa iki devlet arasındaki sulh anlaşmasını bozmaya çalışmış ve Bizans İmparatorluğu'na karşı düşmanca bir tutum izlemiştir. Çünkü bu dönemde Bizans Devleti'nin zor bir durumda olduğunun farkındaydı ve bu durumdan faydalanamak istiyordu. Buna karşılık Constantinopolis, II. Hüsrev ve Sasani Devleti'nin bu siyasetini yakından izliyor ve anlaşma yoluyla var olan durumu korumaya çalışıyordu. Mauricius döneminde Sasaniler ile Bizanslılar arasındaki siyasi ilişkiler iki kez korunmuştu. Bizans İmparatorluğu'nda meydana gelen iç sorunlar, Sasani Devleti ile de ilişkilerin bozulmasına yol açtı.²⁰⁰ M.S. 602 yılında Mauricius, Balkanlardaki Bizans ordusunun ayaklanması ile bu ordunun başında bulunan (*Yüzbaşı*) Phocas tarafından tahttan indirildi ve öldürüldü. II. Hüsrev, Behram Çubin ile mücadelesinde kendisine yardım ederek taht kavgasını kazanmasını sağlayan Mauricius'un intikamını alma bahanesiyle Bizans İmparatorluğu'na karşı savaş ilan etti.²⁰¹

Phocas'ın Bizans tahtına çıkması Sasani Devleti için bir bahaneydi. Aslında Sasani Devleti, bu savaş için fırsat kolluyordu ve Bizans İmparatorluğu'nda meydana gelen iç sorunların arttığı bu süreç sonunda gereken fırsat ortaya çıktı. Sasani Devleti'nin sınırlarını genişletmeye kararlı olan II. Hüsrev, Phocas'a karşı Mauricius'un oğlu Theodosius'u destekleyen Doğu *magister militum* *Narses* ile birlikte hareket etme kararı aldı ve tüm gücüyle Theodosius'u destekledi. Büyük bir orduyla Bizanz üzerine yürüdü; M.S. 604'te başlayan ve 607'de sona eren uzun bir kuşatmadan sonra Dara, Theodosiopolis ve Citharizon gibi önemli Doğu Anadolu kentleri Sasanilerin ve

¹⁹⁸ Touraj Daryaee, *Sasanian Persia, The Rise and Fall of an Empire*, s. 34.

¹⁹⁹ Gene Garthwaite, *İran Tarihi*, Fethi Aytuna (trc.), İstanbul: İnkılap Yayınevi, 2011, s. 103.

²⁰⁰ Abdul Hussen Zarinkob. A.g.e, s. 511.

²⁰¹ Clive Foss, "The Persians in Asia Minor and The End of Antiquity", *The English Historical Review*, Oxford University Press, 1975, s. 722.

Theodosius'un eline geçti. M.S. 609 yılında kısa bir süreliğine Edessa, Mardin, Amida gibi Mezopotamya kentleri Sasani ordusunun eline geçti. Sasani ordusunun Anadolu'daki bu ilerleyişi Constantinopolis halkını da endişeye düşürmüştü. Phocas Sasani tehdidi ile yüzleşmek ve durdurabilmek için gereken güce sahip değildi. Bizans'ın içinde bulunduğu kriz ortamı giderek derinleşiyordu. Üstelik iç sorunlar daha da artmıştı. Bu sebeple, Kuzey Afrika'daki Kartaca valisi Heraclius harekete geçti; 608 yılında Heraclius'un yeğeni Nicetas komutasındaki bir ordu İskenderiye'yi ele geçirdi. İskenderiye'nin ele geçirilmesinin ardından ordunun ilerlemesiyle, 5 Ekim 610'da tahttan indirilen ve idam edilen Phocas'ın yerine Heraclius geçti. Heraclius ilk iş olarak Sasani tehdidi altındaki Constantinopolis'in korunması için bazı önlemler aldı. Bu sırada Şahin kumandasındaki Sasani güçleri Fırat'ı geçmiş; Armenia Bölgesi'ndeki Bizans şehirlerini ele geçirdikten sonra Kapadokya Bölgesi'ne gelerek Caesarea gibi önemli bir kenti elde etmişti.²⁰²

Heraclius'un tam tahta çıktığı sıralarda Sasani güçleri Fırat'ı geçerek Ermenistan'daki tüm Bizans'a ait olan şehirleri ele geçirip Sasani komutanı Şahin ise Caesareayı aldığı Kapadokya'ya doğru yol almıştı.

Heraclius Bizans İmparatoru olduktan sonra, Phocas'ın devrinden kalan sorunları çözmeye ve Sasani tehdidini bertaraf etmek üzere sulh yoluyla anlaşma sağlamaya çalışmıştır. Fakat, Bizans topraklarında fethettiği toprakları daha genişletmek isteyen II. Hüsrev Perviz bu teklifi reddetti.²⁰³

Sasanilerin iki başarılı komutanı Şahrvaraz (*Şahrwaraz*) ve Şahin Bizans İmparatorluğu'nu iki taraftan kuşatmışlardı. Şahin'in komutasındaki ordu, Anadolu'da ilerleyerek Kadıköy ve Üsküdar'a (*Chrysopolis*) kadar olan bölgeyi kontrol altına almıştı. Bu fetihleri yetersiz bulan II. Hüsrev, Şahrvaraz adındaki ikinci komutanını da Kudüs ve Mısır'ın ele geçirilmesiyle görevlendirmişti. Kudüs ve Mısır'ın ele geçirilmesinin ardından Şahrvaraz (*Şahrwaraz*) Constantinopolis önlerine gelerek başkenti tehdit

²⁰² Stephen Mitchell, *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi M.S. 284-641*, Turhan Kaçar (trc.), Ankara: Yayınevi Türk Tarih Kurumu, 2016, s. 611-613.

²⁰³ Walter E. Kaegi, *Heraclius: Emperor of Byzantium*, Cambridge University Press, 2003, s. 65.

etmeye başlamıştı.²⁰⁴ Bunun sonucunda M.S. 619 yılında II. Hüsrev'in hükümdarlığındaki Sasani Devleti, antik Akhamenidler İmparatorluğu'nun topraklarının sahibi olmuştu.²⁰⁵

Bizans İmparatorluğu'nun durumu ise iyi gitmiyordu. Bir yandan Sasanilerin ele geçirdiği Anadolu, Suriye, Filistin gibi bölgelerin kaybedilmesi ve tehlikenin Constantinopolis kapılarına kadar gelmesi; diğer yandan Balkanlarda önemli bir kuvvet haline gelen ve Constantinopolis'in hinterlandını yağmalayan Avar ve Slav tehlikesi söz konusuydu. Avar ve Slavların yağma seferleri Constantinopolis'in surlarında dursa da İmparatorluk için kaynak kaybına sebep oluyordu. Bu şartlar altında Heraclius, Bizans hazinesini alıp Kartaca'ya dönmek istemiştir. Heraclius'un bu planını öğrenen din adamları, Heraclius'u ikna etmişler ve Sasani ordusu ile mücadele edilebilmesi için kilisenin hazinelerinin kullanılmasına izin vermişlerdir.²⁰⁶

3.3- II. Hüsrev Perviz ile İmparator Mauricius Dönemi (M.S. 591-602)

II. Tiberius'tan sonra 582 yılında onun kızıyla evlenerek resmi bir törenle tahta çıkan Mauricius,²⁰⁷ Kapadokya'nın Arabissos kentinde dünyaya gelmişti. Tahta çıktığında, kendisinin de komutan olarak asıl askeri tecrübesini edindiği Bizans-Sasani savaşları devam ediyordu. Daha önce Constantinopolis'te zafer kazanan Mauricius'un kendi yerine atadığı Ioannes Mistakon adlı komutan; onun bu zaferinin getirdiği avantajı kullanamadı ve yapılan savaşta Sasanilere yenildi.²⁰⁸

II. Hüsrev Perviz'in hükümdarlığının başında Bizans-Sasani ilişkilerinde çatışma hali sona erdi. Çünkü bu dönemde Sasani Devleti'nde II. Hüsrev ve Behram Çubin arasında bir that mücadelesi vardı. II. Hüsrev, bu that mücadelesi sırasında önce Ktesiphon'a; buradan da Bizans sınırına kaçmıştı. Taht mücadelesinde Bizans İmparatorluğu'nun

²⁰⁴ Turhan Kaçar, "Üsküdar'da Sasaniler, M.S. 615 ve 626", (*Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII, 21-23 Kasım 2014 CI, s. 99-107*) s. 99.

²⁰⁵ Arthur Emanuel Christensen, a.g.e, s. 319-320.

²⁰⁶ A. A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarih-i*, CI, Arif Mufid Mansel (trc.), Ankara: Maarif Matbaası, 1943, s. 249.

²⁰⁷ Theophylact Simocatta, *The History of Theophylact Simocatta*, An English Translation with Introduction and Notes, Michael and Mary Whitby, Oxford University Press 1986, s. 54.

²⁰⁸ Pigulevskaia N. V, *İran ve Bizans Dar Sadehayi 6-7 M*, Kambez Mirbah (trc.), Tahran: İntişarat Quqnuş, 1391, s. 69.

desteğini almak üzere, mektuplar ve elçiler göndererek Mauricius'tan yardım talebinde bulunmuştu.²⁰⁹ II. Hüsrev'in Bizans'tan yardım istediğini duyan Behram Çubin da Mauricius'a bir elçi göndererek II. Hüsrev'in talebinin reddedilmesi halinde Sasani Devleti'ne bağlı olan Mezopotamya topraklarında bazı yerlerin Bizans Devleti'ne bırakılacağı teklifini sundu.²¹⁰ II. Hüsrev'in tahtın yasal sahibinin kendisi olduğunu ve Martyropolis, Armenia ve Dara'nın Bizans'a bırakılacağı ve Bizans'tan alınan vergilerin kaldırılacağını iletmesi üzerine Mauricius, oğlu Theodosius komutasındaki büyük bir orduyu Ktesiphon'a II. Hüsrev'in yardımına gönderdi. II. Hüsrev'in tahtını Bizans Devleti'nin yardımıyla yeniden ele geçirmesi iki devlet arasında M.S. 591 yılında yapılan anlaşmayla başlayan uzun bir barış dönemini de beraberine getirdi.²¹¹

Sasani Devleti ile II. Hüsrev'e edilen yardım ile barış sağlanmıştı ancak İmparator Mauricius'un kuzey komşularının saldırıları ile meşguldu. M.S. 599 yılında Bizans İmparatorluğu ile Avarlar arasında meydana gelen savaşta on iki bin Roma askeri Avarlara esir düşmüştü. Esir düşen askerlerin serbest bırakılması için istenen tazminatı ödemeyen Mauricius bu davranışıyla, hem Avarların yeni bir saldırı başlatmalarına hem de halk ve ordunun kendisine karşı cephe almasına sebep olmuştu.²¹²

Buna ek olarak Mauricius hazinayı yükseltmek için ordunun imtiyazlarını azaltmak amacıyla M.S. 602 de Avarlar'ın savaşması nedeniyle Balkan sınırlarında bulunan orduya *Tuna Nehri'nin* kuzey yakasında Bizans sınırlarını korumak için orduya yaz aylarında olduğu gibi kışında orada geçirme emrini vermesi ordu arasında sorunlar ve hoşnutsuzluğa neden olmuştu.²¹³ Çünkü Bizans ordusu yazın savaşmaya ve kışın dinlenme ritmine alışmışlardı ve böylece Mauricius'un ordunun kışın *Tuna Nehri'nin* yakasında savaşma ısrarı, onunla birlikte aynı zamanda mali sıkıntılarının da ortaya çıkması ve bu haberi alan Bizans komutanı Phocas hemen bir ordu isyanı başlatmıştı.²¹⁴

²⁰⁹Şapur Şahbazi, Byzantine-İranian Relations *Encyclopaedia Iranica*, IV/6, pp. 588-599, available online at <http://www.iranicaonline.org>. Articles. Byzantine-İranian-relations (accessed on 2012). s. 4.

²¹⁰ Richard N. Frye, The Political History of İnan Under The Sasanians, in Ehsan Yarshater,ed,*Cambridge History of İnan*,Vol. 3(1), Cambridge, 1983, s. 163-165.

²¹¹ Şapur Şahbazi, a.g.m, s. 4.

²¹² Şapur Şahbazi, *Tarih-i Sasanian*, Tahran: Merkez neshir Danişgayi,1389, s. 227.

²¹³ <https://ipfs.io/ipns/tr.wikipedia-on-ipfs.org/wiki/Phocas.html> (5.Ocak-2019).

²¹⁴ Theophylact Simocatta, a.g.e., s. 16.

Ordunun başında Bizans komutanlarından (*Yüzbaşı*) Phocas adında birisi olmak üzere Constantinopolis üzerine yürümüştür. Bir kaç hafta içerisinde başkente giren ordu Mauricius'u tahttan indirilerek Phocas da Constantinopolis'te "*Yeşiller*" tarafından İmparator olarak ilan edilmiştir.²¹⁵

Mauricius, tahtta kaldığı süre içerisinde II. Tiberius ve II. Iustinius döneminin problemlerini idari ve askeri birtakım reformlarla çözmeye ve İmparatorluğun dış tehditlere karşı savunmasını güçlendirmeye çalışmıştır. Fakat İmparatorluğun içinde bulunduğu kriz ortamının kökenlerinin daha derinde olduğu görülmektedir. Ekonomik sorunlar İmparatorluğun bu dönemde uğraştığı ana sorunların başında geliyordu. Ayrıca II. Iustinius'un ölümünden beri, başkentteki siyasi gruplar ile aristokratların da İmparatorlara karşı provokasyon faaliyetlerinin arttığı görülmektedir. Dini alanda Roma'daki Papa Gregorius ile Constantinopolis patriği arasında anlaşmazlıklar söz konusuydu.²¹⁶ Bu gibi olaylar halkın ve ordunun belirli kesimlerinin isyanına sebep oluyordu. Doğu ve batıda uzayan savaşların psikolojik etkisi ekonomik kayıplar ile birleşiyor; askerlerin maaşlarında yapılan kesintiler huzursuzluğa sebep oluyordu.²¹⁷ Nitekim M.S. 602 yılında Mauricius'un Balkanlardaki orduya burada kışlamaları emir üzerinde ordu ayaklanmış ve İmparatoru tahttan indirerek tüm ailesini katletmiştir. Mauricius'un yerine isyan eden orduda subay olan Phocas geçti. Bu durum, Sasani Devleti'nin barışı koruması için gereken şartları ortadan kaldırmıştı. II. Hüsrev, Mauricius'un öldürülmesini fırsat bilerek, Bizans İmparatorluğu'na savaş ilan etti.²¹⁸

3.4- İmparator Phocas'ın Tahta Çıkışı ve Sasani-Bizans Savaşlarının Başlangıcı (602-610)

II. Hüsrev Perviz'in tahtını Mauricius'un sağladığı yardım ile kazanmasının ardından M.S. 572-591 arasındaki savaşlar sona ermiş; Bizans ve Sasani devletleri arasında yapılan anlaşma M.S. 602 yılına kadar barışı korumuştur. Ancak Phocas'ın Mauricius'u

²¹⁵ <https://ipfs.io/ipns/tr.wikipedia-on-ipfs.org/wiki/Phokas.html> (5.Ocak-2019).

²¹⁶ Şapur Şahbazi, a.g.m, s. 4-5.

²¹⁷ Engin Öztürk, a.g.t, s. 108.

²¹⁸ Şapur,Şahbazi, a.g.m, s. 4-5.

öldürüp Bizans tahtına geçmesi ile M.S. 604 yılında yeniden Bizans-Sasani savaşları başlamıştır.²¹⁹ II. Hüsrev, Mauricius'un öldürülmesini fırsat bilerek, Phocas'tan kaçan ve Sasanilere sığınan Mauricius'un oğlu Theodosius'u destekleme kararı alarak M.S. 604 yılında Bizans İmparatorluğu'na karşı savaş ilan etti.²²⁰ Bazı kaynaklara göre Phocas, Mauricius'un gözlerinin önünde tüm ailesini öldürtmüştür²²¹ dolayısıyla Theodosius'un Sasanilere sığındığı bilgisi, Sasanilerin Bizans İmparatorluğu'na savaş ilan etmelerine bahane oluşturmak için yaydıkları bir dedikoduydu. Diğer taraftan Mauricius'un bazı komutanlarının Phocas'a karşı II. Hüsrev'den yardım istedikleri de belirtilmektedir.²²²

Phocas ise, tahta geçmesinden beş ay sonra geleneğe uygun olarak bir Bizans elçisi ile Sasani Devleti'ne tahta geçtiğini bildirmiştir. II. Hüsrev, bu elçileri hapse atarak Mauricius'u öldürdüğü için kendisinden intikam alacağını ilan etmiştir. İki devlet arasında on iki yıldır süregelen barış hali bu olayla bozumuşsa da II. Hüsrev saldırıya geçmek için en uygun zamanı beklediğinden savaşın başlaması bir büyük yıl sonra, 604'te gerçekleşmiştir.²²³ Bizans İmparatorluğu'nu yakından takip eden II. Hüsrev, iç sorunların daha da arttığı M.S. 604 yılında Edessa'da İran sınırına yakın bir yerde bulunan Bizans ordusunda çıkan huzursuzluğu ve Mauricius'un oğlu III. Theodosius'un Ktesiphon'a kaçtığı söylentisini zekice kullandı. Kendisini'nin Theodosius olduğunu söyleyen birisi Bizans İmparatoru ilan edildi ve Sasani Devleti de tahtı geri alması için kendisine askeri yardım sağlamayı kabul etti.²²⁴

Sasani hükümdarı II. Hüsrev büyük bir ordu toplayarak, Bizans topraklarına saldırdığını duyan Bizans komutanı Germanus Sasani ordusuna karşı yola çıktı. Bu iki güç arasında cereyan eden savasta Bizans komutanı Germanus yaralanarak bir kaç gün sonra ölüyor

²¹⁹ Touraj Daryae, a.g.e, s. 33.

²²⁰ Engin Öztürk, a.g.t., s. 109.

²²¹ Chronicon Paschale, s. 143.

²²² [\(https://www.wikizero.com/fa/%D8%AC%D9%86%DA%AF_%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86_%D9%88_%D8%B1%D9%88%D9%85_%D8%B4%D8%B1%D9%82%DB%8C_\(%DB%B6%DB%B2%DB%B8%E2%80%93%DB%B6%DB%B0%DB%B2\)\)](https://www.wikizero.com/fa/%D8%AC%D9%86%DA%AF_%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86_%D9%88_%D8%B1%D9%88%D9%85_%D8%B4%D8%B1%D9%82%DB%8C_(%DB%B6%DB%B2%DB%B8%E2%80%93%DB%B6%DB%B0%DB%B2)) (25.Ocak-2019).

²²³ Stephen Mitchell, a.g.e., s. 611-612.

²²⁴ Richard N. Frye, a.g.e., s. 167.

ve Sasani ordusu bu savaş sırasında Bizans topraklarının önemli kentlerini ele geçirdi.²²⁵ 605'te Dara kenti düştü ve Sasani ordusu Anadolu içlerine ilerleyerek Kapadokya Caesarea'sına girdi. Bizans İmparatorluğu bu saldırılara karşılık verecek durumda değildi. Çünkü askeri kaynaklarının önemli bir kısmı Avarlara karşı kuzey sınırlarında bulunuyordu. Phocas'ın Avarlar ile anlaşma yapmaktan başka çaresi yoktu. Sasanilere karşı ordusunu doğuya ilerletebilmesi için Avarlara taviz vermek zorunda kaldı.²²⁶

Phocas'ın M.S. 602'de başlayan saltanat döneminde Bizans'ın doğuda uğradığı bu ağır toprak kayıpları, yanlış dış politikası içerisindeki baskıcı yönetimiyle birleşince İmparator, halkın da tepkisini çekmeye başladı.²²⁷ İmparatorluğun değişik bölgelerinde ayaklanmalar başgösterdi. Nihayetinde, M.S. 610'da Kartaca'dan gelen Heraclius, halkın ve ordunun desteğini de kazanarak Phocas'ı ortadan kaldırdı; Bizans tahtına geçti.²²⁸

3.5- Heraclius'un Tahta Geçişi ve Bizans-İran İlişkileri (M.S. 610-628)

M.S. 610 yılında Phocas'ı devirerek tahta geçen ve M.S. 641'e kadar Bizans İmparatorluğu'nu yöneten Heraclius, kaynaklarda son derece faal ve muktedir bir İmparator olarak tasvir edilmektedir. Tahta çıktığı sırada batıda Avarlar ve Slavların saldırıları; doğuda ise Sasanilerle oldukça yoğun bir savaşı devralmıştı. Bizans İmparatorluğu'nun doğudaki pek çok önemli kenti Sasani Devleti'nin yönetimine geçmişti. Sasanilerle savaşa ilave olarak Phocas'ın kötü yönetimi, devletin idari, askeri ve mali problemlerini derinleştirmiş; durum daha vahim bir hal almıştı. İmparatorluk

²²⁵ Theophanes, *Byzantine and Near Eastern History AD 284-813*, Translated with Introduction and Commentary by Cyril Mango and Rogerscott, Clarendon Press, Oxford 1997. s. 422.

²²⁶ Birsal Küçükspahioğlu, "Bizans'ın karanlık Günleri: İmparator Phocas Devri (602-610)", Prof. Dr. Işın Demirkent Anısına, "Globus" İstanbul: Dünya Basımevi, 2008, s. 193.

²²⁷ Engin Öztürk, a.g.t, s. 116.

²²⁸ Birsal Küçükspahioğlu, a.g.e, s. 193.

tam bir anarşi içerisindeydi. Heraclius'un ordu ve mali problemleri çözmek üzere adımlar atması gereken bir dönemde, Sasani Devleti ilerleyişini sürdürüyordu.²²⁹

Bu sebeple Heraclius, İmparatorluğun düşmanlarıyla özellikle de Sasanilerle sulh yapmak istedi. Hatta kaynaklara göre II. Hüsrev'e kıymetli hediyeler göndererek bu isteğini ilettili. Fakat II. Hüsrev, İran coğrafyasını genişletmeyi kafasına koymuştu. Bu yüzden Heraclius'un teklifini reddetti ve Phocas döneminde uygulamaya koyduğu politikasını devam ettirdi.²³⁰

3.6- Sasanilerin Bizanslılara Üstünlüğü ve Kudüs'ün Fethi

II. Hüsrev Perviz'in zırhlı süvari ordusu M.S. 611 yılında, Bizans İmparatorluğu yönetiminde bulunan ve bugünkü Irak topraklarına karşılık gelen bölgeyi ele geçirdi. Bu bölgenin ele geçirilmesi, Suriye'nin alınması için de fırsat yarattı.²³¹ M.S. 613 yılında Şam, Apamea ve Emesa gibi Suriye'de bulunan önemli Bizans kentleri ele geçirildi.²³² Sasani ordusunun bu ilerleyişi sırasında Bizans İmparatorluğu'nun en önemli kentlerinden Antiocheia'da da (*Antakya*) kentte yaşayan Yahudiler isyan etmişti. Sasani ordu komutanı Şahrvaraz bu ayaklanmanın getirdiği karışıklık ve düşmanlığı fırsat bilerek Antakya ve Tiberya'dan kendisine katılan yirmi altı bin Yahudi ile Kudüs'ü ele geçirmek üzere harekete geçti.²³³ 614 yılında, yirmi günlük bir savaşın ardından Kudüs, Sasanilerin ve onlara katılan Yahudilerin eline geçti. Kiliseler dahil olmak üzere kent yağmalandı ve tahrip edildi.²³⁴ Bunu Hıristiyanlara uygulanan katliam takip etti. Kaynaklara göre elli bin Hıristiyan, Sasani ordusu tarafından katledilmişti.²³⁵

²²⁹ Simon Sebag Montefiore, *Kudüs Bir Şehrin Biyografisi*, Cem Demirkan (trc.), İstanbul: Pegasus Yayınları, 2016, s. 167.

²³⁰ Engin Öztürk, a.g.e, s. 116-7.

²³¹ Simon Sebag Montefiore, a.g.e, s. 165.

²³² Murat, Arslan ve Turhan Kaçar, Byzantion'dan *Constantinopolise İstanbul Kuşatmaları*, İstanbul: İstanbul İslam Araştırmaları, 2017, s. 176.

²³³ Simon Sebag, Montefiore, a.g.e, s. 165.

²³⁴ A.A. Vasiliev, a.g.e, s. 248.

²³⁵ Ahmet Altungök, a.g.m., s.70.

Kudüs'ün ele geçirilmesi Sasani-Bizans savaşlarında yeni bir aşamayı ifade etmekteydi. Yahudilerin yardımıyla kentte bulunan ve Hıristiyan inancında kutsal kabul edilen bazı hazineler, Hıristiyanların Hz. İsa'nın üzerinde çarmıha gerildiğine inandıkları haç dahil olmak üzere, Sasani Devleti'nin başkenti Ktesiphon'a götürülmüştü.²³⁶ Bu durum, II. Hüsrev'in ve Sasani Devleti'nin Bizans İmparatorluğu'na askeri üstünlüğünü olduğu kadar; Hıristiyan dünyasının da yeni hakimi olduğunu vurgulamaktaydı. Bizans İmparatorluğu ve koruyucusu olduğu Hıristiyan dünya manevi bir aşağılamaya maruz kalmıştı.²³⁷ Bu ağır darbe, Bizanslılar tarafından ilahi hoşnutsuzluğun açık bir işareti, ilahi bir mesaj olarak yorumlanmıştı. Fakat, Sasanilerin bu ilerleyiş dönemi daha fazla devam edememiştir.²³⁸ Bu durumdan Kur'an-i Kerim'in Rum Suresi'nin 1-5. Ayetlerinde de bahsedilmektedir:

*“Rumlar yakın bir yerde yenilgiye uğradılar. Halbuki onlar bu yenilgilerinden sonra birkaç yıl içerisinde galip gelecekler. Eninde ve sonunda Allah'ın dediği olur. O gün müminler de Allah'ın iziniyle sevinecekler”.*²³⁹

Kudüs'ün Sasani ordusu tarafında feth edilmesi ve bu savaşta Bizans İmparatorluğu'nun Sasani ordusu tarafından yenilmesi üzerine bu olaydan sonra Mekke'de ikamet eden müşrikler oradaki Müslümanlarla dalga geçmişlerdir.²⁴⁰

3.6-1. Anadolu ve Mısır'ın Sasaniler tarafından Ele Geçirilmesi

Sasaniler, Bizans İmparatorluğu'nun iç karışıklıklar içerisinde olmasını da fırsat bilerek ilerleyişlerine devam ettiler. Hakimiyet alanını ve topraklarını daha fazla genişletmek isteyen II. Hüsrev, M.S. 613 yılında ordularını ikiye ayırdı. Birincisi, Suriye ve Filistin'in ardından hemen hemen bütün Anadolu'yu ele geçirerek Chalcedon'a

²³⁶ Muhammed Cevad, Maşkur, 1369, a.g.e, s. 458.

²³⁷ Kolensikov Ali Lavnovich, a.g.e, s. 146.

²³⁸ Muhammed Cevad Maşkur, a.g.e, s. 458.

²³⁹ Turhan Kaçar, Üsküdar da Sasaniler, M.S. 615 ve 626, Pamukkale Üniversitesi (Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII, 21-23 Kasım 2014 CI, s. 99-107) s. 99.

²⁴⁰ Ahmet Altungök, a.g.m, s. 70.

(*Kadıköy*) geldi ve buradan Chrysopolis'e (*Üsküdar*) kadar ilerleyerek kamp kurdu. İkinci ordu ise Mısır'ı ele geçirmek üzere harekete geçmişti. Mısır, Bizans İmparatorluğu'nun en zengin eyaletlerindendi ve tahıl ihtiyacının karşılanması için son derece önemliydi. Dolayısıyla, Bizans için hayati öneme sahip olan bu eyaletin ele geçirilmesi II. Hüsrev için son derece önemliydi. Şahrvaraz komutasındaki Sasani ordusu M.S. 618 yılında, uzun süren Bizans-Sasani savaşları sırasında daha önce hiçbir şekilde ele geçirilememiş olan Mısır'ı teslim aldı. Mısır'ın kaybedilmesi, Bizans İmparatorluğu'nun iktisadi durumu açısından çok ağır bir darbeydi.²⁴¹ II. Hüsrev için ise Mısır, zenginliğinin yanı sıra Yakın Doğu'nun kontrolü ile Hindistan ve Avrupa'ya giden ticaret yollarına hâkim olmak için gerekliydi.²⁴² Ayrıca Mısır'ın dokuz asır sonra onun döneminde fethedilmesi ayrı bir onurdu. Chrysopolis'te (*Üsküdar*) kamp kuran ordunun diğer yarısının ilerleyişi ve Mısır'ın ele geçirilmesi ile Sasaniler, varisi olduklarını iddia ettikleri antik İran İmparatorluğu Akhamenidlerin sınırlarına ulaşmış oldu.²⁴³

Ermenistan, Mezopotamya, Anadolu, Mısır ve Filistin'i Sasanilere kaptıran Bizans Devleti derin bir krizle karşı karşıyaydı.²⁴⁴ Çünkü, Sasani Devleti ile süregiden savaşın yanı sıra, kuzey sınırında da Avar tehdidiyle karşı karşıyaydı. Avarlar ve Slavlar, Balkanları yağmaladıktan sonra Constantinopolis önlerine kadar geldiler ancak kenti bir kez daha surlar korudu.²⁴⁵ Heraclius, İmparatorluğu içinde bulunduğu durumdan kurtarmak üzere Chalcedon'da (*Kadıköy*) konuşlanan Sasani ordusunun komutanı Şahin ile görüşerek, II. Hüsrev ile sulh yapmak adına elçiler gönderdi. Fakat II. Hüsrev Perviz, Bizans'ın içinde bulunduğu krizin farkındaydı ve bunu fırsata çevirmek istiyordu. Dolayısıyla Heraclius'un teklifini reddetti ve elçilerini de hapse attı. Hatta Heraclius ile görüşen Şahin'i onu yakalayıp huzuruna getirmediği için ölümle tehdit etti. Öte yandan bu kadar geniş topraklara sahip olan II. Hüsrev için de bazı sorunlar baş göstermişti.

²⁴¹ A.A. Vasiliev, a.g.e, s. 248-250.

²⁴² Digans Beate ve Engelbert Winter.a.g.e, s.118.

²⁴³ Arthur Emanuel Christensen, a.g.e, s. 319.

²⁴⁴ Hassan Pirneya, *Tarih İran qablez İslam*, Tahran: İntişarat chap Saadi, 1383, s. 220.

²⁴⁵ A.A. Vasiliev, a.g.e, s. 250.

Fethedilen toprakların aynı zamanda korunması gerekiyordu. Bunun başarılabilmesi sebebiyle II. Hüsrev'in kontrol gücü yavaş yavaş zayıflamıştı.²⁴⁶

Sasani ordusu Bizans'ın iç sorunlarından faydalanarak M.S. 617 yılında Sard ve Efesi kendi kontrolü altına almışlardı. Bu sırada Anadolu'nun en önemli kentlerinden olan Ankara ise M.S. 620-622 yılları arasında Sasanilerin Anadolu'da olan saldırıları sırasında onların ellerine geçmiştir.²⁴⁷ Sasani ordusunun Anadolu'da olan mücadelesi sırasında Anadolu'nun hepsi Sasani Devleti'nin elinde bulunuyordu. Böylece eski İran tarihinde olan Ahamenidler Devleti bir zamanlar Roma İmparatoru Iustinianus döneminde olduğu coğrafyaya neredeyse yeniden II. Hüsrev döneminde de o coğrafyaya uluşmuş bulunuyordu.²⁴⁸

Bizans İmparatorluğu'nun aynı zamanda kuzey sınırında Balkanlar'da yerleşik durumdaki Avar ve Slavların baskısı altında olması Heraclius için Sasani Devleti ile barış yapılması ve savaşı sona erdirmeyi bir zorunluluk haline getiriyordu. Çünkü Avarlar Constantinopolis önlerine kadar gelmiş; ancak kentin güçlü surları tarafından durdurulabilmişlerdi. Bu sebeple Chalcedon'da (*Kadiköy*) konuşlanan Sasani ordusunun komutanı Şahin ile görüşerek II. Hüsrev'e barış teklifini görüntecek elçiler gönderdi. Bizans'ın içerisinde olduğu karışıklığın farkında olan II. Hüsrev, Heraclius'un teklifini reddettiği gibi elçilerini de hapse attı. Hatta Heraclius ile görüşen Şahin'i onu yakalayıp huzuruna getirmedeği için ölümle tehdit etti.

Bu şartlar altında Heraclius'un Bizans hazinelerini de alarak deniz yoluyla Kartaca'ya kaçmaktan başka şansı kalmamıştı. Bunu öğrenen din adamları İmparatorluğu kurtarmak ve Sasani tehlikesini sona erdirmek üzere yapılacak masrafları kilisenin hazinesinden karşılayacaklarına söze verdiler. Heraclius, Ayasofya'da imparatorluk için mücadele edeceğine dair yemin etti.²⁴⁹

²⁴⁶ Mohammad Cevad Muşkur , a.g.e, s. 460.

²⁴⁷ Murat Arslan ve Turhan, Kaçar, a.g.e, s. 176.

²⁴⁸ Ostrogorsky Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Fikret İşıltan (trc.), İstanbul: İstanbul İslam Arastirmasi, 1981, s. 89.

²⁴⁹ Mohammad Cevad Muşkur, s. 460.

II. Hüsrev'in ordusundaki bu ilerlemeler yavaş yavaş devlet içinde getikçe bazı sıkıntıları ortaya çıkardı. Çünkü o feth ettiği memleketlerin koruyamadığından dolayı kontorul yavaş yavaş elinden çıkmaya ve bu sıkıntılar büyümeğe başladı. Aynı zamanda Bizans İmparatorluğudaki iç sorunlar ve isyanlar özellikle de Phocas İmparator olduğu dönemde kanlı bir yönü vardı. M.S. 610 yılında bu isyan ve mücadeleler Suriye ve Mezopotamya'da Hristiyanlar ve Yahudiler arasında dini bir çatışmaya yol açmıştı. Hatta bu isyanlar bu iki din takipçileri bir birisine düşmüştü. Bu iki din takipçiler bir birilerini öldürmeye ve kiliseleri tahrip etmeye kalktı bundan sonra Costantinopolis'teki resmi kilisenin diğer kiliselerin takipçilerine olan baskısı orada yaşayan Hristiyan takipçileri Sasani Devleti'nde çok uzun bir şekilde yaşayan diğer Hristiyanlar gibi bunlarda Sasani Devleti'nden destek aramaya çıkmışlardı. Diğer bir taraftan ise Avrupa tarafından Avarlar Taras üzerinden yürüyerek başkenti tehdit altına almışlardı.²⁵⁰

3.6-2. Bizans İmparatorluğu'nun Direnişi ve Sasanilere Üstünlüğü

Bizans İmparatorluğu yaklaşık yirmi yıldır Sasani Devleti'nin saldırıları ile karşı karşıyaydı. Mauricius'un ölümüyle M.S. 602 yılında başlayan savaşta Bizans sürekli savunma durumunda kalmıştı. Ancak İmparator Heraclius'un Kartaca'ya gitmek üzereyken din adamları tarafından ikna edilmesi üzerine; savaş için hazırlıklar yapılmaya başlandı. Sasanilerin saldırılarının durdurulabilmesi için öncelikle bir dizi askeri ve mali reformun gerçekleştirilmesi gerekiyordu. Heraclius, birlikleri büyük askeri bölümlere ayırdı ve paralı askerler yerine yerel halktan asker toplanması usulüne başvurdu.²⁵¹Mali alanda ise devlet memurlarının maaşı azaltıldı ve vergilerin miktarı arttırıldı.²⁵²Din adamları Sasanilere karşı verilecek savaşta Kilise'nin bütün maddi imkanlarını Heraclius'un emrine verdiler. Kilise hazinelerinde bulunan çok sayıda altın ve gümüş eşya da dahil olmak üzere eritilerek sikke haline getirildi ve bozulan ekonomik durum böylece taviye edilmeye çalışıldı.

²⁵⁰ Mohammad Cevad Muşkur, s. 460.

²⁵¹Murat Arslan ve Turhan Kaçar, a.g.e, s. 176-177.

²⁵² Norwich John Julius, *A Short History of Byzantium*, Vintafe books, 1997, s. 99.

Heraclius M.S. 620 yılında maddi kaynak sağladıktan sonra, doğuda vereceği savaş sırasında başkentin ve geride bıraktığı toprakların güvende olacağından emin olmak üzere Avarlarla çok pahalı anlaşma yoluna gitti. Elde edilen maddi gelirin önemli bir kısmını Avarlar'a vererek, barışı satın aldı ve bir süreliğine Avar tehdidinden kurtuldu.²⁵³

Heraclius M.S. 622 yılın baharında maddi kaynak elde ettikten sonra Sasanilerin Anadolu'da ele geçirdiği toprakları geri alabilmek için onra karşı yeni istilası için ilk hamlesini yaptı.²⁵⁴ Anadolu'daki ilerleyişin ardından Sasani komutanı Şahrvaraz'ı Armenia sınırlarında yenilgiye uğrattı. Bu sırada anlaşma yaptığı Avarların yeni bir saldırı başlattığı haberi üzerine geri çekilmek zorunda kaldı.²⁵⁵

Constantinopolis'e dönen Heraclius, bu kez daha yüksek miktarda bir ödeme yaparak Avarlarla yeniden anlaşmak durumunda kaldı. Böylece M.S. 623 yılında tekrar Sasaniler üzerine harekete geçme imkanı bulabildi.²⁵⁶ M.S. 622'deki ilk saldırısında Anadolu'da Sasanilerin eline geçen yerleri geri almayı başarmıştı fakat daha fazla ilerleyememişti. Bu defa ordusunu Anadolu'nun önemli geçitlerinden geçirerek Azerbaycan'da bulunan önemli Sasani kentlerini fethetmeye başladı. Buradan İran'ın en önemli kutsal şehri olan ve II. Hüsrev'in de 591 yılında Behram Çubin'e karşı mücadele etmiş olduğu Ganzakte (*Gence*) kentine geldi ve II. Hüsrev'in ordusu ile karşı karşıya geldi. Bu savaş sırasında II. Hüsrev kaçmak zorunda kaldı ve Ganzakte (*Gence*) Bizans ordusunun eline geçti. Heraclius, Sasani Devleti'nin önemli bir güç merkezi ve kutsal kabul edilen Taht-ı Süleyman'da bulunan Zerdüş tapınağının (*Ateşgede*),²⁵⁷ tıpkı Kudüs'ü ele geçiren Sasaniler tarafından burada bulunan kiliselere yapıldığı gibi, tahrip edilmesi emrini verdi. Heraclius'un ilerleyişi M.S. 625 yılında kışın da gelmesiyle bir süreliğine durdu.

²⁵³ Geoffrey Greatrex and Samuel N. C. Lieu. *The Roman Eastern Frontier And The Persian Wars. PART II AD 363–630. A Narrative Sourcebook*, Londra, 2002. s. 198.

²⁵⁴ Ahmet Altungök, a.g.m., s.75. Theophylact Simocatta, a.g.e., s. 103.

²⁵⁵ Geoffrey Greatrex and Samuel N. C. Lieu., a.g.m, s.199.

²⁵⁶ Digans Beate ve Engelbert Winter .a.g.e, s. 45.

²⁵⁷ Georg Ostrogorsky, a.g.e, s. 95.

Bu arada ordusunu Van Gölü civarında konuşlandıran İmperator, hem ordusunu dinlendirdi hem de ufak çaplı çatışmaları devam ettirdi.²⁵⁸

Kışın sona ermesiyle M.S. 626 yılında bu kez Sasaniler Heraclius'a karşı harekete geçtiler.²⁵⁹ Şahrvaraz Anadolu'dan ilerleyerek Chalcedon'u (*Kadiköy*) ele geçirdi ve ordusunu Boğaziçi'nde konuşlandırdı. Şahin ise Armenia üzerinden harekete geçti. Bu arada Bulgarlar ve Avarlar ile de ittifak kurulmuştu. Avarlar hakimiyetlerindeki Bulgar ve Slavlar ile birlikte Constantinopolis'i kuşatarak Şahrvaraz'a destek verdiler. İki cepheden kuşatılan Constantinopolis, tarihinde ikinci kez kuşatılmıştı ve kent sakinleri de büyük bir korku içindeydiler.²⁶⁰ Fakat Constantinopolis'in surları bir kez daha kenti korudu. Şahrvaraz da Suriye'ye doğru çekilmek zorunda kaldı.²⁶¹ Fakat Heraclius, böyle bir tehlike karşısında Hazar Devleti ile işbirliği yaparak Lazika üzerinden İran'a karşı bir defa daha harekete geçti.²⁶² Heraclius'un Hazarlar ile yaptığı işbirliği Sasanilere karşı Bizans'ın elini güçlendirdiği kadar dış politikada yeni bir döneme de işaret etmekteydi.

Heraclius M.S. 627 yılında Hazarların gönderdiği askerler ile takviye edilmiş İmparatorluk ordusunu Ermenistan'dan Mezopotamya'ya doğru harekete geçirdi. Aralık M.S. 627'de Ktesiphon yakınlarındaki Ninova kentinde Sasani ve Bizans ordusu bir kez daha karşı karşıya geldi. Sasani ordusu çok büyük bir darbe alarak bozguna uğradı ve Bizans ordusu ilerleyişine devam etti. Hazar kağanının Heraclius'a gönderdiği kırk bin savaşçı da Bizans'ın başarısında önemli rol oynamıştır.²⁶³

Bizans ordusu karşısında alınan yenilgiler, II. Hüsrev'i hayal kırıklığına uğratmıştı.²⁶⁴ Yenilginin yanı sıra bazı doğal afetler de İran ordusunun başarısızlığına katkıda bulunmuştu.²⁶⁵ Ancak II. Hüsrev, yenilen ordusunu; kaçan askerleri ve mahkumlar ile

²⁵⁸ Murat Arslan ve Turhan Kaçar, a.g.e, s. 176-177.

²⁵⁹ Stephen Mitchell, a.g.e, s. 618.

²⁶⁰ Georgh Ostrogorsky, a.g.e, s. 96.

²⁶¹ Digans Beate and Engelbert Winter. a.g.e, s. 46.

²⁶² Georg Ostrogorsky, a.g.e, s. 96.

²⁶³ Richard N. Frye, a.g.e, s. 170.

²⁶⁴ Ardeşir Huda dadiyan, a.g.e, s. 1522.

²⁶⁵ Abdullah Razi, *Tarih Kamil İran*, Tahran: Yayin Eqbal, 1371, s. 84.

komutanları cezalandırmak niyetindeydi.²⁶⁶ Komutanların sadakati konusunda şüpheleri vardı ve bu sebeple yakalanıp idam edilmeleri emrini vermişti. Şahrvaraz bu emri öğrendiğinde Bizans İmparatorluğu ile anlaşma yoluna gitti ve İran tahtına çıkmak için II. Hüsrev'e karşı isyan etti. II. Hüsrev'in yenilgiden sonra verdiği emirler askeri ve sivil aristokrasi ile arasının açılmasına sebep oldu. Bu açıdan bakıldığında dönem IV. Hüzmüz'ün dönemi ile fevkalade benzerlikler gösteriyordu. Bu durum karşısında ordunun geri kalanı da isyana katıldı.²⁶⁷ Bu sırada Bizans ordusu M.S 628 yılında Sasanilerin en önemli kenti olan Dastagerd'i ele geçirdi. İran'daki Bizans ilerleyişi, içeride II. Hüsrev'e karşı oluşan hoşnutsuzlukla birleşince,²⁶⁸ II. Hüsrev oğlu II. Kubad tarafından gerçekleştirilen bir darbe sonucu tahttan indirilerek öldürüldü.²⁶⁹ Bizans İmparatorluğu ile Sasani Devleti arasında M.S. 591 yılında II. Hüsrev ve Mauricius arasında yapılan anlaşmaya benzer bir anlaşma yapıldı ve Armenia, Mezopotamya, Suriye, Filistin ve Mısır Bizans İmparatorluğu'na iade edildi. Böylece Bizans İmparatorluğu uzun bir süre savunmada kaldığı ve çok büyük kayıplar verdiği bir savaştan nihayet galip ve kazançlı çıkmıştı. Sasani Devleti için ise gerileme dönemi başlamıştı.²⁷⁰

M.S. 628 yılında II. Hüsrev'in olması ve oğlu Kubad'ın Sasani tahtına çıkmasından sonra Bizans İmparatorluğu arasında imzalanan anlaşmaya göre Mezopotamya ait bazı kentlerin Bizans İmparatorluğunun kontrolüne verilmesi gerekiyordu. Ancak M.S. 629 yılına kadar Mısır Sasani komutanı Şahrvaraz'ın elindeydi. Heraclius 17 Temmuz 629 yılında bu kentleri alabilmek için yönünü artık Şahrvaraz'a çevirmişti. Ancak o yılın Temmuz ayında Heraclius ve Sasani komutanı Şahrvaraz, hiç bir çatışma olmadan Arabissus kentinin yakınlarında konuşarak sulh ettiler. Bu sulh anlaşmasında sonra Sasani komutanı Şahrvaraz II. Hüsrev Perviz tarafında ele geçirilen Hacı'da Heracliusa tekrar teslim etti. Böylece Heraclius'un desteklemesi ile bir kaç yıl sonra Sasani

²⁶⁶ Abdullah Razi, a.g.e, s. 85.

²⁶⁷ Althaea Frantez, Astil Rut, *Tarih-i İktisadi Devlet Sasani*, Huşang Sadeghi (trc.), Tahran: İntişarat İlmi ve Farhangi, 1382, s. 174.

²⁶⁸ Matubi Asadullahı, *Tarihi Çarhazer Sale Ardeş İran*, Tahran: İntişarat İman, 1382, s. 185.

²⁶⁹ Diagne Beate, and Engelbert Winter. a.g.e,s. 46.

²⁷⁰ Georg Ostrogorsky, a.g.e, s. 96.

komutanı Şahrvaraz, Sasani hanedanına mensub olmayan ikinci kişi olarak Sasani tahtına çıkmış oldu.²⁷¹

Ne yazık ki, İran ordusu ardı ardına zafer kazandığında ancak hükümdar ve onun çevresindekiler elde edilen zaferlerden bir siyasi çıkar sağlayabilirdi. Ama onlar savaşta elde ettikleri servet ve ganimetlerle başkent'te başka işlerle meşgul olmuşlardı.²⁷²

II. Hüsrev, Heraclius'un ilerleyişini önleyebilmek için Tuna sakinlerinden Avarlar, Slavlar ve Bulgarlardan yardım talebinde bulunmuştu. Eğer II. Hüsrev'in bu planı yapılmış olsaydı kesinlikle her şey II. Hüsrev'in faydasına olacaktı. Fakat II. Hüsrev'in Constantinopolis'e karşı olan bu çabaları faydasızdı. Çünkü Tuna sakinlerinden II. Hüsrev'e hiç yardım mümkün olmadı.²⁷³

3.7- II. Hüsrev Perviz'in Sonu

II. Hüsrev Sasani-Bizans savaşlarının ilk aşamasında başarı ve zafer elde etmişti ancak Heraclius'un uyguladığı başarılı askeri politika, İran ordusunu Anadolu ve Azerbaycan'dan çekilmek zorunda bıraktı. İlerleyişe geçen Bizans ordusu ve Heraclius Sasani Devleti'nin en önemli kentlerinden olan Dastgerd'i ele geçirdi. Heraclius, II. Hüsrev'e bir kez daha barış teklifinde bulursa da teklifini reddeden II. Hüsrev eşi ve oğluyla birlikte Ktesiphon'a gitti.²⁷⁴

II. Hüsrev'in savaşı Dastgerd'de yenilmesi ve Ktesiphon'a kaçmak zorunda kalması üzerine dahi savaşı sona erdirmemekte ısrarlı olması, öte yandan devletin hem askeri hem de maddi açıdan zor durumda kalmış olması, komutanlar ve devlet adamları arasında hoşnutsuzluk yaratmıştı. Halk, II. Hüsrev'in Şahin ve Şahrvaraz gibi

²⁷¹ Geoffrey Greatrex and Samuel N. C. Lieu., a.g.m, s.226.

²⁷² Matubi Asadullahı, a.g.e, s. 185.

²⁷³ Touraj Daryae, a.g.e, s. 35.

²⁷⁴ Arthur Emanuel, Christensen, a.g.e, s. 357-64.

komutanlara karşı saygısız davranışı ve savaşın artan yükünün karşılanması için yükselen vergiler sebebiyle zaten II. Hüsrev'e karşı nefret doluydu.²⁷⁵

II. Hüsrev de aslında savaşlardan yorulmuş durumdaydı. Ktesiphon'da Ermeni eşi Şirin'den olan oğlu Mardanşih'i veliahd ilan etmek istiyordu. Ancak bu isteği devlet adamları ve aristokratlar arasında var olan hoşnutsuzluğu daha da derinleştirdi. İran ordusu ve komutanları da II. Hüsrev'in büyük oğlu II. Kubad'ı destekleme kararı aldı. Devletin tüm kademelerinin desteğini alan II. Kubad, II. Hüsrev'in kendi babası IV. Hüzmüz'e yaptığı gibi babasını tahttan indirdi ve hapse attı. Ancak II. Kubad'ı bu aşmaya kadar destekleyenler, II. Hüsrev'i öldürmezse II. Kubad'ı öldürerek yeniden babasını tahta geçireceklerini söyleyerek onu bu konuda teşvik ettiler. II. Kubad, Sasani Devleti tarihinde bir ilk olacak şekilde babasının tahtta bulunduğu otuz sekiz yıl içerisinde yaptığı herşeyin hesabını vereceği bir mahkemeye çıkarılma kararı aldı. Bu karar bazı tarihçilere göre, II. Kubad'ın babasının öldürülmesinde suçsuz olduğunu kanıtlamak için bazı tarihçilere göre ise onun öldürülmesi için gereken şartları sağladığını göstermek için alınmış bir karardır.²⁷⁶

Düzenlenen mahkemede, II. Hüsrev kendisine karşı getirilen suçlamalara cevap vermiştir. Araplar tarafından fethedilmeden önce Sasani Devleti'nin çökmüş olduğunu gösteren bir olay olarak yorumlanan bu mahkemede II. Hüsrev'e yöneltilen soruları Taberi şu şekilde sıralamaktadır:

- Babası IV. Hüzmüz'ü öldürerek Sasani Devleti tahtını ele geçirmesi
- Oğullarının devlet büyükleri ve halk ile iletişime geçmesini yasaklaması.
- Hapishanedeki mahkumlara kötü davranışı
- Sasani halkına ağır vergiler dayatması
- Saraydaki kadınları esirgemesi ve yeni nesil üretmesi için çocuk doğurmalarına engel olması
- Sasani halkının mallarına el koyması

²⁷⁵ Arthur Emanuel Christensen, a.g.e, s. 376.

²⁷⁶ Muhammed Cevad Maşkur, a.g.e, s. 462.

- Hırsı ile uzamasına sebep olduğu Bizans savaşları sebebiyle askerilerin ailelerinden uzak kalmalarına sebep olması
- Bizans İmparatorluğu'nun hacı gönderilmesi talebini reddetmesi
- Savaştan dönen komutanların ve birliklerinin öldürülmesi emrini vermesi
- Hire Emiri Nu'man b. Münzir'i öldürmesi²⁷⁷

II. Hüsrev Perviz, tüm bu suçlamalar karşısında gerekçe olarak kendisinin Sasani Devleti'nden sorumlu olduğu cevabını vermiştir. Babası IV. Hürmüz'ün ölümünü Behram Çubin'in Hüsrev adına bastırıldığı sikke sebebiyle babasıyla arasının açıldığı fakat ölümünden haberi olmadığı ve tahta geçtikten sonra babasının intikamını aldığı şeklinde açıklamıştır. Oğulları ile ilgili yöneltilen suçlamaya onların tüm ihtiyaçlarını karşıladığı ve boş işlerden uzak durup eğitim görmeleri için kendilerini sarayda tuttuğunu söyleyerek cevap vermiştir. Kendisinin mahkumları otuz yıl boyunca himaye ettiğini faka onlardan Sasani Devleti adına savaşmalarını istediğinde kendisini yalnız bıraktıklarını söyleyen II. Hüsrev, vergi toplama sisteminin Hüsrev Anuşirvan döneminde başladığını onunla bir ilgisi olmadığını açıklamıştır. Saray kadınlarına istediği kişilerle evlenmeleri için hak tanmasına rağmen sarayda kalmayı tercih ettiklerini belirtmiştir.²⁷⁸ Zerdüşt din adamlarının devletin sonunun bir Arap tarafından getirileceği kehaneti dolayısıyla, o zaman Araplar arasında en önde gelen isim olan Hire Emiri Nu'man'ın öldürülmesi emrini verdiğini söylemiştir.²⁷⁹

Mahkeme'nin ardından II. Hüsrev Perviz öldürüldü ve Sasani Devleti bir kez daha iç savaş ve taht mücadeleleriyle sarsıldı. M.S. 628 yılında tahta çıkan II. Kubad, altı ay içerisinde tahtta hak iddia edebilecek tüm kardeşlerinin ve akrabalarının ortadan kaldırılmasını sağladı.

²⁷⁷ Taberi, a.g.e, s. 1238.

²⁷⁸ Kolensikov Ali Lavnovich, a.g.e., s. 146.

²⁷⁹ Bilaami, Abu Ali Muhammed b. Muhammed, *Tarih Bilaami*, Muhammed Taqi (trc.), Tahran: İntişarat Zaur, 1380, s. 805-812.

II. Kubad, yirmi yedi yıl süren Sasani-Bizans savaşını bir barış anlaşması ile sona erdirdiyse de çöküşü durduramadı. Öte yandan çok geçmeden kendisi de tahttan indirildi ve öldürüldü.²⁸⁰

3.8- Sasani-Bizans Savaşlarının Sonuçları

VII. yüzyılın başında, II. Hüsrev Sasani Devleti'nin eskisine göre çok daha güçlü bir devlet haline gelmesini sağlamıştı. Fakat aynı zamanda Sasani Devleti'ni çöküşe götüren sebepler de yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştı.²⁸¹ II. Hüsrev hükümdarlığının başlarında devletin tüm bürokratik kademelerini, komutanları ve aristokratları kontrolü altına almayı başarmıştı. Ancak uzun süren Sasani-Bizans savaşları II. Hüsrev'in bu gruplar üzerindeki kontrolünü kaybetmesine yol açtı.²⁸² Savaşlar devam ederken İran'ın en güçlü ve saygıdeğer komutanları olan Şahin ve Şahrvaraz'a kötü davranması halkın da kendisine karşı nefret duymasına sebep olmuştu.²⁸³ Bu sebeple, halk, devlet adamları, komutanlar ve aristokrat aileler II. Hüsrev'e karşı aynı anda cephe aldılar.²⁸⁴ Savaşın gidişatı ve verilen maddi manevi kayıplar, II. Hüsrev'e karşı içeride oluşan muhalefetle birleştiğinde Sasani Devleti'ni zayıflatabilecek tüm şartlar sağlanmıştı.²⁸⁵

II. Hüsrev, o dönemlerde Şahrvaraz'ı savaş ile yenme bir güçe sahip değildi çünkü o dönemde ortaya çıkan iç sorunlardan dolayı ülkenin durumu da pek bu şartlara sahip değildi. Aynı şekilde Türkistan'da Behram Çubin'i yok etmek için kullandığı tektileri kullandı kendi adamalar ile ortadan kaldırmak istedi ve ya onu Bizanslılarla karşı karşıya getirip yok etmek istemiştir.²⁸⁶

²⁸⁰ Touraj Darayee, a.g.e, s. 35.

²⁸¹ Gener Garthwaite, a.g.e, s. 103-104.

²⁸² Arthur Emanuel Christensen, a.g.e, s. 357.

²⁸³ Muhammed Cevad Maskour, *Tarihi Siyasi Sasanian*, a.g.e, s. 1143.

²⁸⁴ Winter Engelbert, *Rom ve İran do Qudaret Cahani Dar Kaşakaşi Hemzizisti*, Kaykaous Cahandari (trc.), İntişarat Prozan, 1386, s. 37.

²⁸⁵ Gener Garthwaite, a.g.e, s. 103.

²⁸⁶ Malayeri Muhammed, *Tarih ve Farhang İran*, C.I, a.g.e, s. 266.

Şahrvaraz da hile ve tetbirde II. Hüsrev'den az değildi. Bu nedenle II. Hüsrev'in devlet sisteminden başkanlarını ve komutanlarını II. Hüsrev'e karşı tehrik etti ve II. Hüsrev'in derbarında komutanlık yapan Zad Faruh, Şahrbaraz ile iş birliği yapıp ona isyan için devletin içinden zemin ayarladı ve böylece onun hileleri çalışmasına etkin oldu ve II. Hüsrev'in bir yandan komutanlarına ve askerlerine karşı olan sert davranışı bir yandan da şüphesi ona karşı isyana neden oldu ve tahtan indirildi.²⁸⁷

Sasani Devleti'ni zayıflatan ve çöküşe sürükleyen gerekçelerin başında Bizans ile otuz yıldır devam eden savaşlar geliyordu. Savaş, İran'ın kaynaklarını her açıdan tüketmişti.²⁸⁸ İran hazinesi boşalmış; savaşın masraflarını karşılayabilmek için halka yeni ve daha yüksek vergiler dayatılmıştı. Paranın değeri de düşürülmüştü. Öte yandan hanedan ve aristokrat ailelerin serveti artıyordu.²⁸⁹

II. Hüsrev'in İran topraklarını genişletmek amacıyla başlattığı fakat Kudüs'ün alınması ve Kutsal Haç'ın ele geçirilerek İran'a getirilmesi ile Hıristiyanların da hakimi olduğu iddiasına dönüşen savaşlar İran'ın kaynaklarının tükenmesine; askeri gücünün zayıflamasına sebep olmuştu. Bu durum karşısında Sasani Devleti'nin yeni oluşabilecek tehditler karşısında ayakta durmasını zorlaştırmış ve İslam ordularının İran'ı fethetmesi çok daha kolay hale gelmiştir.²⁹⁰

II. Hüsrev'in Hire Emirliği görevinde olan Lahmi Hanedanı'nı ortadan kaldırmasıyla başlayan ve Bizans'ın barış tekliflerine karşın savaşı sürdürmekte ısrar etmesiyle devam eden süreçte izlediği yanlış politikalar, hem kendisinin yargılanarak tahttan indirilmesi ve öldürülmesine hem de Sasani Devleti'nin daha büyük bir iç karışıklığa sürüklenerek ortadan kaldırılmasına sebep olmuştur.²⁹¹

²⁸⁷ Malayeri Muhammed, a.g.e, S. 269.

²⁸⁸ Şapur Şahbazi, *Tarih-i Sasanian*, a.g.e, s. 629.

²⁸⁹ Richard N. Frye, *Devlet İran az Propasi Devlet Sasanian Ta Amden Devlet Selçukiyan*, Hassan Anouseh (trc.), İntişarat Amir Kabir, 1389, s. 375.

²⁹⁰ Şapur Şahbazi, a.g.e, s. 628.

²⁹¹ Richard N. Frye, 1389, a.g.e, s. 269.

SONUÇ

Antik Çağ'da kurulmuş Sasani devleti, İran tarihinin en önemli aşamalarından biri olarak kabul edilmektedir. İran medeniyetine çok büyük katkı sağlamış olan Sasaniler, siyasi ve kültürel açıdan kendi toprakları dışındaki toplum ve devletleri de etkilemiştir. Sasani Devleti, II. Hüsrev döneminde gücünün zirvesine ulaşmışsa da bu dönem aynı zamanda devletin; İran'ın İslam orduları tarafından fethedilmesinden önceki son aşamasını oluşturmaktadır.

II. Hüsrev'in hükümdarlık dönemine bazı iç ve dış sorunlar eşlik etti. Hükümdarlığının ilk yıllarında karşılaştığı bu sorunlar, çöküşünü işaretlerini veriyordu. İlk olarak Sasani Devleti için önemli sonuçları da beraberinde getirecek olan, Behram Çubin ayaklanmasıyla karşılaşmıştı. II. Hüsrev'in babası IV. Hüzmüz'ün tahtta bulunduğu son yıllarından kalan bu sorunun temelinde, IV. Hüzmüz'ün Behram'a karşı kötü davranışları ve İran'daki eski yönetici hanedanlar arasındaki çekişme yatıyordu. Hüzmüz'ün kötü davranışlarını bahane eden Behram, soyunun Mihran Hanedanı'na dayandığı ve tahtın gerçek sahibinin kendisi olduğu iddiasıyla bir ayaklanma başlatmıştı. Hatta Hüzmüz'ün oğlu II. Hüsrev'den şüphe duymasını ve aralarının açılmasını sağlamak için II. Hüsrev adına para bastırmıştı. II. Hüsrev ise babasının tepkisinden korkarak Azerbaycan'a kaçmıştı. Behram'ın açıkça isyan etmesi karşısında ise, II. Hüsrev'in dayıları Bendavi ve Bistam II. Hüsrev'i Sasani hükümdarı ilan etmişlerdi. Fakat nihayetinde Behram'ın VI. Behram adıyla Sasani tahtını ele geçirmesiyle, Sasani Devleti tarihinde ilk kez Sasani hanedanından olmayan birisinin devletin başına geçmişti. Bu durum karşısında II. Hüsrev Perviz, Behram'ı tahttan indirmek için Bizans İmparatoru Mauricius'tan yardım istemek zorunda kalmış; Bizans Devleti'nin ona sağladığı yardım ile Sasani Devleti'nin iç siyasetine başka bir devletin karışmış ve bu durum yürütülen politikaları da etkilemiştir.

II. Hüsrev'in, Behram Çubin ile mücadelesi ve tahtı ele geçirme sürecinde babasının öldürülmesi onun devlet büyükleri ve aristokratlara şüphayle yaklaşmasına sebep olmuştur. Tahta geçtiği ilk andan itibaren babasının intikamını almak amacıyla bu arada

kendisine muhalif olanları da ortadan kaldıracığı şekilde hareket etti. Babasının ölümünden sorumlu olduğunu düşündüğü dayısı Bendavi'yi ortadan kaldırdı. Bunun ardından Bendavi'nin kardeşi ve II. Hüsrev'in Horasan valis ilan ettiği dayısı Bistam ona karşı isyan etti. Hükümdarlık yıllarının başında karşılaştığı bu ikinci isyan, onu devlet yönetiminde yer edinmiş aristokratlar ve bürokratlara karşı her zaman mesafeli ve şüpheli olmaya itti. İç problemleri ortadan kaldırana kadar, komşu devletlerle iyi geçinme siyaseti izleyen II. Hüsrev'in bu ayaklanmalar ve çevresindekilere duyduğu güvensizlik Bizans-Sasani savaşları sırasında daha da arttı. Bu savaşlar sırasında II. Hüsrev'in otuz altı bin devlet yöneticisi ve aristokrati hapse attığı ve öldürttüğü söylenmektedir. Bu durum devlet için çok ağır bir darbeydi. Alınan yenilgiden sorumlu tuttuğu komutanları ve birliklerini öldürme emri vermesi ordunun II. Hüsrev aleyhine tavır değiştirmesine yol açtı. Dönemin en ünlü komutanı Şahrvaraz, II. Hüsrev'e karşı ayaklanarak Heraclius ile barış anlaşması yaptı. Bu durum aslında, Sasanilerin Bizans'a karşı aldıkları yenilgiyi kabul ettiklerini göstermekteydi. Devlet ileri gelenleri, ordu ve önde gelen komutanların ardından savaşın masraflarının karşılanması için ağır vergilerle karşı karşıya bırakılan halk II. Hüsrev'e karşı cephe aldı. Sonunda, II. Hüsrev Perviz tahttan indirildi ve yargılandıktan sonra öldürüldü.

II. Hüsrev'in tahttan indirilmesinin başka sebepleri de vardı. Hükümdarlığının ilk yıllarında kendisine karşı ortaya çıkan ayaklanmaları bastırdıktan sonra Sasani Devleti'nin güçlenmesini sağlayacak adımlar atmıştı. Ancak bu sırada bazı hatalar da yapmıştı. Mauricius'un kendisine sağladığı destek ile Sasani tahtını geri alan II. Hüsrev'in, devlet işlerinde Hıristiyanlardan fikir alması İranlı din adamlarının ve rahiplerin hoşnutsuzluğuna sebep oldu. Devletin yeniden gücünü toplamasına yetecek süre içerisinde zamanın koşullarına göre dini politikasını belirleyen II. Hüsrev'in bu kararı, önemli ölçüde destek kaybetmesini de beraberinde getirdi.

Hükümdarlığı döneminde Sasani Devleti'ni ve sarayını her açıdan görkeme ve güce ulaştırırsa da, uzun süren savaşlar sırasında artan vergiler İran halkının huzursuzluğunu arttırıyordu. Böylece, II. Hüsrev hükümdarlığını destekleyecek grupların desteğini yavaş

yavaş kaybetmişti. Sonuçta halk, II. Hüsrev ile ilişkileri hiçbir zaman yeterince iyi olmayan aristokratlar ile birlikte hareket etti.

II. Hüsrev'in yaklaşık otuz yıl süren Bizans savaşları, Sasanilerin antik İran İmparatorluğu Akhamenidler'in topraklarının yeniden ele geçirilmesine sebep olsa da, İran'da bulunan sorunları derinleştirerek gün yüzüne çıkılmalarını da sağlamıştı. Elde ettiği topraklarda kontrol sağlayamayan II. Hüsrev, savaşı sürdürmekte ısrarı sebebiyle giderek daha yanlış adımlar attı ve kendisine verilen tüm desteği kaybetti. İran tarihinde ilk defa bir hükümdar tahttan indirilerek yargılandı ve öldürüldü. Öte yandan tüm kaynakları tükenme noktasına gelmiş ve yorgun bir İran'ın karşısına yeni çıkabilecek bir tehdidin önünde durma olasılığı da kalmamıştı. İran üzerine gelebilecek herhangi bir tehdit karşısında bir tampon bölge görevi görerek saldırının en azından şiddetini azaltabilecek Hire Emirliği'nin de II. Hüsrev tarafından ortadan kaldırılmış olması İran sınırlarını Arap kabilelerinin yağmalarına açık hale getirmişti. Zu Kar Savaşı'nda Sasani ordusunun Arap kabilelerine yenilmesi Arapları bu konuda daha da cesaretlendirmişti. Fakat II. Hüsrev'in bu savaş ve bölge üzerinde yeterince durmadığı anlaşılmaktadır. Arap kabilelerinin İslam diniyle biraraya gelmiş olması İran için çok büyük bir tehdit oluşturuyordu. II. Hüsrev, Hz. Muhammed tarafından kendisine gönderilen İslam'a davet mektubunu aldığı anda edindiği tavır, bu bölgedeki gelişmeleri yeterince takip etmediğini ve tedbir almayı gerektirecek bir durum olarak görmediğini göstermektedir.

II. Hüsrev'in yürüttüğü politikalar yakından incelendiğinde, bu dönemin Sasani Devleti'nin çöküşünde başlangıç noktası olarak görülmesi mümkündür. Sasani Devleti'nin dikkatini ve tüm gücünü Bizans İmparatorluğu ile savaşarak batıdaki topraklarını genişletmeye yönelik hareket ettiği sırada, bu politika hem içerideki problemlerin katlanarak artmasına ve II. Hüsrev'in yargılanarak oğlu II. Kubad tarafından tahttan indirilmesine yol açmış hem de Arapların Sasani Devleti'nin içerisinde bulunduğu karışıklık ortamından faydalanarak İran'ı fethetmelerine sebep olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

Arslan, M. ve Kaçar, T. (2017). *Byzantion'dan Constantinopolis'e İstanbul Kuşatmaları*.

(1. Baskı). İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.

Afrasiabi, G. R. (1384). *Hire ve Yemen Darvazi Orud Arab ve Farhang İrani Be*

Sarzemini Arab, Kirman: Müceleyi Mutaliyat İran merkez

tahqiqat Farhang ve Zeban İrani.

Ali, C . (1367). *Al-mufesel Tarih Aran Qablaz İslam C4*, (trc. M. H. Rouhani).

Kütüphane Fen Averi itlaat Danişgai imam Sadiq, Kitap saray

Babil.

Ali bin Muhammed, E. A. *Tarih-i Kamil Ebne Asir, C.II* (1370). (Çev. H. Ruhani).

Tahran: İntişarat Asatir.

Aref, A. G. (1993). *Tarih Al-Hire*, Michigan Üniversitesi Yayın Dar Saeddin.

Ahmedi, H. p. (1393). *İran, Yemen ve Din İslam az Zuhur Ta Dewran Hlafet Abu*

Bakir, Faslname.

Altungök, A. (2015). *İslam öncesi İran'da Devlet ve Ekonomi*. İstanbul: Yayın,

Hikmetevi.

....., (2014). M.S. 616-619 Sasani Bizans savaşlarında Üsküdar,

Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII, 21-23.

Asadullahı, M. (1382), *Tarihi Çarhazer Sale Arteş İran*, Tahran: İntişarat İman.

Beate, D. and Winter, E. (2007). *Roma And Persia in late Antiquity*. Neighbors

and Rivals. New York: Cambridge University Press.

Bewar, A.D.H. (1389). *Tarih Siaysi Sasanian, C.III*, (trc. T, Mirqaderi), Tahran: İntişarat,

Mahtab.

Belaami, A. A. M. b. M. (1389). *Tarih Name Taberi, Cilt.II.* (trc. M. Roşan). Tahran:

İntişarat-i Suruş.

..... (1380). *Tarih Bilaami.* (trc. M Taqi) Tahran: İntişarat Zaur.

Bekerman, L. R. and Yarşater, E. (1394). *Tarih İran,* (8. Baskı) (trc. H. Anuşa)

Tahran: İntisarat Emir Kabir.

Bakır, A. (2009). *Erken ortacağlarda Irak'ın Meşhur Şehri El-Hire,* Fırat Üniversitesi

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Uluslararası dördüncü Ortadoğu

Semineri, Elazığ, 29-31 Mayıs.

Bayani, M. (1975). *Some Research regarding the coins of Bahram Choubin 35-60,*

Dar Barei Sikkai Behram Çubin, S. 35-60, Berasiai Tarihi

Mücele Pojoyiş Tarihi, (No: 56 T. X. şumare 1, Nisan – Mayıs

1975)

Balcı, İ. (2006). *Zu Kar Savaşı ve Arap-Sasani ilişkilerindeki önemi,* “Arap-Sasani

İlişkileri (M. 500-650) ve Irak'ın Erken Dönem İslamlaşma

Süreci, İkinci Ortadoğu Semineri; Dünden Bugüne Irak Bildiriler

I, Ela- zığ ss.157-178.

Bilgiç, E. (2012). *M.S. III. Yüzyıl Roma-Sasani İhtilaflarına İlişkin Bir Değerlendirme:*

Pers Kralı I. Şapur'un Roma İmparatoru Valerianus'u Esir

Alması, Mediterranean Journal of Humanitiesmjh. Akdeniz

Universitesi, 25-34.

Bahadır, G. (2011). Anadolu'da Bizans-Sasani Etkileşimi (IV.-VII. Yüzyıllar), *Turkish*

Studies - International Periodical For The Languages, Literature

and History of Turkish or Turkic Volume 6/1 Winter p. 707-726.

Bosworth . C.E. –*Iran And Arabs, Before İslam*, in : chi- 3.1(1983)597.f.f ----- C. E.

.....(December-2012). “ ‘Arab i. Arabs And Iran in The Pre-Islamic Period,’”

Encyclopaedia Iranica, II/2, s. 201-203, available online.

<http://www.iranicaonline.org/articles/arab-i>

Blachere, R. *Histoire de la Litterure Abrabe Cparis, 1952 -1966*, ii, 293.304,ch . “ la

poesie dans l’ambience de hira” .

Christensen, A. E. (1385). *İran Dar Zaman Sasanian*. (trc. R Yasimi). Tahran: İntişarat

Chronicon Paschale, (İngilizce çev. Mary Whitby & Michael Whitb), Liverpool

1989.

Maharet.

Cinemre, I. T. (2016). “Geç Antik çağ’da Savaş ve Barış: II. Constantius ve II. Shapur”,

Tarih Okulu Dergisi, XXV, ss. 697-718.

Çagatay, N. (1957). *İslam’dan Önce Arap Tarihi Cahiliyet Çağı*, Ankara: Yayın

Mars T. ve S.A.Ş. Matbaası.

Dikici, R. (2007). *Bizans İmparatorluğu Tarihi (Şu Bizim Bizans Byzantium 330-*

1453). (1. Basım) İstanbul: Rmzi Kitabevi.

Die, F. I.S. (1886). *Aramaischen Frem Poworter in Arabischen*, leiden, 1886, 232-

244. Schwarlose. F , die waffon der alten araber , Leipzig.

Daryae, T. (1387). *Tarih Farhang Sasani*. (trc. M. Q. Dizaji) Tahran: İntişarat Quqnuş.

..... (2009). *Sasanian Persian The Rise and fall of an Empire*. I.B.Tauris

London New York .

..... (1388). *Şahansayi Sasani*, (trc. M. Saqeb Far). Tahran: İntişarat

Qoqnus

Dehhoda, A. A. (1373). *Lughat Name*. Tahran: Müasisseyi İntişarat ve Cap Danisga.

Dinawari, A. H. A. b. D. (1366). *Haber Al- Tawal*. (trc. M. M. Damgani). Tahran:

İntişarat-i Naserni.

..... (1384). *Habar Al- Tawal*. (trc. M. Mahdavi) Tahran:

Yaynevi Ney.

Enayatallah, R. (1381). *İran ve Turkan Dar Ruzgar Sasanian*. Tahran: İntişarat İlmi

ve Farhangi.

Esmer, M. (2017). *İslam Fethine Kadar Hire Şehrinin Arap Kulturundeki Yeri ve*

önemi, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü.

Engelbert, W. (1386). *Rom ve İran do Qudaret Cahani Dar Kaşakaşi Hemzizisti*.

(trc. K. Jahandari). Tahran: İntişarat Prozan.

Foss , C. (1975). “*The Persians in Asia Minor And The End of Antiquity*”, *The*

English Historical Review. Oxford University Press.

Frye, R N. (1983). The Political History of Iran Under The Sasanians, in E. Yarshater

(edittor). *Cambridge History of Iran*, Vol. 3(1), Cambridge.

..... (1984). *The History of Ancient Iran*, C. H. Bechs che Buchdruckerei

Nordlingen printed in Germany.

..... (1389). *Devlet İran az Propasi Devlet Sasanian Ta Amden Devlet*

Selçukiyan, (trc. H. Anouseh). Tahran: İntişarat Amir Kabir.

Frantis, A. and Rut V. (1382). *Tarih İktisadi Devlet Sasani*. (trc. H. Sadeghi). Tahran:

İntişarat İlmi ve Farhangi.

Garthwaite, G. (2011). *İran Tarih-i Pers İmparatorluğundan Günümüze*. (trc. F. Aytuna).

İstanbul: Yayınevi İnkilap.

Ghani, A. A. (1993). *Tarih Al-Hire*, Michigan Üniversitesi, Dar Saeddin Yayınevi.

Grişman, R. (1383). *İran Az Agaz Ta İslam*, Mohammad Moein (trc.), Tahran:

İntişarat, Meharat.

Göksoy, İ. H. (1999). *Hız. Peygarber'in Hükümdarlara Gonserdigi Davet Mektuplari*,

II. Kutlu Doğum Sempozyumu (Tebliğler). İsparta: SDÜ İlahiyat
Fakültesi Yayınları.

Greatrex, G and Lieu N. C.S. (2002). *The Roman Eastern Frontier And The Persian*

Wars. Part II AD 363–630. A Narrative Sourcebook, Londra.

Garthwaite G. R. (2005). *The Persians*, Black well Publishing LTD. Oxford.

Hudadadiyan, A. (1383). *Tarih İran Bastan*, C.II. Tahran: intişarat Suhan.

Hanci, A. H. (1365). *Bazhani Tarih İran Zemin*, Tahran: intişarat-i koknu

Hasan, İ. H. (1385). *Tarih Siyasi İslam*, (trc. A. Q. Paynde), Tahran: İntişarat

Badreqa Cavedan.

İbn Asir, (1385). *Haber İran az Al-Kamil*. (trc. M. I. Bastan Parizi). Tahran:

İntişarat-i Neşri İlim.

İbn Asir, (1370). *Tarih al-Kamil CII*. (trc. S. Hassan). Tahran: İntişarat Asatir.

John Julius, N. (1997). *A Short History of Byzantium*, Vintafe books.

Kaegi Walter, E. (2003). *Heraclius: Emperor of Byzantium*. Cambridge University

Press.

Kaçar, T. (21-23 Kasım 2014) Üsküdar da Sasaniler, M.S. 615 ve 626, Pamukkale

Üniversitesi, *Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VIII, CI, s. 99-*

- Kaçar, T. (2012). “Dünyaya İki İşik” Geç Antikçağ’da İran ve Roma, s. 53, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, Sayı: 61, Ankara.
- Kister, M. J. (2005). *el-Hire (Araplarla ilişkileri üzerine bazı Notlar)*. (trc. A. Aksu). Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi.
- Khuri Hitti, P. (1366). *Tarih Arab*. (trc. A. G. paynda). Tahran: İntişarat Aga.
- Klaus, S. (1384). *Mebani Tarihi Sasanian*. (trc. K. Jahandari). Tahran: İntişarat Foruzan.
- Kolensikov, A. L. (1389). *İran Dar Astane Yoruş Taziyan*. (Çev. M. R. Yahayi). (2. Baskı). Tahran: İntişarat Koduku.
- Küçüksipahioğlu, B. (2008). “Bizans’ın karanlık Günleri: İmparator Phocas Devri (602-610)”, *Prof. Dr. İşin Demirkent Anısına*, “Globus” İstanbul: Dünya Basımevi.
- Lembetwan, K. wan, welet, P.M. and Arberi, A. (1390). *Tarih İslam Pojuyş Combridge*, (trc. A. Aram), Tahran: İntişarat Emir Kabir.
- Lewis, B, (2005). *Ortadoğu iki Bin Yıllık ortadoğu tarihi* (Çev. Selen Y. Koy). Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Muhammed, H. (1966). *İslam Peygamberi*. (trc. M. S. Mutlu). İstanbul: irfan Yayınevi.
- Maşkur, M. C. (1363). *İran Dar Had Bastan*. Tahran: İntişarat Aşrefi.
- (1367). *Tarihi Siyasi Sasanian*. Tahran: İntişarat dünyayı Kitap.
- Malayeri, M. (1379). *Tarih Farhang İran*. Tahran: İntişarat Tos.
- Muhamdi, M. M. (1379). *Tarih Farhang İran*, CIV, Tahran: İntişarat Tos.
- Mirzaei, K. (2011-2012). *Berasi Rabeti Siyasi Devleti Sasanian ve Emaret Arabi*

Hire az Agaz ta Suqut Devlet Hire, Tarih dar Ayene-ye

Pazhuhesh, sal. 8, şumare.3, Fall & Bahar.

Muhtari, A. (1388). *Rabeti Hariji Asiri II. Hüsrev Perviz Ba Arab*. Tarhran: İntişarat Tahkikat.

..... *Rabeti Harici Asiri II. Hüsrev Perviz Ba Arab, Pojuyis name Tarih*, sal 4, şomare 15.

Masoudi, A. A. b. H. (1344). *Muravic al- Zahab ve Maden El-Cevahir CI*, (trc. A. Payinde), Tahran: İntişarat Bangal.

Mirzani, M. (1389). *Jaygah Yemen Dar Adab Farsi*. Yemen: Danshgahi sena.

Mitchell, S. (2016). *Geç Roma İmparatorluğu Tarihi M.S. 284-641*. (trc. T. Kaçar). Ankara: Yayınevi Türk Tarih Kurumu.

Montefiore, S. S. (2016). *Kudüs Bir Sehrin Biyografisi*. (trc. C. Demirkan). İstanbul: Pegasus Yayınları.

Masoudi, A. A. b. H. (1344). *Muravic al- Zahab ve Maden El-Cevahir CI*, (Çev. A. Payinde). Tahran: İntişarat Bangal.

Matubi, A. (1382). *Tarih-i Çarhazer Sale Arteş İran*. Tahran: İntişarat İman.

Noldeke, T. (1379). *Tarih İran ve Araba dar Zaman Sasanian*. (trc. A. Zaryab). Tahran: İntişarat Ancumani Asar milli.

Nina. V. P. (1372). *Arab hudud Merzay Rom şarqi ve İran dar Sadeay 4.ta 6 M*, (trc. E. Reza), Tahran: Müasisai Mutaliyet ve tahkikat Farhangi Pojuyisga.

Nina. V, P. (1391). *İran ve Bizans Dar Sadehayi 6-7 M*, (trc. K. Mirbah), Tahran: İntisarar Quqnus.

Ostrogorsky, G. (1981). *Bizans Devleti Tarih-i*. (trc. F. İşiltan). İstanbul: İstanbul İşlam Araştırması.

Öztürk, E. (2017). *Bizans İmparatorluğu devrinde Anadolu'da Ermeniler (330 – 641)*. (Yuksele Lisans Tezi). İzmir: İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Öztürk, R. (2015). Afganistandaki Eski Türk İdareleri ve Bunların Özbek Şairlerinin Kimlik Algılamalarındaki Yeri, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 37- Bahar Konya.

Parvaneh P. (2008). *Decline And Fall of The Sasanian Empire*. Published by I.B. Tauris & Co Ltd in association with the Iran Heritage Foundation.

Pourahmadi, H. (1393). *İranian Yemen ve Din İşlam Az Zuhur Ta Dawran Khlafet Abubekir*, Faslname Parse Sall 14.

Pirneya, H. (1383). *Tarih İran qablez İşlam*. Tahran: İntişarat Çap Saadi.

Rothstein, W. G . (1899). Die Dynastieder Lamid in AL- Hira. ein versuch zur arbisch – persischen geschichte zur zeit der sasaniden. Berlin.

Rezaquoli, M. (2012). *Tarih Siyasi İran Bastan*. Tahran: İntişarat, Sued.

Razi, A. (1371). *Tarih Kamil İran*, Tahran: Yayın Ekbal.

Salabi Nişabouri, A. b. M b. İ. (1368). *Tarih Salabi , C.1*. (trc. M. Fezaili). Tahran: İntişarat Naşer-i Nekre.

.....(1372). *Şaname Saalabi*. (1372) (trc. S. Mohammad Rohani). Meşhed: İntişarat danişgayi Firdevsi.

Sadeqi, A. P.. (1393). *Devlet Hire ve Rabeti siyasi an ba hukumeti Sasani*. İran Minab: Ruşd Amuziş Tarih No: 3, 15, Mekala.

Salim, A. (1380). *Tarih Arab qablez az islam*. (trc. B. Sadri Nia). Tarhran: İntisarat İلمي ve Farhangi.

Sivrioğlu, U. T. (2015). *İlk İslam Fetihleri ve Sasani Devleti'nin Çöküşü*, International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/9 Ankara: ISSN: 1308-2140. Makale.

Simocatta, T., *The History of Theophylact Simocatta*, An English Translation with Introduction and Notes, Michael and Mary Whitby, Oxford University Press 1986.

Şahbazi, S. (2012) "Byzantine-Iranian Rrlations," *Encyclopædia Iranica*, IV/6, pp. 588-599, available online at <http://www.iranicaonline.org/articles/byzantine-İranian-relations>.

..... (1389). *Tarih-i Sasanian*. Tahran: Merkez neshher Danishgayi.

Taqi Zade, S. H. (1386). *Az Perviz Ta Cangiz*. Tahran: Yaymevi Dünyeyi Kitap.

Taberi, IV, 3; J. B. Segal, (Jerusalem 1984) "*Arabs in Syriac Literature Before The Rise of Islam*," Jerusalem Studies in Arabic and Islam.

Taberi, M. b. C. (1352). *Tarihi Taberi, cilt-II*, (trc. A. Payinda). Tahran: İntişarat-i Benyad Farhangi İran.

..... (1991). *Miletler ve Hükümdarlar Tarih-i, C.III*, (Çev. Z. Kadiri). İstanbul: Yayın-Milli eğitim Basımevi.

Theophanes, C. (1997) *Byzantine and Near Eastern History AD 284-813*, Translated with Introduction and Commentary by Cyril Mango and Rogerscott, Clarendon Press, Oxford.

Vasiliev, A. A. *Bizans İmparatorulgu Tarih-i, CI*, (Çev. A. M. Mansel), Ankara: Maarif

Matbaasi, 1943, s. 249.

Vali, W. (1375). *Negahi Be Tarihi Tamadun ve Farhang Hazar*, intisarar, olum siyasi.

Wiesehofer, J. (2003). *Antik Pers Tarihi*, (Çev. Mehmet Ali Inci), İstanbul: Telos
Yayincilik.

Yarshater, E. (2006). *The Cambridge History of Iran, Vol. 3(1)*, ed., Cambridge
University Press, Fourth printing. Cambridge.

Yaqubi, A. b. Y. (1378). *Tarihi Yaqubi, CI*, (trc. M. I. Ayeti). Tahran: İntişarat İlmi
ve Farhangi.

.....(1342). *Tarihi Yaqubi, CII*, (trc. M. I. Ayati). Tahran: İntişarat Bangal.

Zanjabi, M. (1380). *Tarih-i Tamedun Bastan*, (2. Baskı). Tahran: İntişarat Sonbula.

ZarrinKoob, A. H. (1368). *Tarih-i Merdom-i İran Qablez İslam*. Tahran: İntişarat-i Emir
Kebir.

..... (1388). *Aşnai ba Tarih-i İran*. Tahran: İntişarat Suhan.

..... (1390). *Tarih-i Siyasi Sasanian*, Tahran: İntişarat-i Emir
Kebir.

.....(1376). *Ruzgaran İran*, Tahran: İntişarat Sehan.

<https://ipfs.io/ipns/tr.wikipedia-on-ipfs.org/wiki/Phokas.html> (5.Ocak-2019).

[www.google.com.tr/https://www.wikizero.com/fa/%D8%AC%D9%86%DA%AF_%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86_%D9%88_%D8%B1%D9%88%D9%85_%D8%B4%D8%B1%D9%82%DB%8C\(%DB%B6%DB%B2%DB%B8%E2%80%93%DB%B6%DB%B0%DB%B2\)](http://www.google.com.tr/https://www.wikizero.com/fa/%D8%AC%D9%86%DA%AF_%D8%A7%DB%8C%D8%B1%D8%A7%D9%86_%D9%88_%D8%B1%D9%88%D9%85_%D8%B4%D8%B1%D9%82%DB%8C(%DB%B6%DB%B2%DB%B8%E2%80%93%DB%B6%DB%B0%DB%B2)) (25.Ocak-2019).

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLERİ:

Adı: Kamaluddin

Soyadı: Faizi

Doğum Tarihi ve Yeri: 02 Eylül 1989, Faryab

Uyruğu: Afgansitan

Email: kamalludinfarzam@yahoo.com

EĞİTİM:

Derece	Kurum	Mezuniyet Yili
Lisans	Balkh University, History, Education Faculty	2013
Yüksek Lisans	İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih ana Bilim Dalı	2019

YABANCI DİLLER:

İleri düzeyde Farsça ve Türkça; Orta düzeyde İngilizce.

HOBİLER:

Kitab Okumak, Tarihi yerleri gezmek, Futbol, Voleybol.